

ÍZELÍTŐ

Az erdélyi szellem
fáklyavivői, a Telekiek

Paks sajtótörténete, a
Paksi Közlöny

A világhírű ősrégész...

Gyűjteményem
Paks város képeslapjaiból

“Túlrepít a holtakon”

Volt egyszer egy nyaraló...

Berta Alexandra népzenei
koncertje

Orosz klubbal a
Kárpátokban

Rembrandt bibliai témájú
rézkarcai

Új szerzemények

Az edélyi szellem fáklyavivői, a Telekiek

A látogató Vásárhely felől érkezett, balján a Marost látta útközben, akkor lassított le, mikor a falu határát elérte. A kastélykert fái fölött már messziről megpillantotta az épület kupoláját, tekintetét sokáig pihentette rajta. Megkopott, állapította meg. A kerítés rácsai között szeme a kertet pásztázta, társa megfogta kezét és erősen tartotta, hogy felléphessen a fal mellett húzódó sárga gázcsőre, és beláthasson a fák közé. Gyomrában ürességet érzett, valami remegésfélét. De hát itthon vagyok, nem kell tartanom semmitől. Nézte a kertet. Látta hajdani gyermek önmagát, amint a gingófa lehullott arany levelei közé gurítja a labdát. Hallotta a fogócskázás gyerekzsivaját, látta önmagukat, amint a szobrok körül kergetőznek. A kiszámolás mondóka addig tartott, míg a hat szobrot megkerülték. Látta, a hatból csak három áll már, Pan, Venus, Bachus hiányzik, nézte a maradékot, a talapzatukon nyomorúságosan álldogáló Júnót, Neptunt és Cerest, csonkolt testük hogyan mered az ég felé. Félve emelte tekintetét az épületre, a sivár falakra, rombolt, átszabott ablakokra. Lassan fogadta be a látványt, azért nem jött a falu felől, ahol a kanyar után egyszerre találta volna magát szemben a kastéllyal, születése helyével. Méltóságos asszony, ne féljen, ha nincs itt a doktor, elrendezzük mi ketten ezt a születést, hallotta a falusi bába szavait, aki várandós édesanyját nyugtatgatta. Így született meg ő, háromszáz éves múlttal, a falusi bába ügyes segédletével. Már nem akart bemenni, nem akarta látni az átfalazott termeket, a lefűrészelt kovácsoltvas ajtó helyét, az összetört hófehér kandallót, a hatalmas szaloncsillár megmaradt darabjait.

A kastély bejáratánál a portásfülke-kuckóból kucsmás alak állította meg, idegen nyelven szólt hozzá, kit keres, mit keres, ki maga. Elfordult, csak erre jártam, már semmit nem keresek. A kastélyt övező hajdani vizesárok hídjáról Ganymedes nézett utána, a hetedik szobor.

„A történelem nem mögöttünk van, hanem alattunk: azon állunk.”

(Gróf Mikó Imre, Erdély)

Európaivá vált közmondás volt hajdanán, hogy sohase nő többé a fű oly földön, melyre egyszer török ló teszi be a lábát. Bizony, Erdélyben ott volt már jó hosszú ideje, immár másfél évszázada, és ott is hagyta a pata nyomát mindenütt. Hagyta is meg nem is a kis országot létezni, hol hosszabbra, hol rövidebbre vette a gyeplőt. Időnként engedte, hogy viszonylagos nyugalomban éljen a föld népe, máskor meg végigdúlta, otthagya patanyomait a vérző földön. Volt idő, mikor egyik-másik fejedelem oly ügyesen politizált, hogy a béke évtizedei köszöntöttek erdőre, mezőre, emberre, de voltak olyan fejedelmek is, akik veszedelmet hoztak könnyelmű lépéseikkel a népükre. A XVII. század második fele ilyen volt. I. Rákóczi György politikai megfontolásból a lengyel trón felé fordul, trónjelöltként szeretne fellépni a lengyel kozákok segítségével, ugyanis a lengyel királyválasztás a nemesiség joga volt, ott nem dinasztiaiák követték egymást. Ha egyszer volt már erdélyi fejedelem lengyel király, miért ne sikerülne neki is. Halála azonban megakadályozta terveit kivitelezésében. Fia, II. Rákóczi György nem feledte apja becsvágyó álmát, követeit elküldte a svéd királyhoz, az orosz cárhoz, a lengyel kozákok hatmanjához, megnyerte terveinek a magyar királyságbeli fiatal főurakat, akik ekkor éppen egy Habsburg-ellenes összeesküvés szálait szövögették, hamarosan le is fejezik őket Bécs piacterén, Zrinyi Pétert, Ilona édesapját, Nádasdy Ferencet, a horvát tengerparti városok urát,

Frangepánt. II. Rákóczi György nem számolt az európai politikai helyzet változásával, és bár sem anyja, Lórántffy Zsuzsanna, sem felesége, Báthori Zsófia nem lelkesedtek a gondolatért, ő toborozni kezdte csapatait, hogy majd a győzelem után megerősödve indulhasson a fiatal Habsburg császár, I. Lipót ellen. Hanem a sátán gurigázni kezdett labdájával, s az bizony ide-oda gurult, nem is úgy, ahogy az erdélyi fejedelem szeretette volna. Ő csapatait Máramarosba, Viskre vonta össze, s mintegy harmincezer emberével elindult Lengyelország felé 1657 januárjában. Seregében ott volt Erdély férfilakosságának színe-virága. Vitte őket a fejedelem a biztos pusztulás felé. Az intő jelet sem vette komolyan, pedig volt! Amikor belovagolt Krakkó piacterére, és lováról leszállott, az egész városi tanács szeme láttára hanyatt esett, a süvegén levő aranytoll kettétört. „Nagy jel volt a jövő szerencsétlenségre”- mondta Rákóczi követe a svéd királynak.

Egy bizonyos Teleki Mihály is ott van a lovasok között, ekkor 22 éves, Jenőben (Borosjenő S.B.É.) vannak apjától, Teleki Jánostól öröklött birtokai. Jenő szomszédságában ott voltak a török kézre került várak, Lippa, Arad, Temesvár, ezek mind fenyegetést jelentettek özvegy Teleki Jánosné Bornemissza Anna számára, jövedelmeinek megcsappanását jelentették. Teleki Mihály éppen édesanyja, levelét olvassa: *„Adjon Isten minden jókat, jó fiam, Teleki Mihály! Elvettem leveledet, az melyből értem, hogy írod, hogy Isten kegyelméből megindultok immár, kívén is én az Isten, viseljen gondot reád és mindenötekre, s ő szent felsége hozzon is meg mindnyájatokat jó egészségben... Én nem tudom, Teleki Mihály, ha ugyan elmentek, látlak-e valaha vagy nem...”*. Nagy szüksége lesz hamarosan Telekinek az égiek közbenjárására, mert az erdélyiek ellen összefog fél Európa, minden irányból ellenség veszi körül, az éhséggel is meg kell küzdeniük, de a legfélelmetesebb ellenség a krími tatár kán, Mohamed nagyvezír. Ő vazallusainak azt a parancsot adja, akárhol találják is Rákóczi Györgyöt, sújtsanak le rá. Aztán rabláncon viszi az erdélyi férfiak nagy részét Bachcsiszeráj, Konstantinápoly felé. A rabok között van két leendő erdélyi fejedelem, az egyik Kemény János, aki viszi magával Bethlen Gábor fejedelem kardját, rajta a bevésés *„Honestum pro patria mori”*, neki azonban egyelőre nem ez a sorsa, És viszik rabláncon Apafi Mihályt is, aki majd az utolsó erdélyi fejedelem lesz.

Teleki Mihály hazafelé menekül II. Rákóczi György kíséretében, anyja mit sem tud fia megmeneküléséről, levelet küld utána, keresi *„...azt sem tudom én, ha él-e vagy egy is közöttetek, vagy nem, mert itt az a híre, hogy mind levágtanak benneteket.”* A fejedelem egy időre bezárkózott ecse-di várába, és csak híradásokból, levelekből értesül, mint dúlja bosszúból országát a török. Ezer és ezer ember, szolga és úr, jobbágy és főember sorsa keveredett ezekben a hetekben, hónapokban, lett bizonytalan az otthon maradottak számára. Lehet, Ecseden Rákóczi azon gondolkozott, mit jelent a *„Salus regis est salus patrie”*, A király üdve a haza üdve, mert ha a király a veszéllyel játszik, az egész országot veszélyezteti. Országos méretű volt a szenvedés. Megmarad-e, vagy végképp elvesz az ország, hol van a harmincezernyi sereg. Az e korból fennmaradt levélkezdések megszokott szolgálat-ajánlásai helyett százával így kezdődnek: *„Árvai állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom...”, „Rabi állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom”* Teleki Mihályt ott találjuk az Ecsedről Szamosújvárra tartó fejedelmi kíséretben, Kemény János rabságból írott levelét olvassa, és nem tud válaszolni a kérdésre: *„Mint szabadulhatnak nyavalyás rab atyánkfiai az pogány inségből?”* Ismerte ő is a mondást, hogy *„Dulce est pro patria mori”*, (Magasztos dolog a hazáért halni), de ez a végzet majd csak öreg korára éri utol, akkor is értelmetlen módon, hiába. *„Valakié Várad léssen, azé léssen Erdély is,”* - írja Teleki Jánosné fiának, megsejtve, hogy a törökök át fogják adni az ostromlott váradi várat a frissen fejedelemmé kinevezett Barcsai Ákosnak, akit a segesvári várban október 10-én beiktattak a fejedelemségbe. Teleki Mihály is ott volt ezen a beiktatáson, ugyan Rákóczi híve volt, de hűséget kellett ígérnie Barcsainak is. A későbbi kancellárnak sikerül elkerülnie a nyílt színvallást Szászsebesen is, mikor az országgyűlés végleg félresöpri Rákóczi fejedelemségét, és megtörténik a két tábor között a szakítás, mely néhány évtized múltán Erdély végleges elveszését okozza majd. Mindez a kor ellentmondásainak példázata, az ország hajdani sorsának egyik arcvonása. Ez olyan idő volt Erdély történetében, hogy két fejedelem volt egazon időben az országnak,

nem volt elég a hajdani magyarhon háromfelé darabolása. A törökök mondogatták, hogy királyság és szerelem nem tűrnek társat, az égen nem fér meg két nap. Az erdélyi rendek ezt nem értették.

Teleki Mihály életének fonalát tovább gombolyítja a sors. Rokonai házassítani akarják Pekri Ferenc leányával, Zsófiával, akiről azonban a Váradra háztűznézőbe érkező követek azt írják Telekinek: „...ez a mi hűgunk iszonyú finnyás, azt mondja, hogy ű olyan üszögös szentpéter forma emberhez nem megyen, mint Kegyelmed. Mi azt felelénk felőled, ha rút vagy is, de emberséges vagy, szolgálatra való legény vagy, s minékünk, az atyafiaknak tetszel.” Mivel azonban Pekri Ferenc, Rákóczi híve volt, ez a mátkaság Barcsainak nem tetszett, ezért Teleki lovait, jószágait elkoboztatta, így labdázott hát a sátán akkoriban az emberi sorssal. Teleki Mihály fiatal kora ellenére sokat tapasztalt az erdélyi politikában, világosan látta, hogyan kell a megmaradás érdekében cselekednie. Nála jobban senki nem tudta, mikor, hogyan, kivel kell szót váltania, hol kell megjelenie, hova nem szabad elmenie. Elment ugyan Szászsebesbe a meghirdetett országgyűlésbe, de oly ügyesen forgott, hogy bár megjelent a gyűlés hírére, de a gyűlésbe be nem ment, az ott zajló dolgokról mégis mindent tudott. Mindenben okosan, elővigyázatosan járt el. Mindez az óvatosság csak hasznára vált később is, fejedelmi kancellársága idején. Egyelőre házasodni készül, Váradra igyekeznek, hogy a lakodalmi előkészületeket megtegye, fennmaradt a feljegyzése a beszerzendőknek: „tyúk, tyúki együtt 40, bárány 10, lúd 12, malacz 8, pulyka 2, tyúkmony 400, méz, vaj, írók vaj...” Teleki Mihály lakodalma 1659. július 27-én volt, éppen azon a napon, melyen Kemény János a sarc lefizetése után hazakerül a török fogságból. Apafi Mihály igen nagy sarcát még nem sikerült családjának lefizetnie, ő még nem szabadulhatott. Ők mindketten, és még mennyien, Rákóczi sikertelen lengyelországi hadjárata nyomán kerültek fogságba.

Teleki Mihály tovább szolgálja a fejedelmet, aki belső ellenfeleivel vívott harcában végül életet veszti a szászfenesi csatában 1660 nyarán. Fenes és Gyalu között bekövetkezett az, ami mindig Erdély romlását okozta, testvér a testvér ellen harcolt: „Egy részük Boldvai Márton viceispánnal a basa táborában volt (Barcsai híveként), más részük, egynehány aranyas zászlóalja sereg Balogh Máté viceispánnal a fejedelem, Rákóczi hadában, és így mintegy kétféle osztva magunkat, egyik a másik ellen harcolt” (Szalárdi János Sirmalmas erdélyi krónika) Pekri Zsófia ezt írja kedves urának, Teleki Mihálynak a táborba: „Mi, édes Uram, valóban rossz híreket hallunk, én nem tudom, a sok rossz hír közül melyiket kell elhinni, s melyiket nem, bizony valóban nehéz, hogy kegyelmed felől semmi hírt nem hallhatok.” Mire vélhetnénk, ha nem a sors játékának, hogy korábban Teleki feleségének írott levelében szóvá tesz valamit, látszólag semmi kis dolgot a sok országos nagy ügy között, ami azonban életének folyására néhány hónap múlva döntő hatással lesz: „Édes jó Sofikám, egyet se búsulj...jó az Isten, jót ad, ne félj, mert nem veszem ide magamat, nem vagyok igen vakmerő, vannak jó futó lovaim, elszaladok. Toldiné asszonyomnak mondd szolgálataimat, hírem nélkül férjhez ne menjen, mert kéri most tőlem, én akarom eladni ő kegyelmét. Csak immár Isten egyfelé választaná el Urunk dolgát, én is haza mennék.” Az Isten aztán elválasztotta a fejedelem dolgát véglegesen Szászfenesen, de Teleki sorsát is másféle vitte az idő szeszélye. Toldiné asszonyom, akit Teleki, mint feleségének rokonát, maga kíván férjhez adni, a tatár-török rabságban szenvedő és a hírek szerint már ott veszett bihari birtokos, Toldi Miklós felesége, Veér Judit. Hogy kié lesz végül a fiatal özvegy, Veér Judit, ki tudja azt még megmondani...

Szejdi, budai pasa nem csupán azzal fenyegette Erdély népét, hogy a férfiakat szablyára hányják, feleségeiket, gyermekeiket elrabolják, lakóházaikat felégetik, de katonáinak minden levágott magyar fejért egy-egy tallért ígért. Leöntött maga mellé egy rakás tallért, s ahogy gyűlt mellette a levágott fejek halma, úgy apadt a tallérkupac. Egyszer majd, a XX. század végén egy erdélyi író ezekről a cudar évekről, a hollóidőkről regényt fog írni, de akkorra már az emberek mit sem tudnak e kor szenvedéseiről, meg aztán olvasni se nagyon fognak szeretni. Azt a mondást se igen fogják érteni, amit táltosfiú-poéta, aki sem utódja, sem boldog őse nem volt senkinek, leírt: „Mindaz, ami ezer éven át történt velünk, s amit szeretnénk a sorsharag számlájára írni, a mi tökéletlenségünk bűne.” Ezekben a viharos években van olyan időszak, amikor Erdélynek egyszerre két fejedelme is van, egyik a törökök akaratából kerül a fejedelmi székbe, másik a rendek bizalmát, vagy a Habsbur-

gok támogatását élvezzi, Rhédei Ferenc, Barcsai Ákos, az időközben tatár fogságból óriási sarc lefizetése után kiváltott Kemény János követték egymást. Volt, aki csak pár hónapig, volt, aki egy évig is fejedelemnek tudhatta magát. Egyik tábor a másik javait prédálta, Rákóczi a hadba szállás fejében szabad prédát engedett a Barcsai és hívei jószágaiban, válaszként Barcsai a Rákóczi mellett levő fő és nemesi rendek szebeni szállásházait raboltatta ki, az ott felprédált arany és ezüst „marhából” tallért veretett a maga képével, rajta a felírás: „*Serva nos Domine, quia perimus!*” (Segíts meg minket, Uram, mert elveszünk!) Miközben a csatamezőn halálos sebet kapott Rákóczit Várad felé viszik hívei, majd szőnyeggel letakart fehér koporsóját immár végső nyughelyére, Ecsedre, ezen közben Teleki is gyászol, fiatal felesége élete elfogyott, ő a sír mellől frissen kinevezett főparancsnokként Dévára indul a haddal egyesülni. Se felesége, se jószág, se fejedelme nem maradt, de országa se. Egyetlen lehetősége az újrakezdés lehetősége, ezt hagyja majd örökül utódainak is, s erre bizony nagy szükségük is lesz a következő háromszáz évben a Telekieknek. Teleki Mihály végigszolgált ezt az időt, tette mindig legjobb belátása szerint, amit a korszellem és az éppen aktuális uralkodó parancsolt, ám mindig talpon maradt.

A nagyszöllősi csatában való részvételéért, melyben a fejedelem, Kemény János életét vesztette, Telekit az országgyűlés fő-és vagyonvesztésre ítélte. Az új fejedelem, Apafi Mihály azonban kegyelmet ad neki a rokoni kapcsolatokra való tekintettel, hiszen felesége, Bornemissza Anna Teleki unokatestvére. A fejedelem mellett befolyása egyre nő, kezdetben országos postamester, éles esze, államférfiúi tehetsége segíti előre, a fő hatalom lassan az ő kezébe kerül. Jó vagyonszerző és gyarapító gazda volt, méltán elmondhatta, ha Huszt várából Fogarasba kellett utaznia, mindenütt saját birtokán állhatott meg éjjeli szállásra. Halálakor 75 helység, kétezer jobbágy volt a tulajdonában. 1674-ben Gernyeszeget Bánffy Dénes - akit Apafi fejedelem felségárulás vádjával kivégeztetett - elkobzott birtokaiból kapta meg. 1685-ben Lipót császártól grófi címet kapott. (Fiai később római szent birodalmi grófi rangot és bővített címet kaptak) A hetvenes évek végén kezdődik viszálykodása Thököly Imrével, aki a törökök segítségével megszerzi Felső-Magyarországot, sőt, 1683-ban ugyancsak török segítséggel fejedelmi címet is kap. Teleki Erdély megmentése céljából korábbi ellenfelével, Lipóttal kénytelen tárgyalni, hiszen látta a török birodalom fokozódó gyengülését, térszerzését, jó előre akarta Erdély jogi helyzetét megszilárdítani. Lipót azonban Buda felszabadítása után (1686) már nem volt hajlandó Erdélyről tárgyalni, engedményeket tenni, az ekkor még önálló Erdély javára. Apafi fejedelem mindent Telekire bízott, maga Fogaras várába zárkózott, sűrűn emelgetve a boros kupákat: „*Lásza az Úr, Teleki uram, amint ő kegyelmének tetszik, úgy menjen végbe a dolog*” - mondta. Az Erdélybe küldött Carraffa Telekivel tárgyalt, oly fölényel, hogy a kancellár kénytelen volt 1688. május 9-én Szebenben a tanácsurakkal Bécs hűségére felesküdni. Teleki politikus volt a szó modern értelmében, hazája, Erdély érdekeit mindennél előbbre helyezte: „*Isten tehet csak jót velünk, de félek, a sok egyenletlenségért, egymás nem szeretéséért el akar veszteni bennünket Ő Felsőge. A török mivelünk, a német odaki csak úgy bánik, a mint szereti, szegény magyar nemzetünkkel. Igazán két bestia között vagyunk.*” - írta halálának évében. A török hadakat küldött Erdély visszafoglalására, a hadak főparancsnoka az a Thököly, aki Telekinek régi politikai és katonai ellenfele volt. Az ütközetre Zernyestnél kerül sor, 1690 augusztus 21-én, alig néhány hónappal Apafi fejedelem halála után. A zernyesti csatában Teleki Mihály elesett, összevagdalt holttestét Gernyeszegre vitték, ott Veér Judit, eltemette. Ma ott nyugszanak mindketten a református templom kriptájában.

A Telekiek a XV. században tűnnek fel, birtokaik a Délvidéken, a Békés megyei Telekpusztán, és a Bihar megyei Széken voltak.

Teleki Mihály 1634-ben született Váradon, apja Teleki János, aki már szüleitől, Teleki Mihálytól és széki Garázda Annától tekintélyes birtokot örökölt, melyekben Bethlen Gábor fejedelem megerősítette a családot. Teleki János és felesége, Bornemissza Anna a szülei Teleki Mihálynak, a későbbi erdélyi kancellárnak. Már fiatalon II. Rákóczi György udvarában fontos tisztségeket tölt be, majd szolgálja Kemény Jánost, a következő fejedelmet is. A század vége felé az erdélyi fejedelemség csilága leáldozóban van, Apafi Mihály fejedelem körül ott találjuk Erdély jelentős politikusait, Bethlen Miklóst, Haller Gábort, Bánffy Dénest, Teleki Mihályt, aki a kor meghatározó embere. Ő tudja, hogy

szerepét ellentmondásosan ítélik meg kortársai. „*Ne ítéljetez felőlem, az mint hallom, hanem tartatok igaz magyarnak.*”- írja egyik levelében. Makkai Sándor így ír róla: „*Államférfiúi működésének jelentőségét és értékét különféleképpen ítélte meg az utókor, de szellemi képességének rendkívüli méreteit minden bírálója elismerte.*” Első felesége, Pekri Zsófia korán meghalt, második házasságából tizenhárom gyermeke született. Ezek a leszármazottak a magyar történelem három évszázadában a közélet minden területén előkelő és fontos szerepet játszottak. Feleségéhez, kőröstarcsai Veér Judithhoz abban a korban ritka hitvesi szeretet fűzte. Idézzük ismét Makkait: „*Családi élete, ellentétben a kor elszomorító jelenségeivel, csodálatosan tiszta és egyszerű volt, s a borivás megvető józansága akkoriban bámulat tárgyává tette. Feleségéhez, Veér Judithhoz ritka hűségű és tisztaságú szeretet fűzte, s gyermekeiért minden önfeláldozásra kész volt.*” Íme, egy levele, melyet 1661 szeptemberében írt feleségének: „*Édes kedves feleségem, az Isten áldjon meg sok jókkal és örvendeztessen meg. Ma reggel eleget írtam, édes lelkem, Juditkám, most sem írhatok egyebet, hanem az mit ma írtam, hanem ajánlak az Istenemnek kegyelmes gondviselésében. Már az török felénk indult, úgy hiszem, elválik veletek való dolgunk az jövő héten. Hiszem Istent, megszán bennünket. Kérek az élő Istenért, a sírásnak békét hagyj, és a felettébb való búsulásnak, hogy azIstennek haragját reád azzal is ne vonjad. Valamit Isten elrendelt, meg kell annak lenni. Hiszem az Istenemet, bizony rövid nap jobb állapottal leszünk, és veled is kedvesen mulatozom, kit adjon is Isten Édes lelkem, egyetlen egy. gyönyörűséges szívem, kedvem szerint való, elfelejthetetlen, kedves édes szerelmes Feleségem, élj jó egészségben sokáig, és énvelem is élhess kedvedre, kit remélek is Isten akaratából. Hiszem az Istent, csak teéretted is megtart, semmit se törődjél. Adja Isten, lássalak jó egészségben rövid időn, ha pedig nem láthatnálak, ajánlak Isten oltalmában, viselje kegyelmesen gondot mind az kicsiddel együtt. Tied, Édesem, míg él, örökké való jódat kívánja Teleki Mihály.*”

Számos gyermeke közül nem mindenik érte meg a felnőtt kort, legkisebbik fia, Sándor utódaiból nőtt ki a Teleki család geryeszegi és magyarországi ága. József fiának felesége volt Árva Bethlen Kata, az erdélyi magyar széppróza jeles képviselője. Mihály fia Rákóczi tábornokaként a szatmári béke egyik aláírója volt. Nemigen találunk Erdélyben olyan családot, amely ennyi értékes embert adott volna nemzetünknek, mondják a telekiekről a harmadik évezred elején is.

Geryeszeg 1675-ben került a család tulajdonába, Teleki Sándor ott született 1679-ben, ő volt Geryeszeg első örököse. Fia, Teleki László kezdi el a geryeszegi kastély építését, majd József fia folytatja. Az ő fia Teleki László költő, aki hatalmas könyvtárat gyűjt össze, mely halála utána Magyar Tudós Társaság, a későbbi M T A könyvtárát gazdagította. Teleki Sándor legismertebb fia Teleki Sámuel, a könyvtáralapító. Teleki Sándor és Petki Nagy Zsuzsanna fia volt, 1739-ben született Geryeszegen. Külföldi tanulmányútján, Baselben, Párizsban, Utrechtben és Leidenben foglalkozott meg benne a könyvtárteremtés gondolata „...a Tudományoknak nemzetemben s hazámban való előmozdításokra.” Széles körű tudományos műveltségre tett szert, ez segítette abban, hogy szakszerűen válogasson az európai könyvkiínálatból. Hazatérve szülőföldjére letelepedett Sáromberkén, folytatta a könyvgyűjtést, tudós barátaival levelezett, ismerte a tudományos élet legújabb felfedezéseit, korának uralkodó eszméit. Családi örökség révén jutott Marosvásárhelyen a Gecse Dániel és Borsos Tamás utca sarkán álló ún. Wesselényi házhoz (Teleki Ádám tábornok Wesselényi Zsuzsannával kötött házassága jogán), melyet átépíttetett 1799 és 1802 között a könyvei, a ma ismert Teleki Téka számára. Itt könyvei most is az eredeti elrendezésben láthatók. Ez a közkönyvtár az utóbbi két évszázad európai kultúrájának egyik leggazdagabb erdélyi tárháza. Fia, ifjú Teleki Domokos-az egyetlen életben maradt fiú-utódja a 12 megszületett gyermeke közül-, rövid életét az erdélyi tudományosság szolgálatában töltötte. Már 24 évesen, a mineralógiában szerzett szakmai hírneve nyomán ő volt a jénai ásványtani társaság első választott elnöke. Aranka György ajánlására pedig egy évvel később az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság tagja. Rövid idő alatt a tudományok különböző területén hihetetlen mennyiségű ismeretet szerzett, köszönhette mindezt a benne rejlő tehetségnek és szülei nevelésének. 1798 szeptemberében, 25 évesen halt meg, korai halála minden tervének véget vetett. Hagyatéka, édesapjának köszönhetően ma teljes egészében a Teleki Tékában található. A téka építésével egy időben indult meg Marosvásárhelyen az Apolló-szála építése (1820-ra fejeződött be),

melyet azért építtetett Teleki, hogy az épületben működő Vígadó bevételeiből majdani örökösei a téka állományát gyarapítsák. Ugyancsak ő építtette a sáromberki kastélyt is, ez volt az otthona, melyet aztán a dédunokája, a híres Afrika-kutató Teleki Samu épített tovább. Teleki Sámuel 1774-től közhivatalt töltött be, Küküllő- majd Bihar megye főispánja lett, 1787-től pedig már Bécsben Erdély alkancellári tisztségét töltötte be II. József császár megbízásából. A császárvárosban további alkalma nyílt könyvtára gyarapítására, 1816-ban már 36 ezer könyve volt, bibliofil ritkaságokat vásárolt, kéziratok gyűjteményének legértékesebb darabja, egy corvina. Felbecsülhetetlen ritkaságokat szerzett meg, 52 ősnymtatványt, editio princepsket, első kiadásokat. A XIX. sz. elején Marosvásárhely lakói, mintegy hat-hétezer volt akkoriban, a felvilágosodás eszméit tükröző, korszerű könyvtárhoz jutottak általa. A könyvtár kiegészült Teleki feleségének, iktári Bethlen Zsuzsannának mintegy ezerkét-száz kötetet kitevő gyűjteményével.

Teleki Sámuel Sáromberkén nyugszik, latin nyelvű sírfelirata szerint: halála alkalmával azt a nagy vigasztalást vitte magával, hogy az általános romlás közepette sértetlenül álló hazában hunyt el. A haza azonban nem sokáig állott sértetlenül...

„A geryeszegi régi vár pontosan a mai kastély helyén állott. A négyszögletű építményt mély sáncárok vette körül, a négy sarkán félkörösen szélesedett ki. A keleti oldalán húzódott a Szászrégen felé vezető országút, nyugatról a Maros vize folyt mellette, a vizet keskeny csatornában eresztették a várárokba...A várhoz észak felől vezető három bolthajtásos híd helyén valaha felvonóhid állott. Az árkat az új kastély építéskor Teleki József feltöltette.” –írja Bíró József a kastélyról. A kastély első átépítője Teleki László volt, T. Sámuel testvére. 1772 őszén kezdik bontani az omladozó várkastélyt, az építkezés lassan halad, 1777-re csak részben készül el, Teleki László a következő év tavaszán meghalt. Fia, József 1738-ban született Huszton, nagybátyjával több európai országban megfordult, régiségeket, ritkaságokat gyűjtött. Felesége, Árva Bethlen Kata halála után kezdi folytatni az építkezést, (id. és ifj. Mayerhofer János tervezte a gödöllői kastélyt, majd a gyömrői teleki kastélyt is) Az építető gyakran van távol, József császár Békés, majd Ugocsa vármegye főispánjává nevezi ki, halála (1796) után kisebbik fia, Teleki József kisebb javításokat végeztet a kastélyon, s bár kormányzói tanácsosi munkája Kolozsvárhoz köti, Geryeszeget legkedvesebb birtokaként emlegeti. Fiatalon, negyvenévesen halt meg, özvegye Teleki Zsófia művészi emléket építtetett a kastélyparkban férje emlékére. Ezután fia, Teleki Domokos lett Geryeszeg ura, aki főként a birtokon élt, 1849 után a közéletnek is hátat fordított, *„A vérözönnel járó forradalomban nem találtam örömet”* – írja. 1855-től visszatér a közéletbe, történelmi tanulmányokat, cikkeket írt, A székely határőrség története, A Hora támadás története. 1863-ban ő építtette a geryeszegi iskolát, mely ma is áll, fölépíttette a templom tornyát, özvegye, Teleki Klementina 1895-ben gyermekmenhelyet és kiseddóvót alapított. Teleki Domokos titkára, könyvtárosa a szabadságharc után Gyulai Pál volt, aki élete végén is szívesen emlékezett a geryeszegi időkre, verset is írt az emlékeiről: *„De vigasztalt a kastély grófja gyakran / Tanú reá ez a tágas terem / Ez asztalnál, ha későn fennmaradtunk / Hazánk ügyéről elbeszéltem velem / Bíz a jövőben, mondogatta többször / Nagyobb vést is már átküzdött hazánk / Ha hű marad a nemzet önmagához / Egy újabb hajnal fog derülni ránk.”* Teleki Domokos halála után fia, Teleki Géza a kastély ura. Ezután az ő fia, Teleki Domokos öröklő Geryeszeg, hatalmas régészeti gyűjteménye, régi pénzei, szőnyegek, képei felbecsülhetetlen értéket képviseltek.

Fia, Teleki Mihály volt a kastély utolsó lakója, családjával együtt 1949-ben kitelepítették ősei birtokáról. A kastély és a benne levő értékek sorsa a történelem kezébe került 1944 őszén. A család vagyonát 1921-ig megtartotta, de a trianoni feldarabolás után Erdélyben bekövetkezett földreform a geryeszegi uradalom 1180 kataszteri holdjából 540 holdat kisajátított. Teleki Domokos a maradékon mintagazdaságot alakított ki, modern gazdálkodást folytatott, példát és mintát mutatva ezzel a környék gazdáinak is. 1905-ben kötött házasságot Teleki Edinával, Mihály fiuk, Geryeszeg utolsó ura 1908-ban született. Teleki Mihály Marosi Ildikó, marosvásárhelyi irodalomtörténésszel folytatott többszöri beszélgetésen idézte fel a kastély életét. A kastélybeliek élete az erdélyi mágnás-családok hagyományos élete volt, a kornak megfelelő komforttal, szokásokkal, kötelezettségekkel. Kezdetben kályhával fűthető batárral utaztak, melynek bőrből készült fedele hátrahajtható volt. Az

első autót a húszas évek közepén Teleki Domokos vásárolta, lenyitható vízhatlan fedelű Ford volt, karbidlámpái sárgarézből készültek, a motort kurblival kellett beindítani. Természetesen a grófnak is kellett vizsgázni autóvezetésből, a vásárhelyi rendőrfőnök ült be a leendő úrvezető mellé, és végig kellett hajtani a vásárhelyi főtéren, ahol akkoriban a napi piac volt. A kastély szakácsa egy geryeszegi román ember volt, Brezsán Mihály volt, aki először kukta volt még az öreg grófné, Bethlen Margit idejében. A szakács Mihály sokat tanult a sáromberki szakácstól, akit Teleki Samu tanított Bécsben a mesterségre. Sokat tudhatott ez a szakács, hiszen Rudolf trónörökösnek is dolgozott Meyerlingben, a trónörökös öngyilkosságának idején is a vadászkastélyban volt. Receptjeit soha nem írta le, nehogy mások megtanulják. (A sáromberki könyvtárban őrizték Veér Judit szakácskönyvét) A csodával határos módon maradhatott meg a nagy világegés közepette Teleki Edina, Teleki Mihály édesanyjának egy levélkéje, melyet 1942. márciusában írt Budapestről Geryeszegre Mihálynak, a szakácsnak: *„Kedves Mihály! Kérem, írja le és küldje el nekem mielőbb annak a majonéznek a receptjét, amit mindég csinálni szokott vasárnaponként a hideg húsokhoz. Ezt mi is meg tudnók itt csinálni, és Domokos gróf nagyon szereti...”* Brezsán Mihály szakács úrnak, Geryeszeg, Maros-Torda megye. Ez a levélke valahogy megmaradt, de minden egyéb elveszett.

1945 januárjában Bözödi György, erdélyi író beszámol levélben az Erdélyi Múzeum Egyesületnek arról, mit látott Geryeszegen, milyen kár érte a front átvonulása után a kastélyt, a gyűjteményt: *„Ajtóinak, és ablakainak egy részét ellopták. A kastélyt ugyanúgy kifosztva és belsejét megromgálva találtam, mint a többi. Egész berendezése eltűnt, csak néhány értéktelen bútortörmelék volt található. ...Megsemmisült Teleki Domokos gazdag régészeti gyűjteménye is. A tágas folyosón, ahol el volt helyezve, csak romhalmaz és törmelék mutatja a gyűjtemény egykori helyét.”* Egészítsük ki ezt a képet gróf Teleki Mihály, Geryeszeg utolsó urának szavaival *„Az elpusztított muzeális értékű tárgyak között volt Bodor Péter kútjának eredeti tervrajza, a fejedelmi korból származó török szőnyeg-gyűjtemény, Bodor kútjának fából faragott oszlopfőit az oroszok eltűzelték, az épület bútorait is, a kályhák hamujából kerültek elő az eltűzelt bútorok ajtóinak sarok veretei, a csillárookra marha- és disznócsontokat dobáltak fel, a könyveket, családi iratokat, a teljes irattárat a lovak alá tették alomnak a parkettás szobákban. Méter magasságban állott minden szobában az iratokkal összefagyott trágya. Megkerült azonban például Teleki Domokos olaj portréja viaszos vászonként asztalra erősítve egy parasztház konyhájában”.* *„A tárgyaknak is megvan a maguk sorsa”* – írja Tonk Sándor Geryeszegről készült tanulmányában -, *dúlások jönnek, pusztítások történnek, soha helyre nem hozható rombolások. Háború söpör végig nem csupán az országon, de a kontinensen, a világon is. Ki törődik a világegés közepén egy erdélyi kastély értékeivel, egy nemzet múltjával, és jelenével, mikor milliók halnak meg. Idegen katonacsizmák tapossák a kicsi Geryeszeg földjét is, a fosztogatás, az erőszak mindennapos.”* Az egyik „legbájosabb” erdélyi barokk kastély, ahogy Kelemen Lajos kultúrtörténész nevezte, egy országos pusztulás szimbólumává lett.

És a szomszédos Sáromberke, melyet hajdanán szintén Teleki Mihály kapott Geryeszeggel együtt? Bözödi György erről is beszámol, jelentésében az áll, hogy a községi új vezetés állt a háború végi pusztítás szolgálatába, a baloldali bíró úgy fogta fel, hogy mindent el kell pusztítani, ami a grófokra emlékeztet. Az őspark fáit, az arborétumot a közeli cigánytelep lakói vágták ki tüzelőnek bírói engedéllyel. Ők hordták szét a kastély berendezésének jó részét is, ha nem fért be a putriba a lopott bútor, kidöntötték a falát. Mikor az író a levéltár felől faggatta a bírót, azt válaszolta, hogy mit akarnak azokkal a régi írásokkal, minek a történelem, nincs már arra szükség, új világban élnek, szociális tudományokkal foglalkozzanak. A kastélyban szeméttel, trágával, szalmával, hóval összefagyva találták meg a levéltár töredékét, a falusiak tűzgyűjtáshoz hordták szét a maradékot. Teleki Samu Afrika-kutató vadásztrófeáit széthordták. A kastélyok, udvarházak, módosabb parasztporták, polgárházak lakóit az új rendszer szellemének nevében szétszórták, kitelepítették, kényszerlakhelyre száműzték, mindenüktől megfosztották. *„A kommunizmus eszméje olyan magasztos, hogy megvalósításáért akár félmillió erdélyi magyar élete sem volna túl nagy ár.”* - mondta Nagy István író, az asztalos inasból lett egyetemi rektor az erdélyi magyarságért aggódó Illyés Gyulának.

Pedig valaha szebb napokat látott a sáromberki kastély is. Teleki Sámuel építtette, majd déd-unokája, Teleki Samu fejezte be, az új időknek megfelelően. A legenda szerint a kastélyban 99, Teleki Gemma, a kastély utolsó úrnője szerint csak 66 szoba volt benne. Teleki Samu 42 évesen vállalkozott az afrikai expedícióra, melynek költsége igen magas, 130 ezer aranykorona volt. Ezt a tetemes költséget mind a gróf állta, orvosi tanulmányokat folytatott, úgy készült fel az igen nehéz és veszélyes útra. 1886 tavaszán indult el Sáromberkéről, kíséretéhez több mint háromszáz ember tartozott. (Induláskor 108 kg volt, hazaérkezéskor 64 kg.) Társaival elsőként mászták meg a Kilimandzsárót, az örök hó határáig jutottak fel. Az 1888-ban felfedezett két tónak a Rudolf és a Stefánia nevet adták, a Rudolf tó partján levő vulkán pedig a Teleki nevet viseli.

A Teleki Mihály és Veér Judit házasságából sarjadt népes nemzedékek sorában számtalan Teleki vált országosan vagy nemzetközileg ismertté.

Teleki Domokos (1810-1876) Reformpolitikus, Széchenyi híve, az Erdélyi Híradó c. újság szerkesztője.

Teleki Sándor (1821-1892), a „vad gróf”, Petőfi barátja, honvédezzredes és író, 14 éves korától Tánics Mihály volt a nevelője, külföldön tanult, Liszt Ferencsel is barátságba került. 1848-ban Kossuth Erdélybe küldi Bem mellé, aki ezredessé nevezte ki. Jelen van Aradon, 1849. október 5-én kelt feljegyzésében írja: „Szomorú és sötét volt az éj. A Maros is gyorsabban látszott folyni mély vizével, mintha valami titkos katasztrófától fenyegetve futna a folyam. Az ablakok sötétek, keretükben csak a gyertyák lángja imbolyog.” A világosi fegyverletétel után börtönbe kerül, élet-és vagyonek Kobzárásra ítélik. Franciaországba menekül, elkíséri Victor Hugót a száműzetésébe, részt vesz Garibaldi szicíliai, nápolyi hadjárataiban. 8 év utáni száműzetéséből visszatérve visszakapja koltói birtokát, országgyűlési képviselő lesz, megírja emlékiratait.

Teleki Blanka (1807-1862), a magyar nőnevelés úttörője, 1846-ban megnyitja az első leányiskolát, melyben Vasvári Pál is tanít, Lővei Klára is. 1851-ben letartóztatják a bujdosó honvédeknek nyújtott segítsége miatt, tíz év várfogságra ítélik Lővei Klárával együtt, melyet Kufsteinban kell letölteniük. 1857-ben általános amnesztia után szabadul. Kéziratai, a várfogság alatt készített rajzai, eredeti portréja mind elpusztult a geryeszegi kastély kifosztásakor.

Teleki József a M.T. A. első elnöke volt 25 éven át, 1842-től Erdély kormányzója, hatalmas könyvtárát az Akadémiának ajándékozta. Teleki László, 1848-ban párizsi magyar követ volt, író, a *Kegyenc* című ma is játszott dráma szerzője. Teleki József (1738-ban Huszton született), jeles külföldi egyetemeket látogatott, Ugocsa vármegye főispánja volt, amikor 1782-ben beiktatták Nagyszőlősen a főispáni székbe, a beiktatást báró Orczy Lőrinc, nemesi költő, a magyar felvilágosodás jeles képviselője, testőríró végezte, beszéde megjelent a Magyar Hírmondóban, az első magyar nyelvű újságban. Értékes könyvgyűjteményét Marosvásárhelyen a Szent György utca és Kossuth utca sarkán álló Teleki-házban helyezte el. Az egykori Köpeczy-ház, a város legrégebbi lakóháza, melyet 1554-ben építtetett Köpeczy Tamás, az ország árendátora, sokáig fejedelmi szállás volt, falai között megfordult János Zsigmond, I. Rákóczi György, Apafi Mihály, 1717-ben a Sárospatakról elűzött és Vásárhelyre befogadott protestáns diákok laktak benne. 1763-ban Teleki József tulajdonába kerül, ő a külföldön látottak alapján klasszicizáló barokk jegyében átépítteti.

Teleki Géza (1881-1937) ismert festő, a budapesti Mintarajziskolában tanult, munkáiból 1900 tavaszán a Nemzeti Szalon tavaszi tárlatán többet bemutattak. Alsózsuki kastélyát Rippl-Rónai megfestette, több ezer holdas birtoka tette lehetővé mecénási tevékenységét, 1909-ben megalakult Budapesten a Művészeti Egyesület, ennek rövid ideig tartó működése 37 ezer koronájába került a műpártoló grófnak. Már nem érte meg, hogy birtoka, kastélya 1944 őszén a szabadrablás áldozata lett.

A családhoz tartozik *Bethlen István*, aki Geryeszegen született 1874-ben, édesanyja Teleki Ilona volt. 1921-31 között Magyarország miniszterelnöke volt, a kor meghatározó politikusa. A háború után Oroszországba hurcolták, ott halt meg egy Moszkva környéki rabkórházban, 1946-ban Szobra, Blaskó János alkotása Geryeszegen, a kastély közelében áll.

Teleki Pál 1905-ben, 26 évesen már országgyűlési képviselő, 1910-től a Magyar Földrajzi Társaság főtítkára. Az első világháború befejezése után részt vett a párizsi béketárgyalásokon, rövid ideig külügyminiszter, majd miniszterelnök is volt. 1939-től ismét miniszterelnök, a háború kitörésekor elutasította a németek csapatátvonulási kérelmét, szabad utat adott viszont a lengyel menekülteknek. A Jugoszláviával kötött baráti szerződés megszegése miatt (A német nyomásra történt újdéki bevonulás, s annak mindmáig ható következményei) 1941 ápr. 3-án öngyilkos lett. Néhány példa a miniszterelnök gondolataiból: „Csak az tartozik a nemzethez, aki a nemzeti feladatokat vállalja.”, „Csak azoknak az országoknak van létjogosultságuk, amelyek európai célokat akarnak szolgálni. Mi ezer éve szolgálunk európai célokat.”, „A táj nemcsak kép, hanem teremtő élet is, amely hegyet, növényzetet, embert, testet, lelket, gondolatokat, érzést, mintát formál.”

Az erdélyi szellem és a Teleki-család adta a nemzetnek ezeket a kiváló embereket, Teleki Sámuel, Teleki Blankát, Teleki Samut, Teleki Sándort, Teleki Pált, művelt főket, politikusokat, forradalmárokat, művészeket, műpártolókat. Bárhol éltek is a Telekiek, egyik sem ártott nemzetének. Gyulai Pál a Gernyeszegről írott versében olvassuk: „Vén kastély a Maros völgyében/Vén fák között a parton éppen/Kékes ködökkel Gernyeszeg/Jó tetteid Isten áldja meg.”

Gróf Teleki Mihály, Gernyeszeg utolsó ura életéről mesélt Marosi Ildikónak: „Nekünk az osztályharc túlkapasait kellett túlélni, ami a legtöbbünknek sikerült, de ehhez jó idegek, nagy akaratérő és széles látókör kellett. A mai nemzedék számára a legnagyobb tanulság a megmaradásnak és a minden bajon való felülemelkedésnek a képessége.” „Nem számít semmi, az ember a posztján végig kitart, akárhol legyen is” - vallotta Teleki Mihály gróf, ahogy őseitől tanulta.

Egyed Ákos, erdélyi történész ezt írja: „Erdély történelmi szerepéhez tartozott az is, hogy ön-maga védelme mellett védje a magyarságot, a magyar államot is. Első írásos feljegyzések is mutatják ezt, hiszen várakról, várispánságokról, háborúkról, hadi táborokba szállásról szólnak. A mindenkor magyar királyok tudatos honvédelmi politikájának eredménye volt a magyarországi és erdélyi nemesség létrehozása. Birtokadományokat, kiváltságokat, előnyöket azok a családok kaptak, melyek a katonáskodásra, hadviselésre a legalkalmasabbak voltak, ezek pedig elsősorban a honfoglalás kori nemzetségfők leszármazottai voltak. A honvédelemben betöltött szerep a felemelkedés egyik fő útja volt, s egyben az arisztokrácia, a főúri réteg megszületéséhez vezetett egész Európában. Erdélyben azonban a nemesség a vármegyék életében is jelentős szerepet töltött be, a művelődési életben úgyszintén, mecénási szerepük is megkerülhetetlen. Az erdélyi nemesség, ellentétben a román és marxista történetírással, képes volt megújulásra, olyan törvényeket hozni, melyek megszüntetik rendi kiváltságait. Ez történt 1848-ban, mikor a kolozsvári programban szerepelt a közös teherviselés, a törvény előtti egyenlőség, a jobbágyfelszabadítás. Megjegyzendő, hogy a program kidolgozásában részt vett Erdély legismertebb történelmi családjainak több tagja, az aláírója pedig a konzervatív párt részéről báró Jósika Miklós volt. Wesselényi Miklós az emlékezetes 1848. május 30-i erdélyi országgyűlésen ezeket az európai gondolatokat fogalmazta meg: „Ne legyen több por-nép, jobbágy, csak szabad polgár!” Az erdélyi nemesség ezzel a jobbágytörvénnyel megelőzte a Habsburg-birodalom többi országát, Kelet-Európa országairól nem is beszélve, hiszen például Romániában csak 1864-ben hoztak jobbágytörvényt, melynek értelmében a jobbágynak saját magát kellett megváltania. Ma ismét tudatosítanunk kell, hogy Erdély történelme része a magyar történelmnek, és történelméből nem lehet kihagyni a magyar nemesség, az erdélyi történelmi családok tetteit. Csak így tudunk elfordulni azoktól a szellemi, osztályharcot is fenntartó irányzatoktól, melyek tagadják a történelmi családok szerepét.”

„Mintha a magyarság örökös vándorlásának megjelenítői, szimbólumai lennének a Telekiek - írja Marosi Ildikó-, úgy rajzoltak ki a világba, úgy szóródtak szét, mint sok-sok évszázadon át az Erdélyből s a hajdani magyar királyságból elvándoroltak. Sorspéldázat lenne, intő jel, „Mint oldott kéve széthull nemzetünk”? Él még Teleki Erdélyben? Vagy csak hazalátogató fordítja vándorszekerének rúdját a kirajzás ősi centruma, Gernyeszeg felé? Vagy az ezer szállal a Telekiekhez kötődő Marosvásárhely felé? A ma Vásárhelyét oly természetességgel magának valló új város lakó vajon tudja-e, hogy a város legöregebb házát is a Telekiek építették a XVI. században, hogy abban egykor meg-

szállt Szapolyai János özvegye, Izabella királyné is, mikor Erdély ügyeit a kiskorú fia, János Zsigmond nevében intézte. Vagy azt, hogy az 1990 márciusában pusztító dühvel megrohamozott vár alatti ház a negyvennyolcas időkben (a magyar történelmet hiányosan és egyoldalúan ismerők kedvéért 1848-49), Bem József kedvelt szálláshelye szintén Teleki-ház volt. Vagy a királyi tábla épületét azon a véres márciusi éjszakán ostromlók tudták-e, hogy hátuk mögött a város büszkesége, a Teleki Téka szintén a Telekiek jóvoltából született a XVIII. - XIX. század fordulóján, egy olyan Teleki jóvoltából, aki előbbre valónak tekintette a nemzeti ügyet, mintsem saját vagyonának gyarapítását: épített, gyűjtött, hagyakozott a város javára, Erdély javára.”

A gerneszezi református egyházközség kéziratos könyvébe 1997-ben a templom egyik látogatója ezt jegyezte be: „*Post tenebram spera lucem*”. A sötétség után fényt remélek. Reménykedjünk mi is ebben.

Okulásként az utánunk jövő nemzedékek számára álljanak itt Orosz István képzőművész *Megpróbálom elképzelni* című írásának szavai: „*Ha egyszer képesek volnánk egyetlen megbonthatatlan tömbnek érezni a télben virágzó dunántúli mandulafácskát és a Concertót, a rózsás labirynthot és a magányos cédrust, a londoni hat-hármat és a Midőn ezt írtam-ot, a sakkzó törököt és a verbunkost, a porban húzott grádicsot és a computert, a Wassily széket és az Ugocsa non coronatot, a repülő nikkel szamovárt és a dinamót, a majálist és a tojáséjt, a Szegénylegényeket és az argyelus kismadárt, az Egy mondatot és a C-vitamint, Az eltévedt lovast és a nagyszentmiklósi lovas, a hologafiát és a vizsolyi bibliát, az 5333+1 sakkfeladványt és az Iskola a határon-t, a Szindbádöt és a Mikkamakkát, a corvinákat és a Rubik-kockát, a Varjúvárt és a Kormányeltörésben-t, a Vizitációt és az Eszméletet, a két sevillai tornyot és A Tihanyrak ríjjadó leányát, az Appendixet, a Tótfalusi antikvát, a mik vogymuk-ot és a mind-mind a többit, igen, az stabil jövőkép lenne. Biztatás, hogy létezik valami, amit folytatni kell, együtt kell folytatni és érdemes.*”

■ Serdültné Benke Éva

Forrás:

1. A gróf Teleki család Magyarországon és Erdélyben, Kutatta, összeállította és Fényképezte dr. Nemes Márta, Budapest, 1996.
2. Szabó Gyula: A sátán labdája 1. kötet, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978.
3. Castellum Értesítő, Az erdélyi történelmi családok tájékoztatója, I. évfolyam, 3. szám, 2000. november
4. Bíró József: A gerneszezi Teleki-kastély, Budapest, 1938.
5. Marosi Ildikó: Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal, Argumentum Kiadó, Pallas Akadémia, 1999.
6. Murádin Jenő: Gróf Teleki Géza és a Művészház erdélyi kapcsolatai
7. Szathmáry Károly: Teleki Blanka életrajza, Révai Testvérek kiadása, Budapest, 1880.
8. Berekméri D. István: Sáromberke és a Telekiek, Editura Hoppá! Marosszentgyörgy, 2006.
9. Óhajtott szép kincsecském! Szerelmes levelesláda, Móra Könyvkiadó, 1988.
10. Tonk Sándor: Erdélyi műemlékek
11. Orosz István: Megpróbálom elképzelni in Elárult szabadság, Harmadik évezred sorozat, Magyar Múzsza Könyvek, Kecskemét, 2008.

(Szerkesztői megjegyzés:

Jelen írás rövidített változata elhangzott Faddon a református templomban a szerző felolvasásában egy megemlékezés alkalmából 2008. szeptember 27-én. Jelen volt Teleki Julianna, a gerneszezi Teleki család Németországban élő egyik leszármazottja.

Paks sajtótörténete

Régi paksi lapok (I.) 3.

Paksi Közlöny

A régi paksi lapok csoportjába azt a tizenegy féle újságot soroltam, amelyek 1881 és 1901 között jelentek meg. Ezeknek a lapoknak három kiadójuk és tulajdonosuk volt, Balás Sándor, Daróczy Zsiga és Raksay Sándor.

Paks sajtótörténetében az első városi lap – társadalmi hetilap – az 1882-ben indult Paksi Közlöny, majd a kényszerű nyomdaváltás után Paks-Kalocsai Közlöny, szerkesztője és laptulajdonosa Daróczy Zsiga. A két lapból összesen tizenhárom számról van tudomásunk, ám ezek a számok azt igazolják, hogy Daróczy Zsiga erősen antiszemita nézeteket vallott.

Mielőtt a lapok részletes elemzéséhez kezdenénk, tekintsük át nagy vonalakban az 1880-as évek országos eseményeit, hiszen a helyi társadalmi életet nagyban befolyásolja a mindenkori országos helyzet.

Szólnunk kell egy olyan eseménysorozatról, amely nagy hatással volt Daróczy Zsiga szemlélet és gondolkodás váltására. Ez az eseménysorozat az antiszemita mozgalom európai és hazai felerősödése volt. Erre a korra igazán jellemző megállapítása ifj. Ábrányi Kornél publicistának, Eötvös Károly kortársának volt: „Ma nehéz, fojtó köd ül a magyar közélet fölött, akadályozva a körültekintést, az előrelátást: a történelem nem ismerése vagy még inkább annak félreismerése. Közgondolkodásunk a mesét még ma is jobban szereti, mint a valóságot. Az illúziót jobban szereti, mint az igazságot. Az a történelem, amely tanít, nem kedves előtte, csak az, amely dicsekszik. Bizonyos tévedésekhez ma is szent kegyelettel ragaszkodik, és gyűlöli azokat, akik elemző kézzel akarnak nyúlni azokhoz.”

Ez a kor a dualista rendszer konszolidált időszaka, az 1875- 1890-es évek, amikor a fejlődés alapvető, közvetlen mozgatója a polgárosodó társadalomnak természetesen ugyancsak átalakuló, modernizálódó kulturális igénye. Meggyorsul a termelőerők fejlődése a tőkés termelési viszonyok bevezetésével és ez megköveteli a képzetesebb munkaerőt. A polgári állam olyan társadalomszervezési és irányítási feladatok ellátására kényszerül (vasút, posta, útfenntartás stb.) mint az államosítás, községezés, ez megnöveli a szakképzett tisztviselőket, hivatalnokokat. Az így bonyolultabbá váló világban bonyolultabbá válnak az emberi és anyagi konfliktusok. Ezek az új gazdasági-társadalmi konfliktusok szítják fel az antiszemita mozgalmat is.

Istóczy Győző kormánypárti képviselő, maga is földjét veszített egykori birtokos szolgabíró – mint Daróczy Zsiga – az állampolgársági jogok rendezésével foglalkozó parlamenti vitában 1875 tavaszán a zsidó bevándorlás korlátozása és antiszemita mozgalom indítása érdekében emelt szót.

A „judaizmus” lényegét abban foglalta össze, hogy a zsidóság a demokrácia és liberalizmus hirdetésével a „keresztény társadalmat” lerombolja és helyébe a maga gazdasági zsarnokságát állítja.

Istóczy 1878-ban már a zsidók kitelepítését ajánlja („palesztinai beszéd”). A „zsidó összeesküvésről” szóló fejtegetéseit a parlament derűltséggel, a kormány tagjai sajnálkozással fogadták, tanainak hirdetésére szánt lapja gyorsan megbukott. „Észrevettük, hogy csak kiáltó szó vagyunk a pusztában... – írja később Istóczy -, láttuk, hogy a mi időnk nem érkezett el, vártuk tehát tovább ezt a mi időnkét.”

Az 1880-as évek elején az osztrák és német antiszemita megmozdulások lendületet adtak a katolikus alsópapság és az egyetemi hallgatók egyes csoportjai hasonló szervezkedésének.

Még 1880-ban a parlamenti Függetlenségi Párt soraiból sikerült néhány képviselőt megnyerni, így Simonyi Ivánt, a szabolcsi Ónody Gézát – az az Ónody, ki tiszzaeszlári nagybérő – és Verhovay Gyulát, a „Függetlenség” szerkesztőjét.

A hangadók többsége a 67-es alapon álló ellenzék és a Függetlenségi Párt soraiból került ki, és az antiszemitizmust inkább eszköznek tekintette, hogy segítségével a kormánypártot, mindenekelőtt a rendíthetetlennek tűnő Tisza Kálmánt megbuktassa. Az antiszemita csoport által elindított akció mozgásba hozta Tisza ellenfeleinek egész táborát.

Eötvös Károly visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy első lépésként szervezkedés indult egy nagy kormányellenes koalíció kialakítása érdekében.

Úgy számítottak, hogy a Függetlenségi Párt nyolcvan, a mérsékelt ellenzék húsz és a kormánypárt harminchárom tagja azonnal csatlakozna hozzá.

„A zsidóság ellen most elemi erővel dühöngő gyűlölséget pártszervezésre kell a jó hazafiaknak felhasználni. A jelszó: le a korrupcióval, le a zsidósággal, le Tisza uralmával. Ma ezt mindenki megérti, s egyetlen hatalmas fellépéssel győzhetünk.” Összegzi Eötvös a koalíció szervezőinek tervét.

A Függetlenségi Párt soraiban volt a legnagyobb a válság, döntenie kellett, vagy felkarolja az antiszemitizmust és ezzel a segítséggel megdöntheti Tisza uralmát, vagy megőrzi liberális hagyományait, de akkor ki nem mondott szövetségre lép a kormánnyal és kockáztatja, hogy követőinek egy része az antiszemita táborhoz csatlakozik. A Függetlenségi Párt az utóbbi mellett döntött, magatartásuk jelképeként tekinthetjük, hogy a tiszzaeszlári per védelmét a párt vezető egyénisége, Eötvös Károly vállalta el. Így a kormánybuktató nagy antiszemita koalíció nem jöhetett létre. Ugyanakkor megőrizték ellenzéki álláspontjukat és bírálták a kormány magatartását.

Az arisztokrácia sokáig nem fordult szembe az antiszemitizmussal, egy része kifejezetten támogatta. A katolikus egyház is elnéző magatartást tanúsított a mozgalomban résztvevő papokkal szemben.

Tisza Kálmán ha kezdetben nem is lépett fel kellő szigorral, mégsem engedélyezte az antiszemita egyesületek alapítását, betiltotta gyűléseiket és „irodalmuk” terjesztését.

1882 őszén a kormány statáriumot hirdetett a pozsonyi antiszemita zavargások lecsillapítására és nyomatékosan utasította a megyéket a rendezavarások megakadályozására. E rendeleteket nem egy megyében már antiszemita alispánok voltak kénytelenek végrehajtani. A helyi kezdeményezők és főkolomposok ellen mindig megindították a bűnvádi eljárást.

Az 1883 nyarán Nyíregyházán megrendezett 46 napig tartó konstrukciós perben – tekintve, hogy előkerült a Tiszába veszett kislány sértetlen holtteste – Eötvös Károly cáfolta meg a vád állításait és leleplezte a nyomozás során elkövetett törvénytelenégeket.

Az antiszemita tábor nagy felháborodással fogadta a per eredményét, ismét zavargások robbantak ki, különösen Dél-Dunántúlon.

1883 októberében Országos Antiszemita Párt alakul, de az 1884. évi választásokon ez a párt csúf vereséget szenved. E vereség után az antiszemita párt feloszlik, 1885-ben maga a vezér, Istóczy is elhagyja őket és az 1887-es választásokon teljesen szétesett és elhalt az antiszemita mozgalom. Ennek ellenére Pakson 1888-ban Daróczy Zsiga Magyar Szövetség címmel antiszemita lapot jelentet meg, ám erről majd később szólunk.

Ennyi történelmi bevezető után térjünk vissza Daróczy Zsiga első társadalmi hetilapjához, a Paksi Közlönyhöz, amelynek első száma 1882. február 6-án jelent meg, ám az induló számokból egyetlen példányt sem őriz a Nemzeti Könyvtár. Csak az alábbi számok találhatóak az Országos Széchényi Könyvtárban:

1882. április 1. I. évf. 10. szám
 1882. május 14. I. évf. 16. szám
 1883. február 4. II. évf. 1. szám
 1883. március 2. II. évf. 2. szám
 1883. március 4. II. évf. 3. szám
 1883. március 11. II. évf. 4. szám
 1883. március 15. II. évf. 5. szám
 1883. március 25. II. évf. 6. szám
 1883. április 1. II. évf. 7. szám

A 8. szám már Paks – Kalocsai Közlöny címen jelent meg. A lap megjelenési gyakoriságára vonatkozó adatok változóak, a 10. számon úgy van feltüntetve, hogy megjelenik minden szombaton, a 16. számon pedig már az, miszerint minden vasárnap lát napvilágot. A többi számokon már nincs feltüntetve a megjelenés gyakorisága, így a megjelenést jelző dátumokból tudjuk, hogy általában hetenként jelent meg.

A meglévő 10-es és 16-os számokat külön kell értékelnünk és elemeznünk, mert a két számban még szó sem esik antiszemitizmusról. Ennek alapján nagy valószínűséggel következtethetünk arra, miszerint a hiányzó számokban sem találunk zsidó ellenes cikkeket. Ezen állításunkat arra alapozhatjuk, hogy az első 16 számot Paksban nyomták Rosenbaum Ignác zsidó nyomdásznál.

A nevezett két számnál alcímként az van feltüntetve, hogy társadalmi hetilap, amelynek messzemenően meg is felelt.

A 10-es szám vezércikkében Pákosy nevű szerző a gazdasági nehézségeinkről panaszodik:

„A terhek, a szükségletek növekednek, és a rossz esztendővel megtámadták a tőkét, s a közép birtokosság ma kezd engedni nálunk is..., kénytelen a földbirtok birtoklásától és a hivatalok betöltésétől visszavonulni.”

Sajnálkozva jegyzi meg, hogy a magyar nemes talpa alól kisiklik a föld és fiát csizmadia mesterségre taníttatja, vagy ha pénze van akkor prókátornak. „Ebből aztán az lett, hogy a nemzet maga kezdi a fiskálisok és hivatalnokok túlságos elszaporodását különféle akadályokkal leszállítani.”

A kivezető utat abban látja, hogy maradjunk meg őseink mesterségénél, tökéletesítsük gazdaságainkat, alkossunk gazdasági, borászati, pince egyesületeket, dolgozzunk és tanuljunk.

Ezután a programnyilatkozatnak is beillő vezércikk után egy másik igen lényeges kérdéssel foglalkozik, mégpedig a Paks történetében oly sok katasztrófát okozó tűzesetről tudósít Daróczy Zsiga. Részletes leírást ad az 1882. március 25-én keletkezett nagy tűzvészről. Elmondja, hogy a tűz Gsellmann Pál jómódú gazda portáján keletkezett este negyed nyolckor, miután a gazda már megvacsorázott és lefeküdni készült. Irtózatos nyugati szél dühöngött, amely a lángokat fokozta és menthetetlenül leégett minden, ami a nyugati szélirányban feküdt. A tűzvész akkora volt, hogy lángját Szekszárdon és Dunaföldváron is észlelték, „sürgönyileg kérdést intéztek, s a vész biztos hírére segítségünkre siettek.” A tomboló vihar annyira felerősítette a tüzet, hogy mire az emberek a házaikra felmentek azokat vizes csóvával védelmezni, már égtek. Némelyek életüket alig tudták megmenteni.

„Szívrendítő volt az asszonyok, gyermekek zivaja, a férfiak kiabálása, a harangok kongása, a tűzoltók kürtjeinek szava, a recsegés, ropogás, mely az üvöltő széllal pokoli hangversenyt képezett. A viharúzótt felhők mintha vérben úsztak volna a színjáték felett.”

A kár nagysága Zavaros János városi főjegyző jelentéséből tűnik ki. Ezek szerint leégett: 55 lakóház, 72 gazdasági épület és 6 présház. Ebből biztosítva volt 50 lakóház, 65 gazdasági épület és 5 présház.

A biztosítás összege : 29.712 Ft.

Épületkár : 42.310 Ft.

Állat és takarmánykár : 9.852 Ft.

Összesen : 52.202 Ft. kár, ebből fedezetlen 22.490 Ft.

A tűzvész alatt ifj. Gsellmann Pál olyan súlyos égési sérüléseket szenvedett, hogy orvosi vélemény szerint nem sok remény van az életben maradására. A tűzvésznek volt egy másik áldozata is, erről így ír Daróczy Zsiga : „Midőn a rémhír kitört, Brukker Salamon pálinkafőző tulajdonos ijedtében szörnyet halt. Rövid időközben háza közelében háromszor ütött ki tűz, s a legutóbbi alkalomkor fenyegették, hogy tűzbe dobják, - valószínű, hogy ijedelmét ezen emlék fokozta. Az egész városban kedvelt egyéniség volt.”

A tűzvésszel kapcsolatban Daróczy kommentárt fűz az esethez és a rendeletek betartásáról elmélkedik. Elmondja, hogy már a lap 2-es számában figyelmeztették a város elöljáróságát egy épülő nádtetős présházra, a lap 3-as számában a hatóság értesíti a lap olvasóit, miszerint „végzésileg” megtiltotta a nádtetős építkezést. „Mi meg ma, két hónap múlva jelenthetjük, hogy a kérdéses épület teljes épségben fennáll.” Elmondja Daróczy, hogy a nagy tűzvész előtt jelezték a hatóságnak ifj. Gsellmann Pál nádtetős építkezését a Páli utcában, de senki nem tett ellene semmit.

Ostorozza a községi elöljáróságot és így vélekedik : „...elfelejtik azt, hogy a közigazgatás életadó lelke a jó községi kormányzatban rejlik.”

Azt vallja, hogy közigazgatásunk már nem is lehet ennél ziláltabb mint amilyen, egy területet kivéve, ez pedig az adóügy.

Igen zilált a tanügyünk, mondja Daróczy. „Kérdezzük meg tanítóinkat, hogy 690 római katolikus, 104 református, 127 lutheránus, 203 izraelita, összesen 1124 gyermekből tényleg hány jár iskolába?”

Azt mondja, ne bízzuk magunkat Varasdy Lajos tanfelügyelő úrra, mert talán még azt sem tudja merre van Paks vagy iskoláink hol találhatóak. Könnyű neki összeállítani a jó statisztikákat a tanügy javulásáról, mert a XIX. század végén ezek a statisztikai adatok kevésbé tűnnek ábrándnak.

Nem fogalmaz finomabban akkor sem, mikor az utcákról és építkezésekről – városrendezésről – vélekedik, majd így fejezi be cikkét : „...mert ma elöljáróságnak lenni nem csak annyiból áll, hogy vasárnaponként parádében a templomba menjünk, hanem egyébből is. Amit írtam jóakaratóból írtam.”

Az eddig tárgyalt három fő témán kívül – gazdasági helyzetünk, tüzeset és közállapotok – egy terjedelmes tárcsát a „Ibolya” című elbeszélés olvasható. Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy az elbeszélést Jámbor Pál írta, hiszen a későbbi számokban – az akkor már Paks-Kalocsai Közlönyben – is jelennek meg munkái. Az elbeszélés kétezer évvel ezelőtt játszódik a mai Imsós területén és a tündérlány történetét mondja el. A regé folytatása és befejezése nem ismert, mert az újság következő számai hiányoznak.

Végezetül a „Különfélék” rovatban rövid hírek olvashatók. Itt olvashatjuk, hogy az új városháza falain mutatkozó repedések az emeletbeli közfalak helytelen alkalmazásából erednek. Geiger Flórián tolnai építész megnyugtatta a város lakosait, hogy ezen a bajon egyszerű vas traverzek aláillesztésével könnyen lehet segíteni. 90

Ezt az épületet 1986-ban újítták fel és 1987-ben már mint orvosi rendelő funkcionál az épület.

Ennyi írás fért a 10-es számba, és az írások ismeretében elmondhatjuk, hogy ez a szám valóban betöltötte társadalmi hetilap szerepét.

A 16-os szám is hasonló szerkesztői elvek alapján készült. Ebben is találunk egy vezércikket, melyet ismét Pákosy írt, és ez a regálé (állami egyedárusítási jog) jövedelmekkel foglalkozik.

Találunk egy nyílt leköszönő levelet, amelyet Petrich Ferenc leköszönő képviselő-testületi tag

küldött a szerkesztőségnek, és a községi ügyeket, választásokat pellengérezte ki. Igen érdekes írást találunk a molnárokról és a vízimalmok helyzetéről, sorsáról. Végezetül rövid híreket olvashatunk a „Különfélék” rovatban. Tömören így foglalható össze a 16. szám tartalma. Most pedig nézzük meg részletesebben ezeket az írásokat.

A regálé megváltásáról szól Pákósy cikke, és a regálé alatt ő mindig az italmérési jogot érti, ami természetes is ezen a bortermő vidéken. Azt vallja, hogy a termelő annyit kér a boráért, amennyit akar, ebbe ne szóljanak bele, hiszen a kereskedelemnél „a legigazibb, legszebb, leghatalmasabb tényező a szabad verseny”. Szorgalmazza a regálék községi megválthatóságát és példának Kamocsa, Komárom megyei községet említi, hol a község megváltotta az italmérési jogot „s azóta minden tekintetben, anyagilag úgy mint szellemileg a többi határos községeket messze túl haladta, mert az anyagi haladásnak alapja a szabadság, a szelleminek az anyagi jólét, a szabadságnak a szellemi műveltség.”

„Paks nagyközség polgáraihoz!”, így kezdi nyílt levelét Petrich Ferenc képviselő-testületi tag, ki öt évig városbíró is volt. Most annyira megelégette a közügyekkel való foglalkozást, hogy lemond testületi tagságáról és ezt így indokolja :

„...mert az alattomos elique-fondorlatok, a kaszt-szellem, a társadalmi kinövések, a közügyek iránti közömbösség, az ingadozó, félrevezethető és sopánkodó jellemvonások sehol jobban elharapódzva, nem lehetnek mint nálunk.”

A lakosság arról panaszkodik, mondja Petrich Ferenc, hogy ami jó és a kor fejlődése megkívánna haladását az nem halad, ami rossz, gyanús, vagy tiltott, az „mindenkor talál hatalmas támogatókat”.

Ennek oka sok esetben egy-két emberre vezethető vissza. Jelen esetben is erről van szó, hiszen a község önkormányzati rendszerének jogát a képviselő-testület gyakorolja és az előjáróság a képviselő-testület határozatainak a végrehajtója. A testület elnöke és a végrehajtó előjáróság feje ugyan azon személy, ez pedig a községi bíró. Ezért a választáskor nagyon meg kellene gondolni minden lakosnak kire adja szavazatát.

„S mi történt a két utóbbi bíróválasztásnál? Az előbbinél úgy mint az utóbbinál dorbézolás, etetés, itatás két oly egyén mellett, kik sem múltjukkal sem jelen életükkel maguknak a bizalomra érdemet nem szereztek, de mert három éve Rézbányának volt jobb és több bora, az lett a bíró, most pedig Girstnek a bora volt jobb, tehát azt kellett megválasztani.”

Rézbányay József megfelelő képességgel nem bírván, pilátusi természeténél fogva, vele született „pöffeszkedő sunnyogásával” és hazugsággal, mint elnök a községi képviselő-testületet félrevezette. Sem a törvényt, sem a községi szabályokat be nem tartotta, vélekedik Petrich Ferenc. Így csak abban lehetett reménykedni, hogy az újabb választás alkalmasabb embert juttat a bírói székbe. Az események viszont nem úgy alakultak, mert már a választások előtt elkezdődött dorbézolás és a bíró jelölt – Girst Ádám – kiválasztása miatt panaszt tettek a megyénél, mire a megye semmisnek minősítette a választást.

A megyéhez küldött panaszt 21 képviselő szavazta meg a 40 fő közül. Mire a végzés kijött, fordult a kocka, mert a megyei végzés ellenére és azt figyelmen kívül hagyva újra szavaztattak a képviselő-tagokkal a bíró személyére és most már 26 fő szavazott a bíró személye mellett és az előző panaszos felirat ellen.

Petrich azon háborog, hogy vannak olyan árulók a testületben, akik egyszer így, máskor úgy szavaznak, mindig saját érdeküket tartva szem előtt.

„Júdások, ti ölitek meg községünk életét, mint képviselő sem veletek, sem mellettetek, sem elenetek többé semmit sem tehetek, Isten bocsássa meg bűnötöket, Isten veletek!”

Ez a község érdekébe tett utolsó „feljajdulásom”, zárja levelét és a képviselő-testületből történt kilépésének indoklását Petrich Ferenc.

A nyílt levélhez szerkesztői megjegyzést fűz Daróczy Zsiga. Tájékoztatja az olvasókat, hogy Petrich Ferencet 1873-ban választották meg először városbírónak. Mikor átvette a község ügyeinek intézését, a városnak 16.000 Ft. tartozása volt. Midőn a bíróságról lemondott, az adóság törlesztve

lett, a templombazárt felépítették, új vágóhíd épült, az utak kövezve lettek és 4.000 Ft. kézpénz maradt a községnek. „Azóta semmibe nem haladtunk, mindenben hátramentünk,” vélekedik Daróczy. A mostani és az előbbi bírókat vasvillával sem lehet arra ösztökélni, hogy a Kálvária utcát kikövezzék, pedig az érdekeltek 530 Ft-ot megszavaztak rá és 100 Ft. készpénz is összegyűlt.

A megválasztás elleni megyei végzést nem közölték a képviselő-testülettel, sőt a végzést megfellebbezték. És nem pirulnak? Kérdé felháborodva Daróczy, majd így zárja szerkesztői megjegyzését: „Paks város ügyei gyönyörűen haladnak. A község házának emeletén bivalok sétálnak éjnek idején, abban az épületben, ahol városi, fogyasztási és árwapénytár van, ahol a járásbírósnágnál millió forint értékű okiratok őrizetlenül fekszenek, ahol a közigazgatás, adóügy és igazságszolgáltatás összes levéltára elhelyezve van.”

Még egy jelentős cikk olvasható a 16. számban, A molnárokhoz címmel, amelyből általános kép bontakozik ki a malomipar helyzetéről. Van egy régi közmondás: „Nagyot hall, mint ősszel a molnár.” Ennek az értelme: ősszel igen jó keresetük volt a molnároknak, és megnézték kinek a szavára figyeltek oda vagy kivel álltak szóba. Ez sajnos már a múlté, ma a malomipar pusztulásnak indult. Ennek egyik igen fontos oka az, hogy gőzmalmok (műmalmok) nehezen hódítanak teret a hazai iparban, még mindig erősen ragaszkodnak az 50 évvel ezelőtti korszerűtlen technikához, például a vízimalmokhoz. Pedig a már meglévő műmalmok örleményei olyan kitűnő minőségűek, hogy arra Amerika is felfigyelt és malmaikat a magyar műmalmok mintájára rendezik be.

Egy pillanatra érdemes itt megállnunk és felidézni egy méltánytalanul mellőzött és egyoldalúan bemutatott személy fáradozásait a malomiparunk fellendítése érdekében.

Ez a tudós férfiú Mészáros Lázár, a Batthyány-kormány hadügyminisztere, a Magyar Tudós Társaság tagja, kit katonai tevékenységének elismeréseként 1837. március 17-én Itáliába helyeznek az 5. huszárezredhez. Majd 1837. július 20-án levelezésbe kezd a reformkor vezéregyéniségével, gróf Széchényi Istvánnal, aki maga is az 5. huszárezrednél volt katona. Mészáros tanulmányozza az olaszországi malmokat és ennek alapján azt javasolja Széchényinek, hogy a tervezett pesti gőzmalmot acélhengerekkel szereljék fel. Széchényi nagyra értékelte Mészáros Lázár szerepét a pesti József Hengermalom megindításában. Az 1841. december 1-jén Mészároshoz intézett levelében erről így ír: „ha ön nem volna alkalmasint a Pesti Hengermalom sem jó létre.... Én hoztam a dolgot életbe – ennek megismertetése, ajánlása azonban az Ön tette és érdeme!”

1847-ben a Magyar Gazdasági Egyesület is megválasztotta tagjának Mészáros Lázár ezredest, az 5. huszárezred parancsnokát.

Kanyarodjunk vissza a műmalmokhoz, melyek híre oly nagy volt, hogy Londonban az 1862. évi világkiállításon a lisztünk első díjat nyert.

Az iparosodási törekvést egy magyar világcég is elősegítette: a GANZ-cég, mely hengerszékeivel nagy sikereket ért el. Ezekből eladott a gyár: 1873-ban 20 db-ot, 1874-75-ben 447 db-ot, 1879-ben 1348 db-ot, 1884-ben 1870 db-ot.

Tehát az a helyzet állt elő, hogy amíg a műmalmok – főleg Pesten – ontják a világszínvonalú lisztet és majdnem minden nagyobb vidéki városban raktárakat nyitnak, addig a vidéki kis malmok – a paksi malmok is – már jobbára csak az ún. parasztórlésre vannak utalva. Ámde ez is csökkenőben van.

A vidéki malomipar helyzetét azzal illusztrálja a Molnárokhoz című cikk, hogy a bevezető sorok után közli Molnár Antal paksi kamarai kültagnak a kamara által szerkesztett évi jelentését. Eből megtudhatjuk: a vidéki malmok a végpusztulásuk felé közelednek. „A nép pénzre szorulván” búzáját eladja és a jóval olcsóbb „műmalmi” lisztet veszi. „Ez oknál fogva Paks-vidéken minden száraz és vízi malom eladó, s bármilyen poton áron kínálják is, még sem akad vevőjük.”

A vidéki malmok életképtelenségének egy másik igen fontos oka is van, mondja a jelentés, mégpedig a vidéki malomtulajdonosok szűklátókörűsége. Ugyanis a „Ganz és társa” cég által készített hengerszékek igen olcsón beszerezhetők, minden kismalomban alkalmazhatók, különösen az úgynevezett parasztórlésnél és mégsem dobják ki a molnárok a régi elavult köveket.

A cikk szerzője felszólítja a molnárokat, hogy saját erejükkel próbáljanak sorsukon javítani.

Ebben az időben Pakson közel 60 malom van és ez 120 családot tart el, összesen 900 embert.

A dunai malmok létjogosultságát a dunai hajózás is megkérdőjelezi, mert a malmok akadályozzák a közlekedést és igen veszélyesek arra nézve.

Ezzel a végére értem a két szám ismertetésének és újból megállapíthatjuk: az alcímként használt „társadalmi hetilap” szerepét jól betöltötte a Paksi Közlöny 1882. május 14-ig, a 16. szám megjelenéséig.

Ebből az évfolyamból több szám nem ismert, de feltételezhetjük, hogy egy-két szám még megjelent, de több nem, mert a laptulajdonos Daróczy Zsiga összeveszett a nyomda tulajdonosával, Rosenbaum Ignáccal. A harag oka a felerősödő antiszemita mozgalom, amelynek parazsát a vérvád lobbantotta lángra.

A tizennégy esztendő tiszaezlári Solymosi Eszter 1882. április 1-jén tűnt el, miután festékért küldték az Ófaluba. Anyja április 4-én jelenti az esetet Vencsellőn a szolgabírónak és hivatalos körözést bocsátanak ki. A faluban az a hír terjed el, miszerint a kislányt a zsidók ölték meg, elvágta a nyakát azért, hogy vérét a húsvéti pászkájukba keverhessék. Solymosiné május 4-én újra elment a szolgabíróhoz és követelte a vizsgálatot. A községi bíró vizsgálatot tartott május 6-án. A vizsgálat során „kihallgatta” Sarf Samu négyéves és kilenc hónapos gyereket, aki „bevallotta”, hogy Solymosi Eszter nyakát a zsidók vágta el a zsinagógában. A kiküldött vizsgálóbíró május 16-án rendeli el a nyomozást. Adamovics József tiszaezlári lelkész „Egy lány eltűnésének titokzatos esete” című cikke május 20-án jelenik meg a Magyar Állam című lapban, azzal vádolva a tiszaezlári zsidókat, hogy ők ölték meg Solymosi Esztert. Május 21-én megkezdődnek a letartóztatások, 23-án Ónody Géza, 24-én Istóczy Győző megerősíti a parlamentben a vérvád gyanúját. A Dunántúlon és az északi megyékben antiszemita zavargások robbannak ki.

Daróczy Zsigára kezdetben nem hatott az európai antiszemita mozgalom. „Midőn a Paksi Közlönyt a közművelődés céljából gyakorlatlan kézzel bár, de elhatározott akarattal megindítottam, visszatetszéssel olvastuk az oroszországi zsidóüldözések rémtörténetét, részvételt voltunk irántuk, s Istóczyn, Ónodyn s néhány társaikon kívül hazánkban senki sem tudott zsidó kérdésről, s a szabadelvűség ezen országában senki sem hitte, hogy a zsidó kérdés oly rohamosan, oly akut jelleggel fellépjen.” 1882-ben még Daróczy biztatja Rosenbaum Ignácot egy nagyobb és korszerűbb nyomda létrehozására, annak érdekében, hogy egy nívósabb lapot lehessen előállítani. Az esetleges ráfizetés ellensúlyozására 100 Ft. összeg erejéig kötelezettséget vállal

„Akkor nem gondoltam, hogy a zsidó kérdés kifejlődjék, s sejtelmem sem volt, hogy a tiszaezlári eset felmerüljön, hogy arról komolyan beszélni lehessen, hogy az a maga borzasztó lényegében valószínű, sőt való is legyen.”

A tiszaezlári események hatására azonban már így vélekedik Daróczy: „...az összes társadalomban azon megingathatatlan meggyőződést eredményezte, hogy itt nem egyes zsidó vallású gonosztevőkkel, hanem egy faj, hit és vérszerződésre épített, társadalomellenes ligával állunk szemben.”

Ezen meggyőződése még nem érlelődött meg Daróczyban, mikor lapjában fejtegetni akarta érlelődő antiszemita gondolatait, de Rosenbaum megtagadta a cikk közlését. Mivel Daróczynak tartozása volt a nyomdával szemben, ezért nem tehetett mást, mint hallgatott, és nem beszélt a zsidó kérdésről. Rosenbaum viszont felismerte Daróczy álláspontját és helyét az antiszemita mozgalomban, így megpróbálta háttérbe szorítani és első lépésként beolvastani a Paksi Közlönyt a Szekszárd Vidékébe. Ez Rosenbaum részéről azért tűnt lehetségesnek, mert ebben az időben ő nyomta a szekszárdi lapot is. Rosenbaum rá akarta beszélni Daróczyt, hogy a beolvadási szerződést írja alá azzal a feltétellel, miszerint az előfizetők a Paksi Közlöny helyett a Szekszárd Vidékét kapják.

A beolvadási tárgyalásokról a megyei sajtó ezt írja: „A Paksi Közlöny e hó elejével beleolvadt a Szekszárd Vidékébe s annak szerkesztője a Szekszárd Vidéke belmunkatársa lett.”

Daróczy szorult helyzetében majdnem aláírta a szerződést, hogy nem tette, az nagy lapkiadói vágyának tudható be. Áron alul megvált családi házatól és az így nyert pénzzel a zsebében kezdett

kiadó után nézni. Nem tudni miért, de az 1883. év első számát Budapesten nyomatta Buschmann Ferenc, Koronaherceg utca 8. szám alatti nyomdájában. A második számot már Kalocsán, Holmeyer Ferenc könyvnyomdájában, hol később a Paks-Kalocsai Közlönyt is nyomják.

A kiadói tárgyalások nagyon elhúzódtak, mert az 1883. év első száma csak február 4-én jelent meg. A megjelenésről hírt ad a megyei sajtó: „A Paksi Közlöny egy havi pihenés után ismét megindult, de most már antisemitikus tendenciával.” Ezen kívül a Kalocsai Néplap is tudósít a megjelenésről: „Vettük a Paksi Közlöny 1. számát. Szerkeszti és kiadja: Daróczy Zsiga. Egész évre 5 frt. Megjelen hetenként. Összeállítása változatos. Irányára nézve antiszemita.”

Mindkét lap tudósításából kiolvasható a Paksi Közlöny antiszemita irányultsága. Erről Daróczy így ír a lap első számában: „Akarom, hogy megtudja mindenki, aki eddig velem együtt nem tudta, hogy a zsidóság tönkre tette Oroszország egy részét, Lengyelországot, Magyarország felső részét. Tudjuk meg mindnyájan, hogy a zsidóságot egy rettenetes, ezredéves politika vezeti a népek elnyomására és zsidó világuralomra irányzott jól szervezett végrehajtással rendelkező nagy hatalom.”

Közben azt is kijelenti, hogy „a Paksi Közlönyt nem a zsidók iránti gyűlölet vezeti, hanem a tiszta hazafiság, a mieink iránti testvéri szeretet, s mi a szeretet zászlaja alatt minden legcsekélyebb befolyástól függetlenül, hathatósan akarunk küzdeni egy nagy, egészséges, hatalmas magyar társadalom megalkotása mellett.”

Az 1883. év 1. számának megjelenésével a lap körüli kiadási gondok még nem értek véget. Ezt az is jelzi, hogy a 2. szám közel egy hónap múlva jelenik meg, pedig hetilapként szándékozik Daróczy megjelentetni. Azt ígéri az „Előfizetőinkhez” című cikkében, hogy a januárban elmaradt négyheti számokat utólag megküldik az előfizetőknek. Ezt az ígéretét nem tudta teljesíteni mert még a 7. számban is visszatér erre az ígéretére, bővítve azzal, miszerint a második félévben megtoldják a lapot egy fél ívnyi nagysággal. A lap örökös harcot vívott az előfizetőkért, ezt bizonyítja, miszerint – egy szám kivételével – minden számban közlik az előfizetési felhívást.

Úgy toborozta az előfizetőket, hogy a „mutatvány” számot különböző címekre küldték el és amennyiben az illető nem írt, hogy részére ne küldjék ezt az újságot, akkor automatikusan megkapta a következő számokat is, annak reményében, hogy előbb utóbb elküldi az előfizetési összeget.

A Paksi Közlönynek 1883. március végére 500 előfizetője volt és ez már azt jelentette, hogy: „A lapnak anyagi léte a mostani előfizetőkkel már biztosítva van.”

A lap természetesen nem 500 példányban jelent meg, hiszen azt meglehetősen vásárolni a nyomdában is, és a felelős kiadónál is. Ezen kívül több olyan személynek is küldtek a lapból, ki még nem fizetett elő. Ezekből az adatokból azt szűrhetjük le, hogy a Paksi Közlöny közel 1000 példányban jelenhetett meg. Ez a megjelenési és előfizetési példányszám viszont jónak mondható, ami azt is jelentette, hogy a paksiakat érdekelte a lap, és anyagilag is megengedhették az előfizetését, vagy a rendszeres megvásárlását. Az előfizetők táborában nem csak paksiak találhatók, hanem a megye egész területéről igyekeztek olvasókat toborozni, így Simontornyáról például három előfizetője volt a lapnak. Ezek az adatok, mint már mondtuk, csak az 1883-as évre érvényesek, hiszen az előző évben csődbe jutott Daróczy Zsiga lapja, hogy újraindíthassa, családi házából kellett megválnia. Ezt a fel-futási sikert azt hiszem az is elősegítette, hogy a lap antiszemita irányt vett fel. Az ismert hét szám mindegyikében olvashatunk antiszemita írásokat. Nem elemzem ezeket az írásokat, hiszen az idő túlhaladta azokat, bebizonyosodott a tisztaeszlári vérvád hamissága és az általa jogtalanul felszított antiszemita mozgalom is elcsitult. Sajnos az is igaz, hogy a XXI. század elején ismét kísért a múlt, újabb istóczyk élednek, karöltve a magyarkodó szélsőjobboldali személyekkel és szervezetekkel.

Az antiszemita irányú írásoknál sokkal izgalmasabbak és a helytörténeti kutatás szempontjából sokkal fontosabbak azon írások, melyek a közállapotokkal, az iskola ügygel és a tűzesetekkel foglalkoznak, hogy csak a fontosabb témákat említsem.

Az ismert hét szám közül az 5. és 7. számot kivéve mind foglalkozik a tűzzel és a tűzoltóság helyzetével, öt számban kilenc írás jelenik meg ezen témával kapcsolatban. Természetesen azért, mert igen félelmetes veszélyforrás volt a nádtetős házak és présházak jelenléte a településen.

Az 1883. január 22-én, a Páli utcában keletkezett tűz körüli bonyodalmak hullámai „a magas minisztériumig” eljutottak.

1883. január 28-án az önkéntes tűzoltó egyesület közgyűlést tartott, melynek jegyzőkönyvét szó szerint közli a lap. Fontossága okán én is teljes terjedelemben közlöm a közgyűlésről készült jegyzőkönyvet.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Pakson, 1883. évi január 28-án az önkéntes tűzoltó-egyesület által. Jelenvoltak a parancsnokok mind, a tűzoltóságnak 2/3 része, e szerint a gyűlés határozathozatalra képes volt.

Tárgy : A paksi önkéntes tűzoltó-egyesület 3 évi alakulási ideje letelvének, ennek újbóli alakulása és a tisztikar újbóli megválasztása lévén napirendre kitűzve, elnöklő főparancsnok Flórián István felszólította a tagokat, hajlandók e újból alakulni? ha igen, mondja ki határozatilag, s mindjárt válassza meg újból a parancsnokságot, - ezen felszólítás után a tűzoltó-egyesület nagy része odanyilatkozott, - hogy mivel a paksi lakosság kevés kivétellel a tűzoltósággal szemben ellenszenvet táplál, s a helyett, hogy tűzvész alkalmával a tűzoltóknak segédkezet nyújtanának, a vész helyére tűzoltó szereket vagy vizet hordanának, nem tesznek semmit, ellenkezőleg, a tűzoltókat kigúnyolják, s miként a f. Hó 22-éni tüzeset alkalmával előfordult azon tény, hogy a városi elöljáróság két tagja, kiknek éppen erkölcsi kötelességük a tűzoltókat támogatni - egy tűzoltót, ki vízhiányában a szobában lévő tárgyakat élete kockáztatásával akarta megmenteni - azt kiáltotta „be kell dobni a tűzbe, rá kell zárni, hadd égjen bent ő is”, s a tűzoltók ellen gyanúsító kifejezésekkel élve - igazolja, hogy a tűzoltók a közönség által pártolásban nem részesíttetnek.

Ennélfogva az egyesület egyhangúlag azon határozatot hozta, miszerint tényleges működését a fentérintett okokból ezennel beszünteti, és az egész egyesület feloszlását egyelőre kinem mondja, hanem feloszlását a következők nem teljesítésétől teszi függővé :

- 1. Főparancsnok az egyesület nevében tegyen jelentést a n. méltóságú m. kir. belügyminisztériumnál az iránt, hogy az egyesületi tagok, kik önkéntesen minden haszon és fizetés nélkül kívánnak emberbarátjaikon segíteni, senki által ne bántalmaztassanak, s ha bántalmaztatnának, az illető bántalmazó a hatóság által szigorúan és példásan büntetessék.*
- 2. Gondoskodjék a városi hatóság arról, hogy vész esetén az oltáshoz szükséges szerek a vész helyére szállíttassanak és hogy a tűzhöz mindenki, akinek igája van, vizet hordjon, - így alkalma lesz a tűzoltóságnak hivatásának megfelelni s emberbarátján segíteni, s így magának tekintélyt szerezni.*
- 3. Jelentse be a városi képviselő-testületnek, hogy mindaddig, míg a fentiek be nem teljesülnek, a paksi önkéntes tűzoltó-egyesület tényleg nem fog működni, hogy intézkedhessék az iránt, hogy tűzvész alkalmával minő eljárást kíván követni, ezen jelentések megtételére egyhangúlag Flórián István főparancsnok bízott meg.*

Ezzel az ülés feloszlott.

K m f.

Dömötör (József)/ jegyző

Ezek után az önkéntes tűzoltóság parancsnoksága Vayer András, Kern Ferenc és Feil József Paks városi esküdtek ellen feljelentést tett illetékes helyen. A vád : „...mert nevezett esküdtek az 1883. január 22-i tüzeset alkalmával a népet arra hívták fel, hogy a tűzoltókat zárják az égő házba, dobják a tűzbe.” A belügyminiszterhez írt jelentést a 3. szám teljes terjedelemben közli.

1883. március 1-jén ismét tűz üt ki a Rancza-hegyen és három présház leég. Az önkéntes tűzoltók a február 28-i határozatuk alapján nem vonultak ki. A tüzet a lakosság próbálta eloltani, de nem sikerült, bár egy fecskendő a helyszínre cipeltek. Daróczy figyelmeztet, hogy itt még használhatták a fecskendőt, mert annak karbantartásáról még az önkéntes tűzoltók gondoskodtak, viszont a tüzeset után gazdátlanul, eldobva hányódik a felszerelés.

Az előjáróság végül is igazat adott az önkéntes tűzoltó egyesület parancsnokságának és rendeletet adott ki, mely szerint „...előfordulható tüzeset alkalmával ha a felszólított egyén kocsijába befogni és a vész helyére vizet hordani nem akarna, 10-5 frt. Büntetéssel megrovatik.” A rendeletnek viszont csak akkor van haszna ha azt betartják és betartatják. Márpedig a betartatási szándékának kevés jelét tapasztalja Daróczy, hiszen a nádtető házépítés ellen is van rendelet, mégis egymás után épülnek ezek a gyúlékony anyagú tetők, erről háborog a 6-os számban.

1883. március 29-én este hét órakor ismét tűz ütött ki, a „halász városban” gyulladt ki egy kocsmá. Szerencsére a tüzet hamar eloltották, de Daróczy rezignáltan jegyzi meg: „Maholnap le sem merünk este feküdni.”

Az örökké fellobbanó tüzek bizonyították, hogy Daróczynak volt igaza, mikor a város vezetését ostorozta és kérte számon következetességük hiányát. A kemény szókimondását nem csak tűzoltó ügyben tapasztalhatjuk, hanem a közélet számos területén, így például a himlőjárvány alkalmával is. 1883. márciusában himlőjárvány söpör végig Pakson, melynek következtében 16-án 4 gyermek, 17-én 5 gyermek, 18-án 6 gyermek halt meg. E tragédia nagyon felkavarja Daróczyt és így fakad ki „Ha a nyulak közt pusztítana, sportsmaneink régen hozattak volna intézkedést ellene, hanem a gyermek csak gyermek. A szegény ember még tán örül is, ha gyermeke meghal, legalább nem neveli fel a nyomornak.” Kemény kifakadását az is indokolja, hogy második gyermeke – István, Zsigmond – 1882. április 20-án szintén a járvány áldozatául esett. Az eddig leírtak alapján nem valami rózsás kép alakulhat ki az olvasóban az akkori paksi közállapotokról.

Daróczy rendszeresen tájékoztatja az olvasóit a „tanügyekről” is. Ezen cikkek egyikéből tudhatjuk meg, hogy a Streicher József segédlelkész által kezdeményezett római katolikus leányiskola alapítási ügye szépen halad. A cikkből kiderül, „van ugyan Pakson egy leányiskola, de az magánkézben van, 10-12 család járhatja oda gyermekeit havi 10 frt-ért. Ez az összeg sok családnak igen magas, ezért van szükség egy nyilvános leányiskola felállítására. A költségek fedezésére a főtisztelendő Girk Alajos-féle 3333 frt-os alapítványon kívül 2000 frt. gyűlt eddig össze.”

Egy más típusú iskola felállítási kísérletéről is hírt kapunk, nevezetesen az iparos iskola felállításának szándékáról. A városi képviselő-testület egy bizottságot hozott létre, melynek feladata a tervezet kidolgozása. A bizottság tagjai : Hagymássy Károly kir. közjegyző, Horváth Sándor evangélikus lelkész, Molnár Antal és Haypál Benő. Mivel a költségek igen tetemesek és az „iparos tanoncok legnagyobb része nélkülözi az elemi alapismereteket”, így a teljes ipariskola felállítása felesleges. A város egyelőre egy előkészítő, vagyis utánpótló osztály felállítását szorgalmazza, melyben Hoffmann Péter és Tumó Antal tanítók tanítanak. A cikk olyan megállapítást tesz, mely a mai napig sem veszítette el aktualitását.

„Kívánatos volna, ha már az iparos egyesületek megalakultak volna, mert az ipariskola, Magyarország ipara, sőt jóléte oly egymással összefüggő dolog, hogy az egyik a másik rendezését követeli, egyik a másiknak fejlődését előmozdítja.”

Az iskolaüggyel foglalkozó cikkekből értesülhetünk a tanítók alacsony fizetéséről, mely egy évre 300 frt. A kevés fizetés miatt távozott a r. kath. iskola köréből Haffner Károly tanító, de már elpályázik a helyére érkezett új tanító is. Az alapfizetést igen kis mértékben emeli a különböző alapítványoktól származó időszakos jutalmazás. Erre is akad azonban példa. A pécsi egyházmegye húsz

esperességében minden évben 50-50 frt. jutalmat osztottak ki a legszorgalmasabb r. kath. néptanítók között. Ez a jutalom a Troll-féle 20.000 frt-os alapítványból származott.

Ebből a szép és jelentős jutalomból 1883-ban Pakson Tumó Antal részesült.

A Paksi Közlöny eddig ismert 9 számából ennyit kívántam bemutatni, illetve a bemutatott írásokon keresztül igyekeztem felvillantani Paks korabeli hétköznapjait. Ezek után már csak a lap munkatársainak rövid bemutatása van hátra.

A rendelkezésre álló szerény adatok alapján, röviden tekintsük át, kik írtak a Paksi Közlöny ismert számaiban.

Hang Ferencnek, a Kalocsán élő ügyvédnek igen gyakran jelentek meg írásai, ő a később megjelenő – 1888 – Paksi Lapokban is rendszeresen publikál.

Hang Ferenc 1836-ban született Budán. A gimnázium I-III. osztályát Kalocsán végezte. Jogot a pesti és a bécsi egyetemen hallgatott 1854-59-ben. 1862-ben ügyvédi oklevelet nyert és Kalocsán telepedett le. Főleg németből és franciából fordított.

A Paksi Közlönyben főleg visszaemlékezéseket közöl „A régi jó időkől” címmel. Ezekből az írásokból kitűnik, hogy egy 48-as érzelmű író munkáit és visszaemlékezéseit olvashatjuk. Mint ügyvéd, rendszeresen összeállította és kiadta a Magyar Pitaval köteteit, melyek a hazai és külföldi érdekes bűnesetek és tárgyalások gyűjteménye. A kötetekre történő előfizetési felhívást főleg a Paks-Kalocsai Közlönyben találhatjuk.

Horváth Miklós báró, hírlapíró is adott írásokat Daróczynak.

Horváth Miklós 1829-ben született. Bécsben a katonai mérnöki akadémián tanult, majd kilépve, Kolozsvárott jogból vizsgázott. Az 1848/49-es szabadságharcban a Károlyi-huszárok közé lépett közlegényként. A Bach-korszak alatt hivatalt nem vállalt, hanem beutazta Törökországot és Ázsiának egy részét. Az „Alkotmány” című politikai napilapot szerkesztette. „Színészeink” című cikkében ragyogó képet fest színészeink társadalmi megbecsüléséről és így fejezi be cikkét : „...a magyar színészet nem volt, hanem van.”

Szekrényessy Kálmán verset és „Fővárosi – Tárcalevelet” ír a Paksi Közlöny számára.

Szekrényessy 1847-ben született. Középiskola után egyetemi tanulmányait előbb mint orvos-tanhallgató, majd mint joghallgató folytatja. 1866-ban hivatásos tiszt lesz. 1873-ban Spanyolországban harcol, majd 1876-ban az orosz-török háborúban vesz részt. A békekötés után Angliába, a Keleten és Oroszországba tett látogatásokat. 1878-ban visszatér Budapestre, hol hírlapíróként működik. 1883-ban „Sport” címmel lapot indít. Számos atlétikai versenyben vett részt és negyvennégy-szer nyert első díjat. 1877-ben ismételten átússza a Boszporuszt, 1879-ben a Bodeni tavat. A Balatont Siófok és Balatonfüred között négyszer úszta át. 1893-ban alapította és szerkesztette az Igazság című függetlenségi párti lapot. Hazánkban a léghajózás úttörője.

Vay Sándor hírlapíró novellát küld Daróczynak.

Vay Sándor vajai gróf, 1859-ben született. Tanult Drezdában, Lipcsében és Berlinben. Budapesti egyetemet végzett. Vagyonából kiforgatták és így hírlapírással foglalkozott. Írásai és fordításai a kor számos lapjában megtalálhatóak, számos könyve is megjelent.

Villási Pál, gazdaságintézeti tanár, 1820-ban született. 1841-ben a győri akadémián jogot végzett. 1845-ben Pesten ügyvédi vizsgát tett. Az 1848/49-es szabadságharc alatt a tűzéreknél szolgált. 1849. január 25-én hadnaggyá léptették elő, számos ütközetben részt vett. 1850-65-ig nevelő volt, majd 1873-ig felesége birtokán – Pozsonyban – kertészkedett. 1875-ben mint kertészeti tanár, a keszthelyi gazdasági tanintézethez nevezték ki, hol tizenegy évig működött. 1883-ban halt meg. (Az életrajzi adatokat a Szinnyi József : Magyar írók élete és munkái című kötetekből merítettem.)

(Folytatjuk)

I. évfolyam.

Pécs, 1882. Április 1-én

10. szám.

PAKSI KÖZLÖNY.

Társadalmi hetilap

megjelenik minden Szombaton.

Előfizetési ár:		Lapkiadomány és felvétel szerkesztő		Hirdetési díjak:	
helyben hához hordva, vagy vidékre postán küldve: egész évre	3 ft — kr.	DARÓCZY ZSIGA.		három hasábol pefti sor 5 kr. Helyeg díletk mindannyiszor az egész hirdetésért 30 kr.: Nyil. tét. három hasábol pefti sor 10 kr.; többzetri hirdetésnél kedvezmények.	
fél	2 - 50 -	kíve a lap szellemi közönségével küldendők.			
negyed	1 -	Kiadóhivatal Rosenbaum Ignácz nál kivez az előzetési és hirdetési díjak küldendők.			
Egyes példány ára 10 kr.					

Szent István király 52 megyéje körül Tolna megye területéhez képest lakosainak számára nézve a negyedik helyen áll. Igaz, hogy vannak hazáknak az alföldi és bánáti Kánaában a mieknél bujább és dúsabb területei, de szorgalmasabb, takarékosabb nép nincs sehol, nagybirtok és kis birtok nincs sehol oly szerencsésen elosztva, ennél fogva az ipar és kereskedelem sehol oly biztos existenciát nem talál, s a társadalom sehol oly számban nem tarthat fenn nem épen anyagi produktóival foglalkozó intelligenciát, mint mi. A közép nemesség, közép birtokosság, vagy ha úgy vesszük, megér, de mindig erős

kintette, a pénzügyminiszterek pedig azt tartják, hogy ha X azt a birtokot megtartani nem bírja, majd megveszi Y, majd fizet róla az adót. Az adóalap megmarad. Akármint gondoljanak a politikusok, nekünk társadalmi szempontból más képen kell megítélni a dolgot. Nekünk azon kell törekedni, hogy mindenki megtartsa azon állást, melyet s társadalomban elfoglal, egészséges fejlődés által előre menjünk, ne pedig elbukjunk. Jól tudjuk mi, hogy a világ kerek forgandó, s ha a viszonyok változnak, iparkodjunk azokhoz alkalmazkodni, lehetőleg előnyünkre felhasználni.

Na most már mi lesz belőlünk ha földbirtokunk nem lesz, meg hivatalunk sem lesz? Hát megmaradt még tetemes földbirtok a mi kezünkben, — az ipar és kereskedelem pedig mindenki előtt nyitva áll. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy most már rajta, főzzünk enyvet, cserezzünk bört, főzzünk pálinkát, írjunk faragjunk mindnyáján, vagy áruljunk tit, ezernét, ezakrot sat. hanem maradjunk meg őscink mesterségénél gazdaságunk tökéletesítésénél, alkossunk gazdasági, berrászati, piacze egyesületeket, — dolgozzunk és tanuljunk, s akkor a még meglévő birtok kétannyiunkat el fog tartani nekünk, mint ahán

nyomgy volt azelőtt, mert foglalkozásuk nem állott másból mint az ősi birtok és az ősi hivatal elfoglalásából. Ma azonban már ez megváltozott. A terhek, a szükségletek növekedtek, és a rossz esztendőkkel megtámadták a tőkét, s a közép birtokosság ma kezd engedni nálunk is, másutt is az újabb kornak, a szorgalomnak, takarékoságnak, élelmességnék, képzettségnek, kénytelen a földbirtok birtoklásától és a hivatalok betöltésétől visszavonulni.

De e helyett mit tesszük? Hát meg gondoljunk egy-egy székben élünk. Családi ősi büszkeség, ahogor mért életmód, abból eredő ferde nézetek megvalósításában keresünk teendőink czeitjait, pedig azokból megélni nem lehet. Megélni lehet a földművelés, ipar, kereskedelemből és értelmitel munkájából.

amúgy igaz, hogy most mindenki szék is nagy haladást mutat a mező gazdaság fejlődése, de annak ma elérhető tökélytől oly messze állunk, mint Makó Jeruzsálettól.

No hát ebben ninosen semmi, így volt ez amióta civilizáció van, és a politikusok ezzel nem sokat törődnek. Nagy Napoleon a katonákat számolnak, egységeknék te-

A magyar nemes ember, midőn a földbirtok kikölik lába alól a nemes eszmadia mesterségre taníttatja fiát, — ha van költsége rá kitaníttatja prókátornak. Ritkábban más tudományokra. Ebből aztán az lett, hogy a nemzet maga kezdi a fiskálisok és hivatalnokok, tulságos elszaporodását különféle akadályokkal leszállítani.

Most jut eszembe, hogy hiszen Tolna megyének van egy gazdasági egyesülete: van neki hivatalos közlönye is, elnöke, titkárja, jegyzője, meg tiszteltetbeli jegyzője is együtt, — de ha azt akarom a hivatalos lapból olvasni, hogy hárt mit mivel ezen egyesület, hát látom, hogy Földesen elesett 400, Heicsén 300, Paddon 400, Búleskén 300, Kajtócson 200, meg istentudja hol 600 darab nyúl. Pákosy.

TÁRCZA. Ibolya.

Ezelőtt kétezer évvel. Ott hol most Imosa terül, és a Dunamedre Barasztól Paksig hazódik, a Dunaszigetekkel együtt, — e terület mind magas fennsík, elborítva erős völgy és cseres erdőkkel.

Őszek dűmvasdák léptei alatt szörög a horaszt, a magas fákrol vaduvaszka és lincz leselkedik rajjuk.

A szarvasok elvonták a közeli forrásokhoz szomjukat enybitendők, semét teveli a tejszíni csud.

E magaslatos, e szép táj, ezen óvedo csapán eme vadak számára mért?

Hofebér ruhában egy gyermekded leányka elméltava jón, inkább lebeg, mint lép. Majd egy limes szarvas lépet követ, majd egy fényes bogáriban gyönyörködik, mely az oráni páfrányokon ottthona.

A leányka gonstalan, öröme nem. By gondolatlan de megis elandalodva látja őt a bombok között néha betévedo egy egy kandi napengár.

A nap az alkonyi ég felé siet. Közeli agról meláiban fűdabansan, janaszó gyönyörrel fülentle hangja őti meg a lányka hallólegét.

Néma öröme hangos folgásban tör ki: „Ah Elemér!”

Vajon ki e lányka? Vajon e solni regény kezdete vagy végzása?

II.

Távol keleten, lefelé hét országon túl, még a nagy Seythian is tal nagy birodalma volt Gyóparnak, nagy birodalma a fünderek országa.

Egyetlen leánya volt: Ibolya. Nemi nyától lett, csillagból szállt alá, rozsaszisz hajnali felhőbuzta.

Ki tudja hány nyarat, hány telet látott már elvonulni Gyópar? Ki tudja mily terület volt birodalma a földhátán, a léghon, és a föld melyében, valamenenyi szellem belett?

De hogy soha senki sem volt előtte oly kedves, és egész birodalma nem volt oly értékes, mint leánya Ibolya, azt mindenki tudta, és arról ő maga legjobban meggyőződött. —

III.

Visszát volt Seythiában, az ősz király elesett, mint óhajtotta, győzelmes harczban esett el.

E győzelem után a Seythiak még hatalmasabbak lettek, birodalmuk még tágasabb.

De mi haszna? Az ősz király halta után a nemzet pártokra vált, három pártba, a három király szerint, kik utána maradtak.

A királytak mindhároman hós dalák voltak, s mindegyik valamely előnyben szulta fölül két févért.

A legidősebb s hadviselésben, a középső befkományzatban, a legifjabb a tudományok és művészetekben.

De Elemér a legifjabb meg a temondásban is földmúltva öket. Látta a viszályt, annak az ország jövőjére káros következményeit és az ország névcsert lenyultott a trónol.

Azon jó tanácsossal vált meg févértel, hogy a nagy Seythian ordozának meg ketten löstvériesen, magasabb jolást szivint, elég nagy darab föld jut mindégüknek.

PAKSI KÖZLÖNY.

Társadalmi hetilap

megjelenik minden Vasárnap.

<p>Előfizetési ár:</p> <p>helyben hazához hordva, vagy vidékre postán küldve: egész évre 5 fr. — kr. fél 2. „ 50 „ negyed 1. „ 25 „ Egyes példány ára 10 kr.</p>	<p>Lapfajtájának és felépítés szerkezté</p> <p>DARÓCZY ZSIGA.</p> <p>képes a lap szellemi közleményei küldendők. Kiadóhivatal Rosenbaum Ignácznál, képes az előfizetési és hirdetési díjak küldendők.</p>	<p>Hirdetési díjak:</p> <p>Három hasábos petit sor 5 kr. Bélyeg illeték mindannyiszor az egész hirdetésért 30 kr.: Nyilvánított, három hasábos petit sor 10 kr.; táblású hirdetésnél kedvezmények.</p>
---	---	---

A regale megváltására én csak egy módot tartok lehetségesnek. Tudni illik a regalének az értékét a mostani tulajdonosoknak kifizetni. Kéves község lesz a hazában, mely a megvett regalét készpénzzel fogja kifizetni. Olyan is kevés lesz, amely magán vagyonára alapított hitel mévelettel azon helyzetben lesz, hogy a regale értékét a tulajdonosnak megadhatja. Gondoskodni kell tehát oly módról mely a megényebb községeket is abba a helyzetbe juttathassa, hogy azok a regalét megváltani képesek legyenek. S lehetséges-e ez? Igen.

Kétségtelen, hogy a regale (mi mindig az eladóknak jut) az értéket a tulajdonosnak kifizethető rendszer évi hasznat hoz. Azon tényezők melyek a haszon előléges kifizetésére közre működnek, a statisztikai alapon nemcsak ismerősök ellőtünk, hanem részben még fölünk is függnek. A népesség, közjóléti és közérköleségi viszonyok fölünk nem függenek ugyan de idők huzamosabb periódusai alatt változnak azokat tehát huzamosabb időszakok szerint kell megbecsülnünk.

De a másik, igen fontos tényező a tulajdonos akarata. A tulajdonos ha a bor literjét 10 krajczárért akarja adni, adhatja 10 krajczárért, de ha egy forintért akarja, úgy ebben neki senki sem parancsolhat. Itt van a bökkenő! Itt kell a községeknek vigyázni, óvatosnak lenni. Sőt nemcsak a községeknek, hanem a törvényhozásnak is. A törvényhozásnak nem lehet más czélja, mint a regale megváltása által a község gazdasági viszonyokat a rendszeres fejlődés következtében állani kellene. Épen az, hogy a jelenlegi viszonyok nem természetesen, oka a regale megváltása kérdésének. Nem természetesen pedig az, hogy a termelő a termékkel szabadon nem rendelkezik, épen oly keréssé természetesen pedig az, hogy a regale tulajdonos jogosítva van olyan árut, melyet 4 — 5 — 6 — 10 krajczáron vett, 20 — 30 — 40 krajczáron vagy ha tetesik akár egy forintot is adni. A természetnél, a kereskedelemnél a legigazságb, legaszebb, leghatalmasabb tényező a

szabad verseny. A monopolum, épen azért mert monopolum, becsünek tárgyát nem képezheti, a a regale megváltásánál nem jöhet tekintetbe az, hogy a regale tulajdonos, vagy bérlő mennyire elgátsa fel a haszonbért, a bor árá.

A regale megbecsülésénél tehát mindenesetre tekintetbe kell venni azon körülményt, hogy a mai helyzet abnormis helyzet.

Ha ezek tekintetbe vételével a megváltásnál méltányos egyenlőség jön létre, úgy a legaszebb község is képes lesz a regalét megváltani, állami közvetítés útján olesó hitelhez, s a váltást birtosan kölcsön jövedelmével vagy másuttal.

De mondottak, hogy a regale megváltásánál nem gazdaságra, hanem teljes megváltás volna szükséges. Már pedig a hol a község terhet vesz a nyakába, ott kell annak törlesztésére fordítható megfelelő alapnak is lenni. S ez nagy dolog. De bár elvileg mindig a teljes megváltás mellett maradunk, a gyakorlati kivihetőség és különösen azon szempontból, hogy semmiféle emberi intézmény egyszerre nem lehet tökéletes, a fokozatos haladás mellett vagyunk.

Mindenek előtt a községi megváltás volna az első. Azon községek, melyek azt tehetik, ahol a bortermelés tekintetéből előnyösnek látják, elmehetnek a teljes megváltásig, ahol ez egyelőre kivihetetlen volna ott a regalét az eddigi módszer szerint lehetne méréseltet, de mindenesetre szabályozott bérlettel mellett jövedelmeztetni, s azt is ki lehetne mondani, hogy a községek meddig, p. o. 20 vagy 30 évig használhatják ekképen a regalét, azontúl pedig az a bortermelő, illetve kimerők javára elenyészik.

Kamocsa községe Komárom megyében megváltotta a regalét, a azóta minden tekintetben, anyagilag úgy mint szellemileg a többi határos községeket messze túl haladta, mert az anyagi haladásnak alapja a szabadság, a szelleminek az anyagi jólét, a szabadságnak a szellemi műveltség.

Községi ügyeink.

Tiszelt szerkesztő úr!
Nem mint munkatárs, de mint buzgó községi képviselő kérem melletted részkeletet kérésre végezt felvenni, s mintia köztéte községnek érdekében ábrócsnek hiszem, nyílt nevetemmel a banno foglalt állításaim minden birtjéért a felelősséget magamra vállalom.
Vörömalom 1882. május hó 9-án.
Petrók Ferenc.

Paks egy községi polgármestere.

Mindenek előtt engedelmest kérek, hogy azekly személyemről beszélek. Ez, habár más esetben az öndöntést kibájjába vezetne is, de községnek helyzetét tekintve, kötelezve érzem magamat még e kiba vádlásnak vanadja szellemi szabadságom szabadságommal megváltani a községnek helyzetét némilleg Ausztráliára valóra. Hogy ez által képviselői állásomról lemondó elhatározott visszalepésemet indokoljam.

Bár egy választott képviselőnek feladása világos, t. i. a törvény és megválasztás által ruházott hatalom következtében befolyással intézkedni, vagy ha kell, kizárni azok érdeke mellett, — de lenni és kizárni csak addig cenzert, míg az megbízó és választói akaratával és helyesével történi.

Elvem az, hogy minden polgárnak tehetőséghez, és hatalmaköréhez mérten ott kell erjét kifejteni, s a községre hatni, hol befolyását és képességét kifejtve, azt legjobban értékesítheti véli. — Senki sem tagadhatja meg tőlem azt, hogy fenjlesztett meggyőződéseimből indultam ki, midon minden és és pártirdek nélkül szülővárosom községi ügyeibe éltem tevékeny koromka alatt mindenkor lélekimeritésen befolytam, sőt annak élén mint városbíró csaknem öt évig működtem. Hogy mily eredményes? azt nem én vagyok hivatal megbíróim, de hogy ekkor helyemnek természetesen előnye mellett önállóan hibáit jobban ismerem bárkinél, azt merem állítani.

Önalkotott hibákat említettem. (mert az általános elbire-fondolatok, a kaszt-szellem, a társadalmi kizárások, a községek iránti közömböség, az ingadozó, félrevezethető és sokpankódó jellemvonások ehol jobban elharapódásra nem lehetnek mint nálunk.) Ezt a mindennapi cselekedet, ezt közeletünk hanyatlása eléggé bizonyítja. Pannaszkodik, sokpankodik minden községi lakos, hogy semmi sem megy előre a mi jó, aminek a korral haladnia kellene. De ami gyants vagy vétke, vagy tiltott, az mindenkor talán hatalmas támogatásra, s mégis ha némelykor előre lép, előre való cselekedet tért nyitnak maguknak e a megválasztott felelőt mármár kiirtani látszanak, sőt tomban feltámad sőtán képen a elbire-rendszert, teremt magának jövedelmeket kik elpártolva jobb indulatokból egy féltett gesebért, szolgai meg

Dr. Vértés László a paksi löszfalról

a világhírű ősrégész 40 éve halt meg

Dr. Vértés László a történelemtudomány (régészet) kandidátusa, doktora, e sorok írójának névrokona és igen jó barátja volt. Kitűnő könyvei közül az egyik: *Medveemberek krónikája* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1957). A 172-176. oldalon ír Kriván Pál geológusról, aki elsősorban a hazai löszökkel foglalkozott. Olvashatjuk:

„Legjelentősebb és legtöbb munkát igénylő feladata a paksi löszfal vizsgálata volt. A löszről, mint a legjellemzőbb jégkori képződményről már többször beszéltünk. Az eljegesedések második szakaszában, a száraz, kontinentális időszakokban képződött. Nyáron hozta a keleti szél meglehetősen nagy távolságokból, a tőlünk keletre eső területekről. A jégmentes időszakokban a lösz egy bizonyos mélységig megváltozik, elvályogosodik, esetleg humusz képződik felszínén. Eközben megváltozik jellemző szemcseösszetétele és vegyi tulajdonságai is. A monszunális időszakok nyugati szelei futóhomok-réteggel teríthetik be, a hideg, csapadékos éghajlati szakaszok alatt tundra keletkezik felszínén, nedves anyaga ismételten át- meg átfagy, és a felengedések alkalmával a talajmozgás következtében szemcserétegződések, talajfolyási jelenségek, fagyékek változtathatják meg szerkezetét. A löszben néha megtalálni a jégkori gerinces állatok maradványait, s különösen gyakoriak benne a csigamaradványok. Ezek – ha az általános vélemény szerint nem is olyan jó kormeghatározók, mint az emlősök – segítségére vannak a kutatónak az egyes lösz-szintek meghatározásában. Egy tetemes vastagságú löszfalról a szakember le tudja tehát olvasni a jégkor történetének egyes szakaszait.

Paksnál, a Budapest-pécsi műút mentén, közvetlenül az autótól mellett van egy nagy téglagyár. A téglának való sárga anyagot, a lösz közel 50 m magas függőleges falból fejtik. Nem messze ettől, szintén az autótól mellett, a mintegy 10 emelet magasságú löszfalat simán ferdére vágták le. Az egyenletes fakósárga lösz helyenként barnásvörös, vízszintes sávok szakít-

ják meg. Ezek az interglaciálisok és interstadiálisok alatt elváltozott löszfelszínek metszete: eltemetett humusztalajok, vályogosodott lösz-szintek. Bulla Béla geográfus 1934-ben lett figyelmes a paksi löszprofilra – ahogyan a szakmai zsargon nevezi – és a löszrétegek korát igyekezett az eltemetett talajszintek szerint meghatározni. Utána 1936-ban Scherf Emil vizsgálta meg alaposabban a löszprofil, és megállapította, hogy a talajszintek alapján a paksi löszfal a jégkor teljes lefolyását tükrözi: tartalmazza valamennyi szakaszának képződményét. Scherf munkája nemzetközi érdeklődést keltett. A paksi löszfal európai viszonylatban a leghatalmasabb és legterjedelmesebb löszrétegsornak bizonyult. Nem túlzás, ha azt mondjuk: a külföldi szaktudomány a jégkor sok kérdésének megoldását Pakstól és a magyar kutatóktól várta.

1942-ben Bacsák végzett itt vizsgálatokat. Szerinte is a gүнzi eljegesedéstől kezdve valamennyi jeges és jégmentes időszak rétegét meg lehet a profilban találni. A legutóbbi években a szakemberek figyelme még fokozottabb mértékben irányult Paks felé. A rétegek csigáit összegyűjtötték és feldolgozták a paleontológusok. A földrajz szakemberei végeztek vizsgálatokat rétegein. A csehszlovák Žebera professzor vizsgálta meg és dolgozta fel az egyes rétegek anyagát. Valamennyien a teljes jégkori rétegsor mellett kardoskodtak. A problémamentes egyetértés nem a legkedvezőbb légkör a tudományos megállapítások számára. A gondolatok eltunyulnak, elposványosodnak, ha nincs ellenzék, ha nem alakul ki a szakmai vita pezsgő, villanyos légköre. Szerencsére Paks teljes jégkori szelvényének is akadtak ellentmondói. Szinte hallani lehetett az elektromos szikrák sercegését, amikor egyes előadásokon néhány igen kiváló szakemberünk hitet tett amellett, hogy Pakson a teljesnek tartott, hatalmas löszprofil – csak a legutolsó, würmi eljegesedés három szakaszát képviseli. Ebben a légkörben kezdte Kriván vizsgálatait. Az 50 méter magas falból, sűrű egymás

alatt, közel 250 anyagmintát gyűjtött, s azokat minden oldalról a legbehatóbban megvizsgálta. Könyvében, amelyben a paksi falon végzett munkáját közli – megközelítőleg egyidőben jelent meg az istállóskői tanulmánykötettel – hosszú oldalakat töltenek meg a sűrű sorokban, teljes lapszélességben nyomtatott számok: az egyes részletvizsgálatok adatai. A 250 minta feldolgozásának grafikonba foglalt lepedő nagyságú táblázata a legszorosabban követi a Milankovic – Bacsák-elmélet tételeit. Az előre lefektetett törvényszerűségek bizonyítást nyertek a gyakorlati adatokban. Pakson valóban közel teljes jégkori szelvény van, alig néhány kisebb szakasz anyaga hiányzik az időközben működött lehordó erők hatásaként. Helyes volt tehát Kriván módszere, amikor az elméletből indult ki a gyakorlat felé, és csak ezután fordította meg vizsgálatait azzal, hogy a gyakorlati megfigyelésekből következtetett az elmélet helyességére.

Paks-Istállóskő. Nem kalandoztam messze eredeti mondanivalómtól. Paks és Istállóskő feldolgozása összefüggésben állott. Nemcsak azért, mert mindkettő egyidőben foglalkozott a jégkori éghajlat kérdéseivel, hanem azért, mert Kriván nélkül és az ő paksi munkája nélkül sohasem született volna meg ebben az alakjában. El kell fogadnom viszont, hogy a paksi összefoglalás kitűnő elvi fejezetei, amelyekben először dolgozták ki a csillagászati tényezők és szélrendszerek stb. közötti összefüggéseket, szintén nem íródtak volna meg – telhetetlen kérdezősködésem és kíváncsiságom nélkül eljutottam ugyanis arra a pontra, hogy már kérdéseim voltak a jégkori éghajlattal kapcsolatban, de a kérdések megoldását Krivánra, a szakemberre kellett bíznom, aki – saját munkájához is szüksége lévén reájuk – a problémákat sorra megoldotta.”

Röviden vázoljuk az élettrajzot.

Vértes László 1914. november 3.-án született Budapesten. 1933-ban Makón érettségizett, majd beiratkozott a budapesti Tudományegyetem orvosi fakultációjára. Özvegy édesanyja anyagi gondjai miatt csak 2 évfolyamot végezhetett, fizikai munkát kellett vállalnia. 1939-ben barlangkutatásokhoz csatlakozott, őslénytannal, ősrégészettel foglalkozott, a Természettudományi Múzeumban, a Magyar Nemzeti Múzeumban tárgykörében vezetőként. Számos kiemelkedő eredményt ért el, őslény-maradványok, bar-

langok feltárása fűződik nevéhez. Nem volt egyetemi végzettsége, „autodidakta” volt, így lett a tudományok doktora, 1965-ben. Akadémia díjas. Több szakkönyvet írt és a lakóshoz szólókat is. Fiatalon, 54 évesen, 1968. augusztus 20-án halt meg Budapesten.

A magánéletéről:

Többször hívtak látogatába, Budapest XII. kerületében lakott. Múzeumba léphettem. Csodálatos rend, vitrinekben leletek, gondos elrendezésben, feliratokkal. A szűkebb szakterület mellett sok szépirodalmi és orvostudományi könyv. Velem sokszor beszélt orvosi témákról, érdekelték az újabb eredmények.

Évekkel ezelőtt a nagy magyar költő, Jékely Zoltán kötetét olvastam, kedves, szép versre bukkantam. 1953-ban, tehát még a „címzett” életében keletkezett:

A barlangkutató Vértes Lászlónak

Ballag a barlangkutató:
csodálatos világban él ő,
cseppkő várja s száztitkú tó
s mindég a barlangról mesél ő.

Lámpása van s gumi-ruhája;
ha helyét itt fenn nem leli,
olykor napokra elnyeli
útvesztős barlangok homálya.

Útat tör medvék ösvényén,
bevilágít minden sarokba,
szakállas árnyékát a fény
titkos-jelű falakra dobja.

Denevérek szállják körül,
hátára mész-erek csorognak,
de kedve felcsap és örül,
ha nagy fogak ráviczorognak.
S mily furcsa érzés járja át,
s hogy reszket szótkeresve szája,
ha az ősember lábnyomát
valami zugban megtalálja!

Dr. Vértes László az egyetemes magyar tudomány igen jeles alkotója – emlékezzünk rá.

■ Dr. Vértes László

Ragoncsa István: Gyűjteményem

Paks város képeslapjaiból

“A képes levelezőlapot az 1878-as párizsi nemzetközi postakonferencia fogadta el hivatalos postai küldeménynek. Magyarországot 1896-ig főleg német és osztrák kiadók látták el képes levelező-lappal, majd 1896-ban, a Millenium alkalmából egy 32 darabból álló magyar sorozat kerül piacra, amely történelmünk jelesebb eseményeit, Budapest és néhány vidéki város jellegzetességeit mutatta be. Az 1890-es évek végén a képeslapok egyik oldalát csak címzésre és bérmentesítésre lehetett használni, ezek voltak az úgynevezett hosszúcímzéses lapok. A másik oldalon a képre, vagy melléje lehetett írni. Az illusztráció növekedése miatt 1904-1905-ben két részre osztották a cím oldalt, azóta a szöveg helye a lap hátoldalán, a bal oldalon, míg a címzés az osztott résznek a jobb oldalán található. Az első időktől az 1920-as évekig érkezési bélyegzővel is ellátták a lapokat.”

Tehát a megjelenést 1896-tól számíthatjuk. Természetesen Paksot is elérte az annak idején nagy érdeklődést kiváltó üzenet küldési forma, ami a régi lezárt levelekkel ellentétben, szinte nyíltan közölte a feladó által leírtakat. Kezdetét vette a képeslapok gyűjtése.

Kis település létére a városunkban volt jó néhány híres épület, építészeti remek, amit más nagyobb városokhoz hasonlóan érdemes volt lefotografálni, hogy később a képes levelezőlapok alapjául szolgáljanak. A gyűjteményem szerves részét a városban található épületek, utcák, közintézményekről készült lapok alkotják. Ezeken a korabeli emberek, életképek jelennek meg a szemünk előtt, mivel ez idő tájt, ha fotó készült valahol, akkor ott „mindenki” ott szeretett volna lenni és szerepelni a képen, amit a mester készített.

A vidéki településeket vándor fotósok és ahol volt, helybeliek fényképezték, hogy fotóikat viszont lássák az adott helység képeslapjain, persze díjazás ellenében. A városunkban található és legtöbbször megjelenő épületek, melyből azért még ma is akad meglévő, bár már csak árnyékai néhai önmaguknak, a következők:

Erzsébet Szálloda: *eredetileg a megnyitásától (1844) kb. 1910-ig szálloda, csak ezután változott meg a neve és sokáig volt Erzsébet szálloda, később Erzsébet Nagy Szálloda, majd az 1950-es években Béke Presszó és Étterem néven volt ismeretes.*

Daróczy kúria, *majd a Magyar királyi Posta épülete (1906-tól), Polgári leányiskola, majd Gimnázium, jelenleg a Bezerédj Általános Iskola épülete.*

Bun villa: *a Bun család tulajdonában volt, később 1912-ben a Deák Ferenc utcában építettek új villát, a mai Poligon épületét.*

Szeniczey kúria, Deák emlékház: *a másik gazdag paksi család épülete*

Korniss kúria: *az 1893-as évtől a paksi polgári fiúiskola (ma Bezerédj Általános Iskola épülete)*

Kurcz kúria: *később és ma is tüdőbeteg gondozó*

Fő utca több épülete: *Községháza, Paksi Járásbíróság épülete, Szentháromság tér és szobor (mögötte látható a Szeniczey család épülete), katolikus templom, református templom, Duna sétány, Erzsébet sétatér, Dunai park, Uszoda stb.*

Az általam eddig megismert kiadók a következők: Rosenbaum Ignác; Wiener Hajman és Wiener Hajmanné (más lapokon Heimanné); Rosenbaum Miksa; Kis Pál; Karinger K. Budapest; Monostory György Budapest; Monostory utóda Kalántay Budapest; Kiss Pál utóda; Vitéz Kiss Kálmán; Hirt Jánosné; Képzőművészeti alap kiadóvállalata; MTI fotó Budapest; Offset és Játékkártya nyomda Budapest; Paks-Press '99 Sajtó és Hírügynökség, a gyűjteményemben található lapokon, eltérő utónév írással is szerepelnek lapok, pld: Ignác , Ignátz, Ignác stb.

Gyűjteményem legrégebbi darabja egy 1899. április 3-án Székes-Fehérvárra küldött, Szt. István teret a katolikus templom előtti bazársorral és a Szállodával örökítette meg. A képeslap bal alsó sarkában kicsiben pedig a Daróczy kastélyt is látható.

Paks Szent István-tér, Daróczy kastély

Kiadó: 5768 Kapható Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében Paks, Utánnymás tilos
Futott: 1899. 04. 03.

Daróczy kastély.

5768 Kapható Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében Paks, Utánnymás tilos.

A következő képen látható lapon ún. szecessziós kerettel a Katolikus templom, a Kurcz villa és a Bun villa látható. A lapot Titel-be küldték, akkor még Magyarországhoz tartozott (Bács-Bodrog megye), ma Szerbiában van.

7480 Kapható Rosenbaum Ignác, könyvkereskedésében, Paks, Utánnymás tilos.

Kathol. templom.

Kurcz Villa.

Bun Villa.

Üdvözlét Paksról.

Szívesen megváltottam

Schmiedgenhart

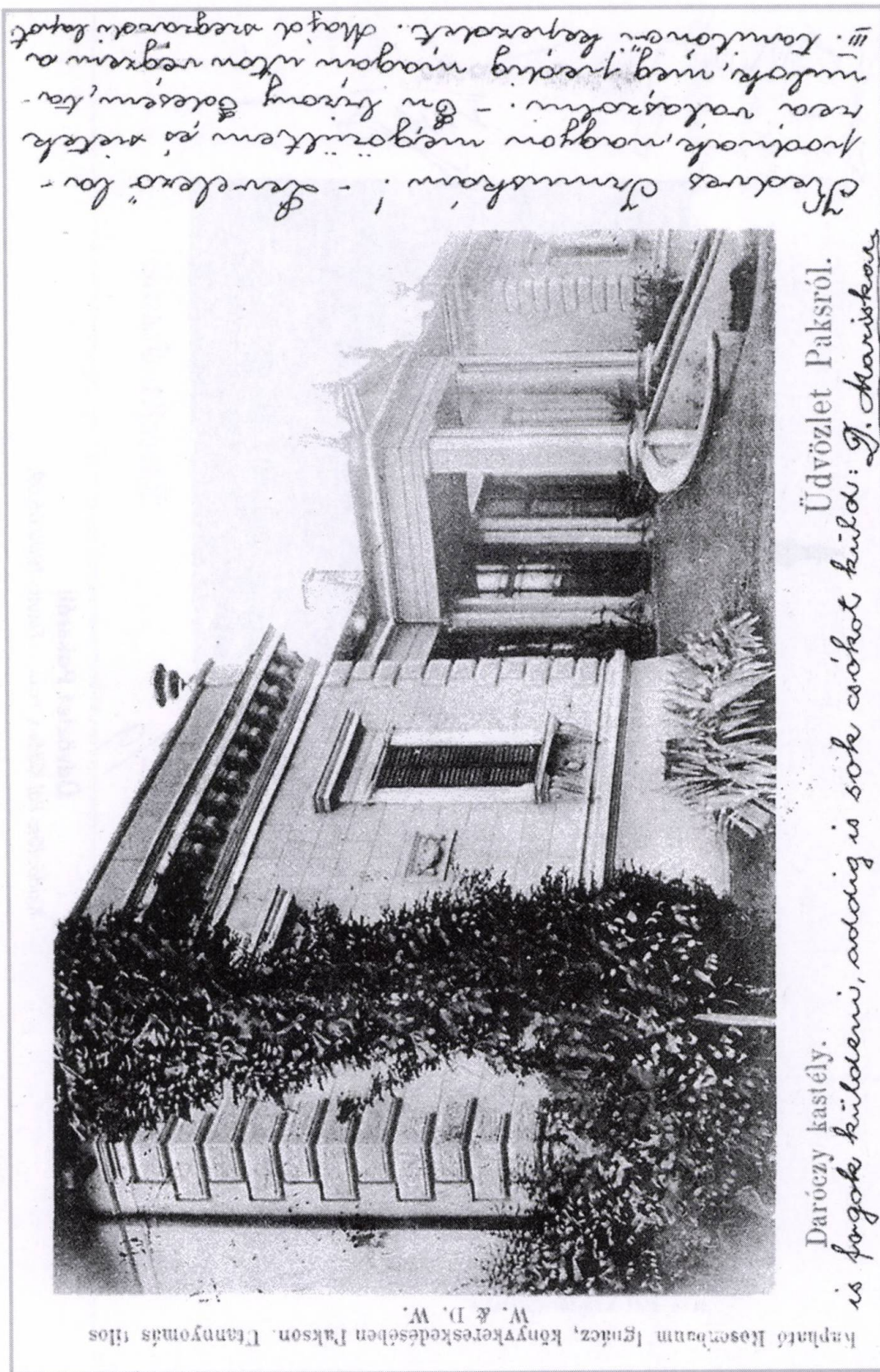
Y. munkabest! / Paks 1899. aug 13.

Üdvözlét Paksról!

A lapon látható: Katolikus templom, Kurcz villa (ma Tüdőgondozó), Bun villa

Kiadó: Kapható Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében, Paks, Utánnymás tilos. Futott: 1899. aug. 13. U.n. Hosszúírmzéses lap

Az alábbi képen a Daróczy kastély látható. Ezt a lapot 1899. október 17-én adták fel Szekszárdról Nagy-Kátára. A feladó ígéretet tett rá, hogy Szekszárdi lapot is küld majd a címzettnek.

Kapható Rosenbaum Ignác, könyvkereskedésében Pakszon, Utánnyomás tilos. W. & D. W.

Daróczy kastély.

is fogak kioldani, addig is sok esőket kiold: J. Mariskar

Üdvözlét Paksról.

Dr. János Daróczy - Daróczy kastély -
 Hódolok nagyon megajándékozom a
 near valakinek. - On bizony Gócsom, ka-
 málka, meg jóság nagyon ison végzem a
 III. Tomkónon kegyesek. Majd megajándékozom a

Üdvözlét Paksról! Daróczy kastély

Kiadó: Kapható Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében Pakszon, Utánnyomás tilos. W.k. és D.W.
 Futott: 1899. 10. 17. Szekszárd bélyegzés

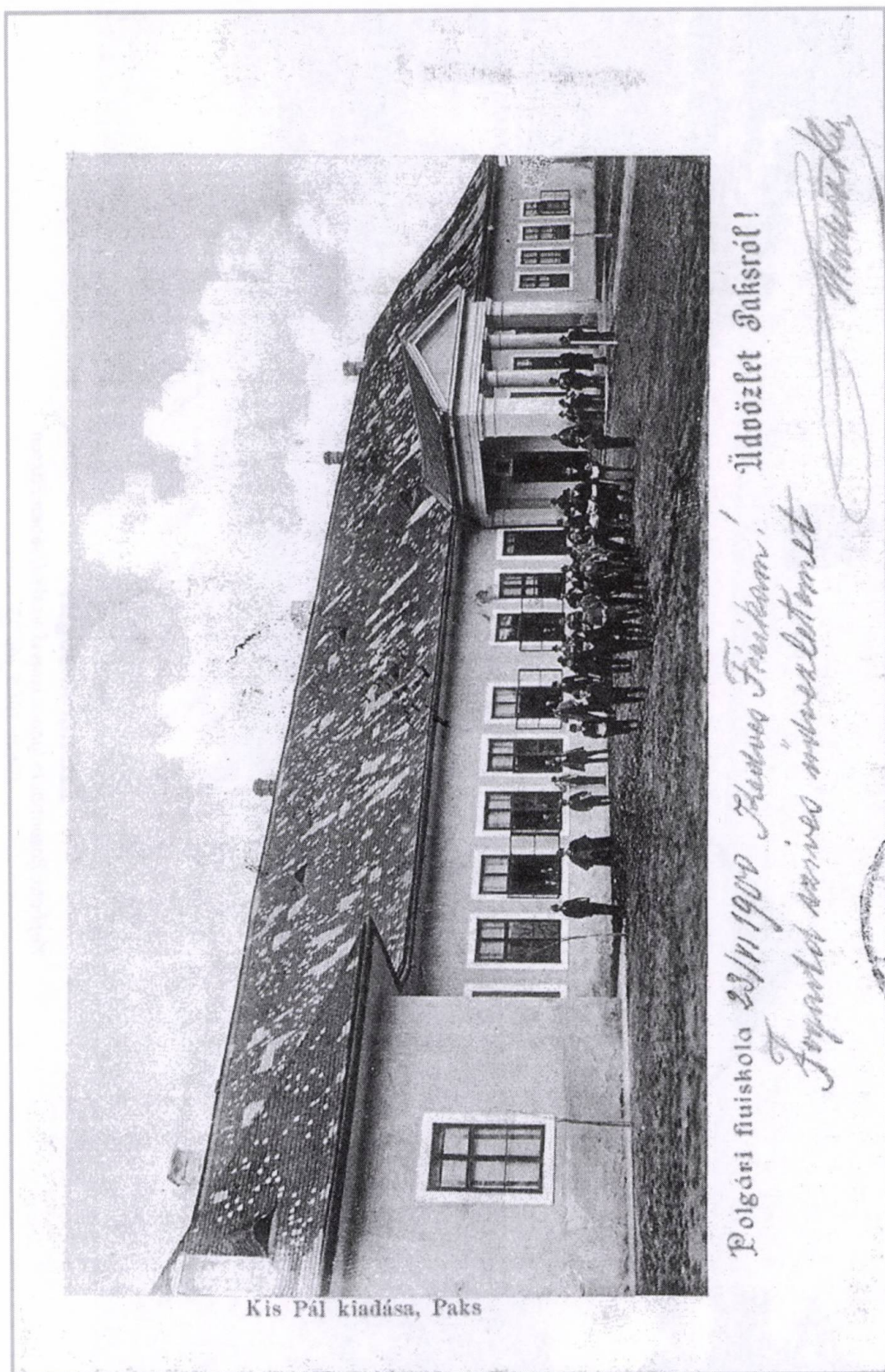
A lenti kép a paksi Fő utcát ábrázoló lapot mutatja, valószínűleg az Erzsébet szálló erkélyéről készült a fotó.

Üdvözet Paksról!

Kiadó: Kis Pál Kiadása, Paks Futott: 1900.06.09.

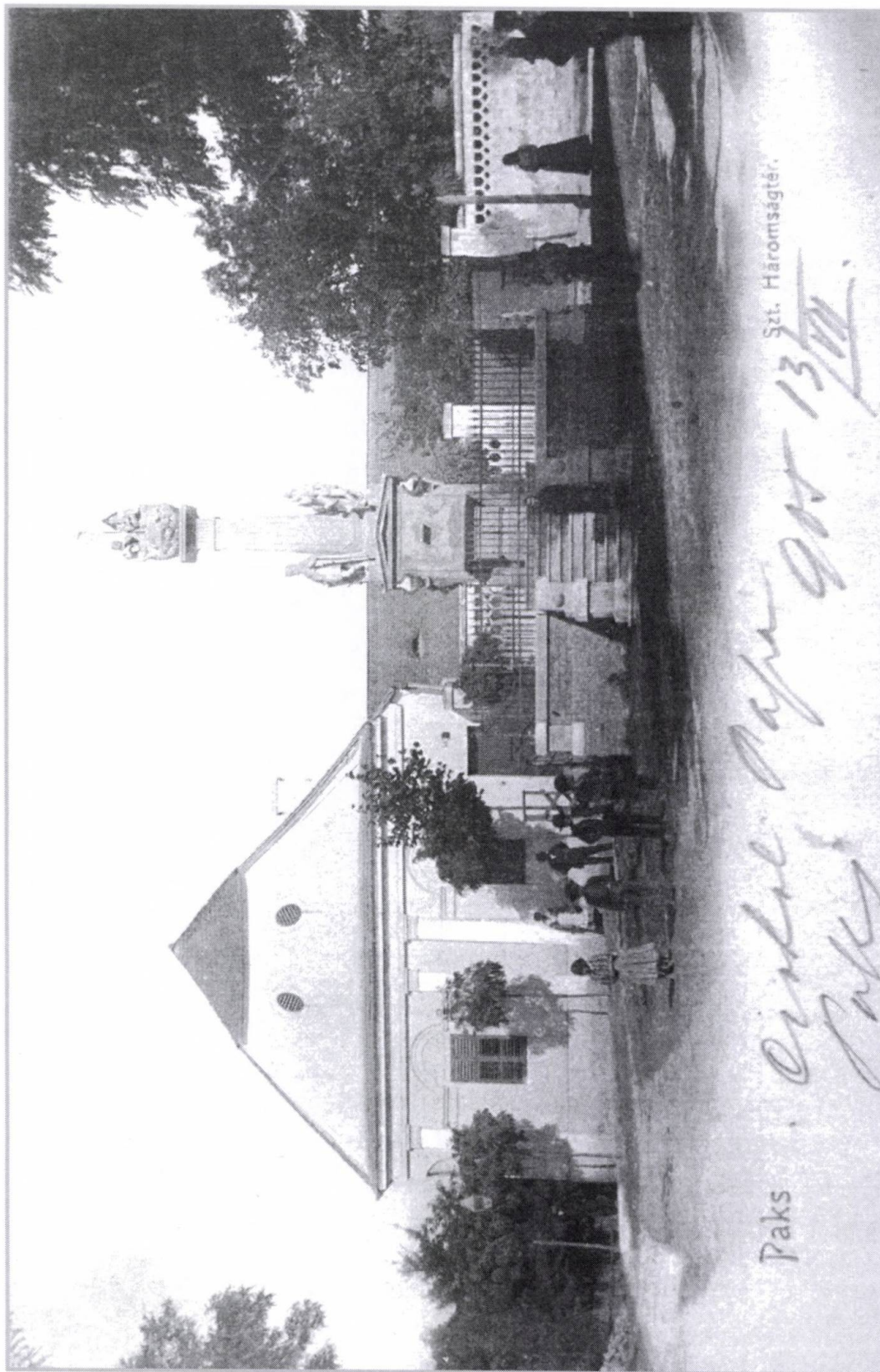
Az alábbi kép a Polgári fiúiskolát mutatja (volt Kornis kria). Érdekeség, hogy ezt a fotót később újra alkalmazták, csak színezett lapként adták ki a '10-es évek végén, a '20-as évek elején.

Üdvözlét Paksról! Polgári fiúiskola

Kiadó: Kiss Pál Kiadása, Paks Futott: 1900.06.23.

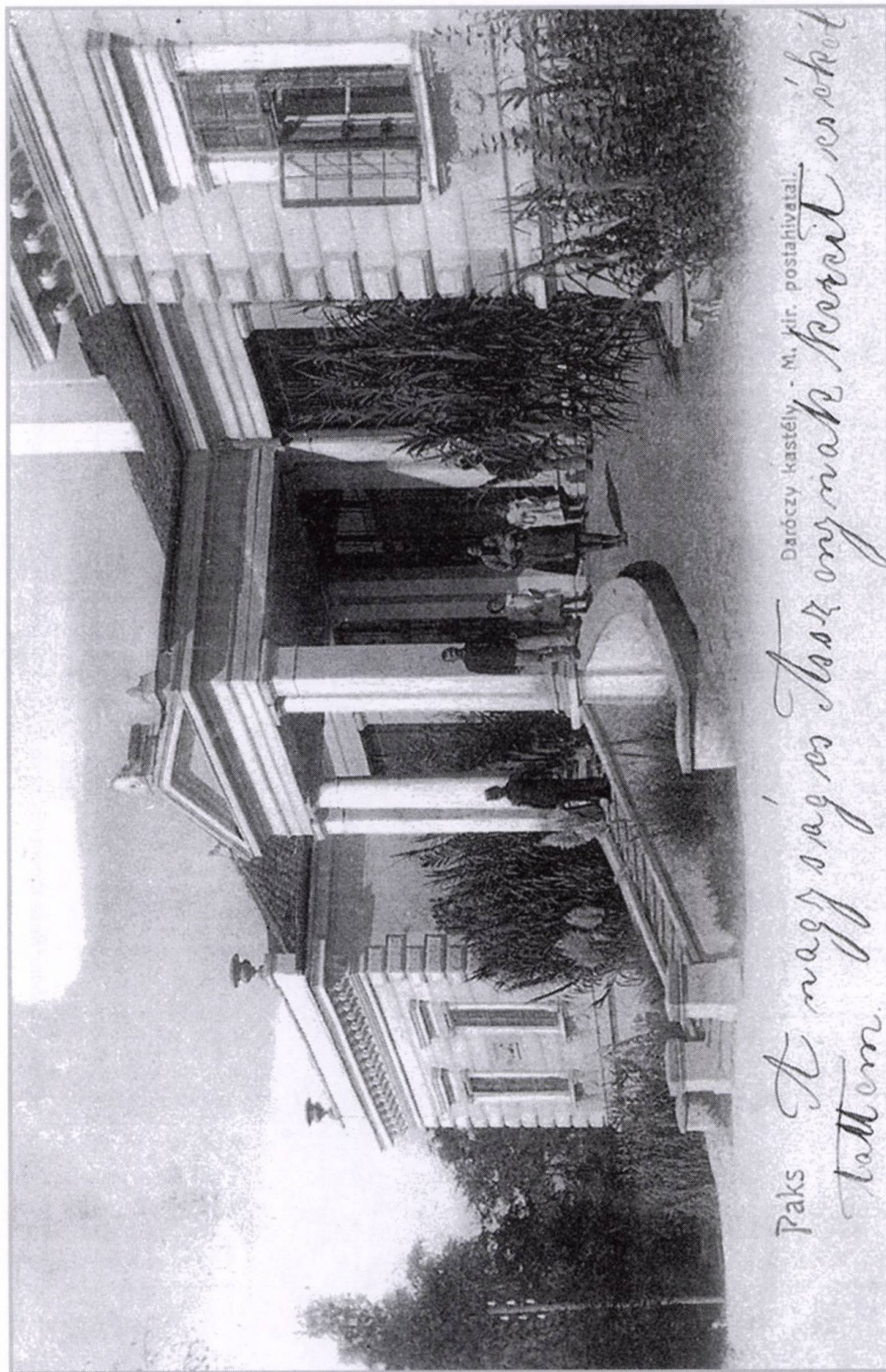
Az alábbi képen a Szt. Háromság tér és mögötte a Szenyicey kúria látható.

Szt. Háromság tér

Kapható: Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében Paks
Futott: 1905. júl. 13.

A képen újra a Daróczy kastély – M. kir. Postahivatal látható (a paksi postahivatal 1906-ban költözött ebbe az épületbe. Ma a Bezerédj Általános Iskola egyik épülete).

Daróczy kastély – M. kir. postahivatal

Kiadó: Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében Paks

Futott: 1906. júl. 30.

A következő képen újra a Szt. Háromság tér és a volt Szeniczey kúria, de itt már az épület Neumann Ignácz képfestő műhelyeként is funkcionált. A képen jól látható a boltíves bejáró rész lépcsővel, ami a korábban kiadott lapon még nincs meg.

Szt. Háromság-tér

Kiadó: Kapható: Rosenbaum Ignác könyvkereskedésében, Paks - Tulajdonjog fenntartva
 Futott: 1908. júl. 4.

“Túlrepít a holtakon”

Pécsi Gabriella Emlékest Pakson

Pécsi Gabriella
Tollászkodom fellegen
 Válogatott versek

A Költészet Napja jegyében rendezett Pécsi Gabriella Emlékestet szülővárosában, Pakson 2008. április 14-én az édesapja nevét viselő Pákolitz István Városi Könyvtár.

A figyelmes házigazda Gutai István könyvtárigazgató volt, aki a megjelentek körében üdvözölte a közelmúltban elhunyt költőnő öccsét, ifj. Pákolicz Istvánt és feleségét, valamint az özvegyen maradt társat, e sorok íróját is.

A köszöntő szavak után Tell Edit versmondó Pécsi Gabriella verseit adta elő mély átéléssel, szöveghűen (Januárok, Paks – Eperfa – Önarckép, füst mögül – Április ürügyén – Dúdoló).

Ezt követően Péntek Imre József Attila-díjas költő, a Pannon Tükör főszerkesztője Pécsi Gabriella költészetét méltatta és annak színeit, formakultúráját az általa szerkesztett (s a méltó utóélet kezdetét jelentő) „Tollászkodom fellegen” című posztumusz kötet ciklusainak felelevenítésével mutatta be.

A zalaegerszegi Énekmondó Együttes előadásában magnófelvételtől Pécsi Gabriella megzenésített versei hangzottak el (Ökörnyál, Kedvetlen, Rejtőzködő, Boszorkányos).

Az emlékest hangulata megmutatta, hogy a szülőváros szeretettel befogadta a zalaegerszegivé lett Pécsi Gabriella költői varázsát: „mézsűrű szél ölébe von / és túlrepít a holtakon” – írta kötetzáró versében, a Dúdolóban, amelyről Gergely Ágnes Kossuth-díjas költő azt írta, hogy az „a magyar költészet gyöngyszeme”.

A teltházas rendezvény sikeréhez jelentős mértékben hozzájárult az is, hogy a könyvtár nyugalmazott igazgatója, Herczeg Ágnes az egykori iskolatársakat is mozgósította, sőt, az emlékesten részt vett Gabi („Pintyő”) elsős elemista kori (1950!) tanító nénije, a nyolcvanon túli korú Jantner Mária néni is („Pintyő” hasonló korú édesanyja egészségi ok miatt nem lehetett jelen, bár készülődött ide). Az estet oldott hangulatú pogácsás-üdítő beszélgetés követte. A paksi városi TV a helyszínen forgatott, Péntek Imre nyilatkozott.

Pécsi Gabriella válogatott verseiről „Tollászkodom fellegen” címmel írt kritikát Tüskés Tibor kritikus, irodalomtörténész a Pannon Tükör 2007/5. számában, Kiss Gábor, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója pedig „Bérc apa is illeg” címmel (ami a „Pécsi Gabriella” egyik anagrammája) közölt ismertetőt posztumusz köteteiről a Zalai Könyvtári Levelező 2007/1. számában. A paksi könyvtár mindkét írást fénymásolatban sokszorosította, s az irodalmi est résztvevői körében terjesztette, továbbá lehetővé tette a kötetek helybeni megvásárlását, melyek mindegyike gazdára talált.

■ Baranyai György

Számadásra készítő idő

„Földönfutó költő
ha a világ bajától
perzselő a föld
meztelen talpadra
bocskort köt
az ének...”

Ezen sorokat Kuti Horváth György írta. Vajon lehet-e ennél szebben és pontosabban kifejezni a XXI. század hajnalán élő ember fájalmát, gyötrődését ebben az egyre inkább elértéktelenedő világban, ahol csak a pénz, a hatalomvágy, a siker és számtalan harsogó reklámszóveg határozza meg mindennapjainkat.

„Kuti Horváth Györgyben most sem csalódhatunk, hiszen a tőle megszokott formát hozza, stílusa közérthető, versei kerülnek a hatásवादász poénokat, nem akar moderneskedni, és nem gondolkodik izmusokban...”

Mennyire igaza volt Csányi Lászlónak, a Tolnatáj szerkesztőjének, amikor így jellemezte fiatalabb kortársát idestova húsz esztendeje egy készülő paksi antológia kapcsán, ami azóta sem jelenhetett meg.

Húsz esztendő, számadásra készítő idő, ilyenkor többnyire az ember leltárt készít. Kuti H. György is ezt tette a Csavargó szelek társa című kötetében. A közel hatvan verset tartalmazó könyv szerkezeti felépítése Acsádi Rozália értő és gondos válogatását és szerkesztését dicséri. Ám ne legyünk igazságtalanok a szerzőhöz sem, mert a paksi születésű poéta hű maradt eddigi életéhez, természetszeretetéhez (Séta a Benyovszky-erdőben), az Egy és Örök Nőhöz (Velem vagy), a barátokhoz (Imát mormolnak), és mindenek előtt a szeretett és becsült költőtársához, Makay Idához is.

Példaként álljon itt még egy idézet abból a versből, melyet a szerkesztő címadónak választott ki, s mely talán leginkább tükrözi a szerző költői világát.

„Csavargó szelek társa,
megszült dülőút mélye.
Fák közti sötét láрма
hajnalt koldult az éjre.”

■ László-Kovács Gyula

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

A NŐHÖZ

beivódtál
 fénybe
 szélbe
 faágba
 jelen vagy
 a lét
 lélegzetében
 szívdobbaná-
 sodban
 lüktet
 a tenger
 sirályok
 röptében
 suhansz
 föl villan éjünk
 sziklacsendje
 csillagszirom
 hull öledbe
 szembogarad
 arcomra
 szédül
 végzetünk lehet
 minden perc
 amit
 egymás nélkül
 élünk
 rádvirágzó
 álmaimban
 madárszívekbe
 térünk

MINDEN FÉNYBEN...

Te világítasz
 Minden érdekeltnek! fényben
 te
 zizzensz
 bogár-sötétben
 lelked
 röntgenképében
 hajnal
 fürdik
 erdők fészkelnek
 madarak
 szárnyain
 susog
 a
 Napsugár-bokor
 kék párában
 dereng
 a
 dülőút
 érted hajol
 le az
 ág
 általad lesz
 könnyebb
 az őszi
 táj
 magánya...

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

SÍRNAK A CSILLAGOK

Nem önsajnálát
 amit
 magamról írok
 csupán
 egy
 szomorú
 ember
 sóhajtásai
 Őszi

levélkoldulásban
 bandukolok
 merengve
 levelek
 rongyszőnyegén
 sokasodnak
 halottaim
 lassan
 már nincs
 hova
 betérnem
 egy-egy
 emberi
 szóra
 jóra

halk homokórája
 az időnek
 pereg
 nem láttam
 még
 valóságban
 a
 tengert

köszönöm
 Istenem
 hogy
 képzeletben
 általad láthatom
 mily
 tündöklőn
 kékes-zöld
 habos
 tajtékosan
 kacér

Napfényzuhatagos
 a
 vitorlák
 mint

fehér lepkeszárnyak
 suhogva szállnak

a
 hullámokon
 Edgár Poe
 képzelt
 szigete
 felé
 mely
 fölött „ott
 ragyog

a
 legkékebb ég
 szüntelen”
 örök éj
 lakik
 felettem
 és
 sírnak
 a
 csillagok...

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

AKÁR A TÖLGYEK
(Geri unokámnak)

Ha nem
találkozhatunk
többé
azért lelkeimmel
látom
amint
szaladsz felém
kacagva
ezüst lombú
parkon át
szép vagy
miként
a
hajnalban
fürdő tavaszi
dűlőutak menti
piciny dalosmadár
elme gyünk kicsim
megörökítjük
szemünkkel
a
napfény áztatta
tengert
s futkározunk
a
parti fővenyben
meglessük
amint átbukik
aranyhorizontján
a Nap
s csillagsátrát feszít
fölné kaz éjszaka
Hold süt ránk
és megárad
a csend
sirányok csokra
fehérlik
a
parton

látod kicsim
a
leggyönyörűbb
tájak
fölé érkezünk
hogy lássuk a
csodát
mely
maga
az Isten
Ő
lakik a vizekben
fűben virágban
napsugárban
fákban
madárban
Ő
lakik szívünkben
s vezet minket
hitben szeretetben
hogy bajunk ne
essen
te csak
szaladj kacagva
az ezüst lombú
parkon át
Hold süt ránk
s
megárad
a
csend
kék párában
úsznak
a
völgyek
nőj nagyra Geri
akár a tölgyek

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

VELÜNK MARADSZ...

Deli Mónika emlékére

Törékeny kis
szíved
nem bírta
tovább
elaludtál
egy
őszvégi
nap
hajnalán
elsirattak
levélkönnyekkel
a
fák
szavaid
pillantásod
mosolyod
színeit
pillangó
röpítette
hímes szárnyon
lelked lángocskája
nem szűnő
fény
szüleid szívében

Te
kedves ifjú lény
ennyi
adattatott
ittléted varázsát
énekbe foglalták
a
madarak
erdők
szívéből
röppentek
a
dalok
Te csak aludj
zsengeszívű
lány
miként
a
madárdalok
az őszi fák
fészekcsendje
velünk maradsz
mindörökkön
aranynapsugár
keretben
festett
a
piktorósz...

HEGEDÚS JÁNOS

SÓHAJ FELÉD

Állok kinn a néma éjszakában
A tündéri szépség örök honában
Hol a holdvilág a fényét ontja
Szívemről a bánatot mind lemossa.

Felettem millió csillag ragyog
A báránnyfelhő az égre fagyott
S szerelmes szívem hogyan dobogna
Hogyha téged egyszer megláthatna.

Most látni akarlak, látni téged
Soha nem láttam még ilyen szépet
Szerelem, végre varázsold elém
Mert én őt soha, el nem feledém.

Egy csillag a kéklő égről lehull
S a csillag szerelmemmé alakult
Mosolyogva, némán int felém
És szállna, szállna egészen elém.

De a báránnyfelhő eltakarja
Szívem, ha tudna veled rohanna
Veled járnák a néma égen át
Veled járnám a csillagok honát.

Édesem, már téged nem láthatlak
De képzeletben szívemre szorítlak
Kívánom, álljon meg a csillagos ég
És hulljon rád ezernyi csillagi fény.

(Első versem. Dunaföldvár, 1952.II.11.)

EGY RÉGI EMLÉK

Márciusban a zöldelést vártam
Tova tűnő téllal, és magyar románcal
Patakba folyt a hold ezüstje
Álomport lehelt a hegyek füstje.

Álmodni, mit álmodni sem mertem
Évekkel később fájón emlékszem
Visszhang dúl szívemben, s mereng
Álom már többé nem dereng.

De néha mégis vissza jár
Hiába tiltom, rád talál
S az üszköt szedi immár össze
Mi tűz volt és elhamvadt örökre.

Dunakömlőd, 2000.XI.10.

MAJOROS IRÉN ERZSÉBET

ÉBREDÉSEM

Árnyékod vagyok,
Napunkon lépkedő árnyék.
Réten a hó.
Ébredésem sárgarigó.
Csendben elalszom,
így lesz jó!

OLÁH ZOLTÁN

FÜRTÖNFÜRT

Szemet szemért,
szőlőszemért,
fürtönfürt
szőlőfürt.

Szőlőlevél
elalél,
Sánc-hegyi
dülő fölülél,
Melinda
mandula
szeme él.

Fürtönfürt
szőlőfürt,
ősz a szél
pörösi,
páskomi
szőlőlevél
pörösi,
páskomi
szőlőfürt
fölülél,
Melinda
mandula
szeme él.

Melinda
mandula
szeme él,
szempilláján
szélereszen
hajnal az éj,
csillaggal mért
égezeréj,
a tavaszra újra él.

ŐSZ

Duna-pitymalat
sirály-pillanat
léleg gondolat
Égben Földdé
Földben Éggé
énekeim
fonja a fény.
Varjú károg,
elvirágol
szírom-zuhatagban.

MISZLAI GYULA

HASONLATOK

Naplovag vágat egy szív szélmalma felé
alkonyatlován,
Holdhasú szolgálja baktat utána
éjcsacsiján,
Dulcineatiszta a hajnal,
mint egy Toboso-i parasztleány.

Schiff Júlia: Volt egyszer egy nyaraló...

– A szavak –

Honnan is jöhetnek így, hivatlanul? Mit akarnak? Felrázni? Emlékeztetni? Elénk tární a megszerzettet és újból elvesztettet?

Mert valóban volt egyszer egy nyaraló. A száguldó autóktól félreeső utakon közelítettük meg. Tekintetünk pipacs, ökörfarkkóró és cikória, gólyafészkek és ezüstösen csillogó víz- és rézrozsdaletpte templomtornyok között bóklászott. Hogy mondjam el gyerekeinknek és unokáinknak, a kicsiknek és nagyoknak és a még eljövendőknék, mit is jelentett számunkra ez a nyaraló? De azt hiszem, hogy megtaláltam a módját: mindnyájunk szavával. Az én családom pedig igen nagy.

Az odaúton a még alig gagyogó legkisebb közülünk egy szót ejtett ki minden falu közepén. Hol azt mondta, hogy „van”, hol pedig azt, hogy „nincs” és nem akarta elárulni, mit is értett alatta. Csak ült zárkózott, várakozásteli arckifejezéssel közöttünk. Aztán egyszer csak kitalálta valaki, hogy a toronyóra gondolt, ami vagy volt, vagy nem volt, a szerint, hogy a község a templom építéskor megengedhette-e magának vagy sem. A kevésbé módos helységek templomtornyain csak egy kerek mélyedés jelezte az óra helyét. Egyébként a környék legtöbb templomát az adakozó Esterházy grófok létesítették. A kis falu templomát is, ahol nyaranta pihenést kerestünk.

★

– Ki látja meg elsőként a bakonyszücsi templomtornyot? – Ezzel a kérdéssel ráztam fel a kedélyeket. Izgalom uralkodott el a kocsiban. Azután a ház: /alacsony és fehér, /a kapunál mályva áll őrt és az oszlopos tornác merő fecskesuhanás. / Gémeskút, gólyafészkek, / bográcsos és vörösbör, / tejes korsók az ágfán, / egyszerű viseletben a petúniák. Mi ez? Idill? Vidéki romantika? Végtelen vágyódás: Ismét kötetlenül lélegezni, élni, gondolkozni?

– Szó se róla. Lebontásra érett épület, amit nekünk jó állapotban levő házként magasztaltak. A tőt sürgősen fel kellett újítni, a földes padlót parkettel felcserélni, vizet kellett a házba vezetnünk, pöcögödrot kiemelnünk, fürdőszobát leválasztanunk és berendeznünk. A pince beomolva, a fáskamra bedőlve, az istálló 40 éve használatlan. A gazdasági udvarban düledező kalyiba, támolygó kerítések, a szőlőindák számára keresztül-kasul húzott drótok és szemétdomb. De mi meg akartuk tartani a telepés ház eredeti állapotát. Napközben a gazzal és az omladozással harcoltunk. Afféle véres csatatér volt esténként a látóhatár. A helység magához láncolt, belénk nőtt. Esténként a kályha paraszát néztük TV helyett és elhitettük magunkkal, hogy a világ rendben van. A tücskök szakadatlan ciripelése kísért az éjjelen keresztül.

– Csak egy utcája van a falunak az 1839-es évszámot viselő templom és a Bakony köderdöje között. Napsütésben békésen zöld és este egyre mélyebb lilába váltanak a hegyek. Az utca bevezet a helységbe, de már nem vezet ki belőle. A falu igénytelenségét teregeti. Tönkrement autóabroncsokban csüggedetlenül virágzik a muskátli. A házak előtti padokon sokan üldögélnek dolguk végeztével. A TV program csábítása ezek szerint nem ér itt fel a hagyományos üldögéléssel és beszélgetéssel.

– Kész vesszőfuttatás, mert mindegyre megállítanak és megkérdezik, honnan jövök és hova megyek.

– Az a kérdés, hogy miből is élnek az emberek. A mezőgazdasági termelőszövetkezetet, a tyúktenyészetet és a „csontgyárat” felszámolták idén. A szocialista érának ezen maradványai az európai unió távlatában már nem jövedelmezők. Mielőtt új házak épülnének, összedőlnek az öreg telepés házak. Az iskola még működött, de már túlnőtt rajta az új sportcsarnok. Most busszal szállítják az iskolás gyerekeket egy nagyobb helységbe. Nincs postahivatal többé és egy ideig nem volt papja se a falunak. A temető bo-

nyolítja le a legnagyobb forgalmat. És mégis: egyesek épp azért jönnek ide, ami miatt mások tönkremennek. Így a két protestáns teológus, akik a pápai Teológiai Egyetemen oktatnak. Egy svájci család is letelepedett itt. Hat müncheni család és egy budapesti újságíró csak nyaralónak használják házaikat. Egy itt lakó neves magyar író pedig megélhetéséért bármilyen nehéz munkát elvállal, ami csak adódik.

– Ősszel az édes szőlő csalogat. A seregélyek csapatostul lepik el a szőlőhegyet. A levegőt madarak pointillista vonulása szeli át. A langyos meleg ökörnyalat és őszi kikericszet érlel. A falu szélén szarvasok bögnnek.

– Meghonosodásunk egyben visszavezetett a múltba. Személyes benyomásaink Magyarország történelmi emlékezetéhez kapcsolódtak. Házunk első, 1946-ban kitelepített német lakóinak a nevét kitörölték a telekkönyvből. A németek üresen álló házaiba Felsőmagyarországról elűzött magyar menekülteket kvártélyoztak be. Az ott maradt, eltűrt német családokat összezsúfolták, hogy a jövevények helyet kaphassanak. A kényszerű tömeges áttelepítések bélyegét mindmáig viseli a falu.

– A temető világosít fel az elmúlt időkről és az emberek érzületéről. A leghátsó parcellába a második világháború végéig temetkeztek. A középsőben a magas fűben dülöngélnek a régmúlt idők német lakosainak moha- és örökzöldlepte, gótikus feliratú sírkövei. És mintha mindkét parcellától határozottan el szeretnének különülni, legelől zsúfolódnak a mai lakók nyugvóhelyei. Azokéi, akik maradhattak, amikor a többieknek menni kellett. A márványsírköveken aranybetűs, helyenként a magyar írásmód szerinti nevek olvashatók: Scheibelhoffer, Madl, Hauber, Kaufmann, Holczinger.

– A hófehér húsvéti nyuszi, amivel szomszédasszonyunk az első Húsvéton megajándékozott, zavarodottan ugrálta be a lakás minden zegét-zúgát és rövidesen császársárga nyuszivá vált a sárgára mázolt földes padlótól.

– Jövendő férjemmel már az első novemberben, az esős napok kellős közepén pár napot töltöttünk a házban. A „szép” szoba hátsó falában óriási lyuk tátongott, amit felakasztott takaró kendőzött el. Főzéshez és fűtéshez csak az öreg „sparherd”, mosakodásra pedig az egyetlen lavór szolgált. Megerőltető biciklitúránkról teljesen átázva értünk egy ízben haza; megszártkoztunk és este a sparherd paraszában szalonnát és kolbászt süttöttünk. Jól éreztük magunkat a lezúllott romantikában.

– Meglehetősen kemény házassági próbátétel. De nem lehetett keményebb mint az a matrac, amelyiken az első nyarak egyikén a nedvességtől felpúposodott parketten aludtunk. Ennek dacára azt hiszem, hogy második fiunkat ott nemzettük.

– A régi, szüette parasztgyakat nem lehetett megmenteni. Az egyik ágy nagynéném alatt, akit meghívtam pár napra nyaralónkba, szakadt le éjvíz idején. Mindkét szobába új ágyakat kellett rendelni az asztalosnál. Két szomszéd tyúkóljából sarokpadot és kommodot mentettünk ki. A régi konyhakredencet és az egyik kommodot férjem parasztos virágmintával festette át. A lakás lassanként alakot öltött. Ami pedig még hiányzott, azt a müncheni ócskapiac nyújtotta.

– Múzeumot akartatok berendezni? Afféle hazai tájmúzeumot?

– Talán nem ezzel a szándékkal indultunk, de apránként kikristályosodott bennünk, hogy át akarjuk menteni a tartósabb mába az immár eltűnt tárgyakat, amik között még 25-30 évvel ezelőtt éltünk egy másik országban és amik életünket kitöltötték. Mert a mindennapok tárgyainak az élete is megmaradás és átalakulás közé feszül. Így körülveztük magunkat az elmúlt társadalmi viszony maradványaival és hazánkká neveztük ki őket. De hát mi egyéb is a haza, mint a világnak az a része, amibe az ember beleszületik, amit tudás által feltár és munka, olvasmányok és barátok révén, de talán főleg a megmaradás és kitartás tudatával lakhatóvá tesz a maga számára?

– Akkorra megértettük már azt, hogy a haza nem földrajzi koordinátákhoz van kötve. A múlt század óta tartó politikai földrengések és üldöztetések, a jobb megélhetés vagy a globalizált világban a kenyér keresetének szükséglete embermilliókat mozdított el mindig hazájukból. Rájöttünk, hogy a hazát önmagunkban hordozzuk és, ha kell, mindig újra megteremtjük.

– Kineveztük Bakonyszücsöt hazánknak. Boldogok voltunk. És boldogságunkat igazolni szeretnünk volna, tárgyak régmúlt melegét akartuk érezni, szagolni, tapintani.

– Aki egyszer hazátlanná válik, az kivájjja önmagából a hazát és bárhol odahaza lehet.

– Érkezésünkkor tepertős pogácsa-szívüket nyújtották fatuskó-formájú emberek. Ha a kapu kitárlt, várakozásteljes pillantást vettem mindig az udvarba, no meg szélében és hosszában a kertbe. A

petúnia egyszerű szépsége. Az árkádok szőlőindákkal befutott félkör alakú ívei. A folyosó sárgára festett terméskövein mintha mindig eláradt volna a napsütés. Az ablakokban a muskátlis cserepek és a földön a leánder dézsái. A kerek kút keresztlécén a piros tulipán és az R és a J iniciálék, közöttük az évszám: 1993. A kálváriahegyre emlékeztető pince boltozatos háta. A csupasza ága a száradó kerámiakorsókkal. A nádfedeles lugas.

- Alig készült el a lugas, amikor jégesővel járó nyári zivatar tört ránk. A kerti virágok abban az évben rendkívül szépek voltak. Mind lefejezte őket a jég. Csak pár méter széles záporfelhő szemelte ki magának házunkat és kertünket. A család egy része a folyosón tartózkodott, a másik a lugasban és a két legnagyobb unoka a műteremben játszott. Szempillantás alatt lehetetlenné vált egymáshoz futnunk. Tajtékzó patak folyt a kert végéből házunk mentén, beömlött a műterembe és az ott bezárt és rémült gyerekek segítségkiáltása megborzasztott. De az egész jelenet alig pár percig tartott. Előbb szemünket dörzsöltük, majd vizet és iszapot meregethettünk a műteremből és eltávolíthattuk a moha szürke rétegét, ami a tetőről a ház frissen meszelt fehér falára csapódott.

- Augusztus elejére térdmagasságot ért el kertünkben a fű. Feri bácsit szabadítottuk rá kaszájával. Türelmesen sorjára megmutattam neki a Pünkösdkor ültetett bokrokat és futó-fenyőket, hogy azokat feltétlenül megkímélje. Feri bácsi megértően bólogatott és elkezdte kaszáját fenni. Végtelen türelemmel kopogtatta szerszámát, mígnem megkönnyebbülve eltűntem a láthatárról. Akkor zsebébe dugta kovakövet, karja nagyot lendült és első nekifutásra leborotválta az össz bokrot a föld színéről. Így történt, hogy dísznövényeink csak évek múlva, a villamos fűnyírógép bevetésével maradtak meg. Ahhoz két emberre volt szükség: az egyik teljes komolysággal tartotta a zsinórt, a másik pedig a gépet tolta maga előtt.

- Mi itt összerakó játékkal szórakozunk, aminek egyes részei a sokszor felidézett, immár csak imaginárius falusi birtok terét és az általunk megálmodott világnak látványát nyújtják. A visszaemlékezés legkisebb töredékét is védjük, mintegy önmagunknak igazolandó, hogy az a világ, ami választott hazánká vált, valóban létezett is.

- Ezenközben kérdések tolnak fel. Például az, hogy hogy is lehet ezt a világot megjeleníteni, ha minden emlékfoslánynak fonákja is van, ami az idillizáló emléknek egyenesen ellentmond? Mert – főként az első időben – igen sok zavaró körülmény volt. A nap bármelyik órájában pénzért könyörgő, züllett külsejű alakok csöngettek ajtónkon. Állítólag kenyérre, valóban a kocsmában kapható borra. Hárman közülük, romák, a falu központjában laknak, az egykori, időközben teljesen levitézlett tanítóházban. - Mik maguk, Karcsi? – kérdeztem a legfiatalabbat közülük. - Cigányok – válaszolta természetesen. - Nem romák? – Hát, hallottam én már róluk, a romikról, de mi egyszerűen cigányok vagyunk.

- És a Janka néni? A vén boszorkány, ahogy magunk közt neveztük? Jött, leült, megvendégeltette magát, sopánkodott egy sort, elmondta mondókáit, végül virágot kért a temetőbe és feladta „rendeléseit”. Hol otthonkát, hol lepedőt, esetleg cicanadrágot akart Münchenből kapni.

- A gyümölcsösbe többségében diófát akartunk ültetni, mert az jár a legkevesebb bajlódással. Sötétbőrű barátaink elvállalták ősszel a fák beszerzését, el is ültették őket. Tavasszal gyanakodva néztük sarjadó leveleiket. Egytől egyik ecetfa volt, sajnós.

- Elkülönültek a többi falusitól, akik szívesen foglalkoztatták őket a határban vagy a szőlőben, de nem akarták megosztani velük asztalukat. De most szociális segélyben részesülnek, az biztosítja számukra a legszükségesebbet: a napi üveg bort. Ezért nem is hajlandók már dolgozni.

- Az április, ki emlékszik az áprilisokra? A fák tavaszi fellobbanására, múltó pompájukra. A levegő merő sejtelen és ígéret. Egyszer a szőlőben álldogáltunk hallgatagon és a japánok áhítatával a cseresznyefa hatalmas fénysátra alatt. Csendesen mondtam: „Remény. L'espérance”. Senki se találta giccsesnek.

- A rendszerváltás óta a Feltámadott ismét kimegy Húsvétkor baldachinja alatt a faluba. Menyasszonyos gyümölcsfák és az ablakokban gyertyák szegélyezik útját. A kíséretben a maroknyi gyülekezet. Bogos kezek kulcsolódnak az elszokott mozdulatra és idézik fel a gyermekkori ima hitét. Súlyosan nehezedik a földközkötöttség. Csak a remény kúszik vakon a fény felé.

- Régebben még ki-kijártunk a második világháború után felhagyott zsörki szőlőbe. A falu felett vezető útról pillantottam le a templom körül csoportosuló házakra. A völgyben Pissarro virágzó kertjei közül meleg-pirosan váltak ki a háztetők. Előttünk az útszélen fehéren világító halom: kökénybokor pattogatót kukoricája. Fent a dombon a fák égbe írt sora.

– A tágra nyílt gyerekszemek. A fül regisztrálta az idegen szavakat, a tudat az idegen szokásokat. És a gyereksereg egyre szaporodott az évek során. Valamikor hét unokánk volt, akik mind Magyarországra, a „mi” házukba akartak menni. Közöttük hármás ikrek. És a nyolcadik unoka fejezte be a sort. Új feladatokra került sor.

– Az egykori istállót műteremlakássá alakítottuk át. A műterem közepén székelykapu választotta el a kisebb és nagyobb csoportok tartózkodására alkalmas térséget az emelvényeszerű dolgozó-, ill. lakótértől. Ezt a helyiséget, ahol képeimen dolgoztam, előszeretettel keresték fel unokáink. Bújócskát vagy úrhajót játszottak a jászolban az autó sorba állított gyermekülésein, de olykor egy ideig csendben üdögéltek és elnéztek munkám közben. – Nem szabad hozzányúlni! – mondogattam, ha a frissen festett olajképekhez közeledtek. Amikor aztán az egyik nyáron a kultúrnapok alkalmával kiállítás rendeztem a műteremben, legidősebb unokánk magára vette a vezető szerepét. A látogatók csoportja előtt szaladt és széles gesztussal bocsátotta be őket a terembe: – És most jön a „Nem szabad hozzányúlni“!

– Kezdetben minden este Bözsi nénihez mentünk a tejért. Csak a friss, zsíros tejet ittam. De rövidesen eladták a tehenet és Bözsi néni fia traktort vásárolt. Attól fogva mindnyájan a falu élelmiszerboltjában vásároltuk a műanyag zacskós, meglehetősen sovány tejet. De valóban mindenki Pápára utazik a busszal – a nyugdíjasok ingyen – és a Lidlnél, a Penny Marktban vagy a Tesconál vásárolnak. A falu élelmiszerboltja szemmel láthatóan zsugorodik.

– Minden házban van láncos kutya. Pokoli ugatással rohantak a kapunak, valahányszor elhaladtunk előtte. De az egyéb állat egyre ritkább. Már disznót se tart minden parasztember: olcsóbb és egyszerűbb is a húst vásárolni és a kolbászt vagy sonkát odahaza előállítani és füstölni. Már nem is művelnek meg minden kertet. Sok házban nem is főznek már. Délben az emberek – a fiatalabbak is – az utcán álldogálnak ételhordóikkal az időseknek kihordott ételért. A falu teljesen átalakul.

– A fecskéfészkek az árkádos folyosón is már csak a múlthoz tartoznak. Az egyre hosszabbra nyúl szőlőindák végleg elkergették őket házuk tájáról. A fecske nem szereti az erdőt.

– Nem ismerjük a Bakony vidéki telet. De tudjuk, hogy a falu olykor teljesen el van vágva a külvilágtól. Egy idős asszony, aki 50 évvel ezelőtt Felsőmagyarországról került a faluba, mesélte, hogy egy időközben elhunyt német öregember a Szentestét minden évben az ő családjával, a saját régi házában töltötte. Könnyek között emlegette a bácsi, hogy az ünnep csak odahaza ünnep. Miután kiűzték saját házából, soha többé nem tudta magát otthonosan érezni.

– Legyünk őszinték: csak Nagyival és Napával volt mindig szép. Az ő lelkesedésükkel.

– Miért beszélsz múlt időben?

– Mert el kell adni a házat. Nem tudtad?

– De hisz szüleink azért vették, hogy ránk hagyják örökbe.

– De nem megy. Tudnád te Mannheimból gondozni? Na látod. Még én se tudnám, Münchenből. Mi mind dolgozó emberek vagyunk és még sokáig azok leszünk. És négy-négy gyerekünk van.

– Bár csak 18 éves lennék már, akkor rám lehetne íratni a házat. Niki unokaöcsémrel tovább gondoskodnék róla.

– Ne sírj, kisfiam. Mindig van továbbvezető út.

★

De vissza egy út se vezetett többé. Hiába globalizálás, közelebbbrukkolás a Közös Európában és az egyre gyorsabb közlekedési eszközök. Az öregség törődöttsége győzött. A nyaralót nem tarthattuk meg. Csak likacsos emlékezetünkben és ebédlőnk falán egy nagy színes fényképen él még. Mi nem halmozzuk a hazákat. És mégis, immár a másodikat veszítettük el. Azért, hogy Bakonyszűcs, aminek a német megfelelője Sitsch, a mi kis telepés házunkkal főutcáján szanaszét ne szóródjon, legendaként ismét a világ körforgásába ültetem. Szorosan az elfogódottság és a valóság közé.

Berta Alexandra népzenei koncertje

“Ifjú-sági gyöngykoszorú” – 2008

A két évvel ezelőtti nagyszerű CD-bemutató koncert után ez évben, 2008. október 4-én ismét népzenei esttel örvendeztette meg közönségét Berta Alexandra. 2006-ban jelent meg első CD-lemeze, és annak kapcsán Ifjú-ság, gyöngykoszorú címmel rendezték meg az első – és rendkívül nagy érdeklődést kiváltó – paksi koncertjét.

A fiatal paksi citerás és népdalénekes mostani rendezvényén is fellépésre kérte zenész és énekes társait, így ezúttal is dallamvilágban, hangzásban, hangszerelésben és előadásmódban is gazdag műsorban volt része az érdeklődőknek. Nagy örömmre magam is ott ülhettem a nézőtéren. Felléptek a Zeneakadémia másodéves népzene szakos hallgatói, bemutatkozott a Kiss Tamás és barátjaiból álló tambura zenekar, a veszprémi Virtus együttes, a péceli Gyöngyharmat népzenei együttes és a paksi Vetővirág citerazenekar.

A rendezvény szervezői munkáját Berta Alexandra édesapja, Ferenc és édesanyja, Rozika vállalta magára. Mivel belépődíj nem volt, így a közönség tetszés szerint járulhatott hozzá az esthez, aminek bevételét a fellépő fiatal népzene-szek támogatására kívánják fordítani.

A népzenei esten dr. Potóczy Iván önkormányzati képviselő, az Oktatási és Kulturális bizottság elnöke mondott köszöntőt. Beszédében kiemelte, hogy a kulturális bizottság elé került pályázatok közül Berta Alexandráéból mindig egyértelműen sugárzott a tehetség és az elhivatottság. Kodály Zoltán szavait idézve, többek között a következőket mondta: „A magyar népdal a magyar lélek tükre, a magyar nyelvvel egyidős. A magyarság során kialakult és az évezre-des használatban csiszolódott népzenei hagyomány anyanyelvünkhöz hasonló érték...”

A műsorvezető szerepét ellátó Tell Edit, ki hű-en az alkalomhoz, népviseletbe öltözött, nemcsak a műsorszámokat és az előadókat konferálta fel, hanem kitért Alexandra népzenei sikereire, tevékenységére és szorgalmára, mellyel ezen az úton halad. „A mai műsor fő hangszere a citera, hisz Alexandra hangszere is a citera. Változatos formációkban fogjuk hallani, bizonyítva, hogy ez az egyszerű kis hangszer is tud ezerféle-képpen megszólalni.” – hallottuk Edittől, és megtudtuk tőle azt is, hogy Alexandra a citerán kívül - tamburán is játszik, és hogy 2008-ban az itthoni számos fellépés mellett műsort adott Szlovákiában, Szlovéniában, Erdélyben, Orosz-szágban és Szicíliában.

Tell Edit felolvasta dr. Olsvai Imre népzene-
tatónak, Kodály tanítványának, a Magyar Tuda-
mányos Akadémia Zenetudományi Intézete fő-
munkatársának üdvözlő levelét, melyben sajná-
latát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy nem
tud részt venni Berta Alexandra koncertjén,
mert másutt egy népzenei esten zsűritagként
van jelen. „...Csak az vigasztal, hogy előbb-
utóbb újra hallhatom a gyöngykoszorús ifjúsá-
got és tőlük én is megfiatalodom. Minden részt-

vevőt a régi keresztapai szeretettel, sőt annál
nagyobbal is köszöntök, és felejthetetlen öröm-
perceket kívánok! Imre Bácsi”

Széles András citeraművésznek, Alexandra
példaképeinek műsorát a közönség élvezettel fo-
gadta, és elismerése kifejezéséül visszatapsolta.
Széles András boldogan osztotta meg örömét a
közönséggel, hogy végre a Magyar Zeneakadé-
mián népzenei tagozat indult, és büszkeséggel
tölti el, hogy a népzenei tanszéken Alexandra a
legelső citerás hallgató.

A népzenei koncert rendkívüli volt és magá-
ért beszélt. Hisz, hasonlóképpen a két évvel ez-
előttihez, most is számtalan élménnyel ajándé-
kozta meg a közönséget. A változatos és élvezes-
tes műsorszámokból álló koncertnek különös
hangulatot adott az a dalcsoport, mely keretében
Kossuth-nótát adtak elő, megemlékezve az Ara-
di vértanúk közelgő évfordulójáról. Befejezésül
pedig a dalosok, zenészek és a közönség együt-
tes éneklése még emlékezetessé és élménydússá
tette a koncertet mindenki számára.

Ha azt mondom, hogy az est fantasztikus volt
és nagy sikerrel zárult, akkor nem vagyok elég
pontos, elég hiteles. Több volt ez annál, amit a si-
keres szó jelenthet. Ebben benne volt az öröm, a
szépség, az anyanyelv megbecsülése, a hazasze-
retet, benne volt a fiatalság heve, vidámsága, az
összetartozás érzése és a magával ragadó cso-
daszép zenei világunk minden részlete, gyönyörű-
sége. Nehéz szóval leírni. Ott kellett lenni és át-
érezni. Csodálatos volt! Köszönjük Alexandra!

A koncertet követően megkérdeztem Berta
Alexandra szüleit, hogy miként érzik magukat a
sok szervezőmunkát megkívánt, de rendkívül jó
hangulatban lezajló est után, és mennyire
büszkék lányukra.

Az édesapa, Ferenc: Bizony, volt sok munka
és izgalom, de egyértelműen megérte. A mi
munkánk jobbára a háttérben zajlott, az igazi
élményt ezek a szép, fiatal és nagyon tehet-
séges gyerekek nyújtották. Ezért érdemes volt
dolgozni, és a jövőben is igyekezünk mindent
megtenni. A két évvel ezelőtti CD bemutató
után sokan megkerestek, hogy örömmel vennék
egy újabb koncert hírért. Már tavaly szerettük
volna megrendezni, de Alexandra érettségije és
egyetemi felvételi miatt nem tudtunk sort
keríteni rá. A mai est sikere ismét igazolta, hogy
a paksiak szeretik a népzenei, igényt tartanak
rá, ezáltal megérdemlik, hogy ilyen élményben
legyen részük máskor is. Ha továbbra is megma-
rad ez a nagy érdeklődés, akkor szeretnénk a
koncertből hagyományt teremteni, amihez ter-
mészetesen támogatóink hozzájárulása is szük-
séges, amit ezúton is még egyszer köszönünk.

Alexandrának rendszeresen vannak fellépé-
sei, amit a honlapján nyomon lehet követni. Bár
az egyetemi tanulmányok miatt Budapestre ke-
rült, ahol nincs egyedül, hisz egy lakásban él
ikertestvéreivel és párjával. Egyáltalán nincs töl-
lünk távol, mert telefonon napi kapcsolatban va-
gyunk, és ha csak teheti, hétvégén mindig haza-
jön.

Édesanyja, Rozika: Nagyon büszke vagyok
Alexandrára, ugyanannyira, mint a másik két
gyermekemre, a két fiamra. Nagyfiam, Viktor
Amszterdamban a Gazdaságtudományi Egye-
tem mesterkurzusán tanul, a pénzügyi elemző

szakon. Roland, Alexandra fiatalabb bátyja pedig a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatója. Mindegyik gyermekemet ugyanúgy segítem, ugyanúgy támogatom. Alexandra pályája látványosabb, másként zajlik az élete, részben a nyilvánosság előtt.

A mai nap eseménye, feszültsége még nem oldódott fel bennem, majd talán amikor túl leszünk már mindenen, és az összegyűlt adományokat szétosztjuk az együttesek között. Ebből szeretnék ugyanis segíteni a Virtus és a Gyöngyharmat együttes CD-felvételét, a Vetővirág együttes hangosítási eszközeinek és a fellépő énekes kislányok fellépőruháinak megvásárlását.

dapesten, a nagyvárosban élek. Sok minden történt az óta. Számos fellépésem volt, és több zenekar készül CD-lemezén énekesként és citerásként működök közre.

Szintén jelentős számomra a mai koncert is, ami a két évvel ezelőtti hangversenyhez hasonlóan került megrendezésre. Akkor olyan jól sikerült, hogy úgy, mint most, szinte teljesen megtelt a Művelődési Ház színházterme, és sorra kaptuk a visszajelzéseket, hogy szeretnék, ha lenne még ilyen. Bebizonyosodott, hogy a paksiak szeretik a népzene-t és van igény rá. Ezen felbuzdulva gondoltuk, hogy megrendezzük ismét a koncertet. Ez szüleim és jómagam munkája, és örömmel mondhatom, megérte. Én is remekül

Az est után természetesen sort kerítettem Alexandrával való beszélgetésre is.

– 2006-ban találkoztunk utoljára. Abban az évben nyerted el népdal kategóriában a fődíjat a keszthelyi Helikonon, az Aranypáva Nagydíjat, majd a 2007-es minősítési ciklusban az Aranypáva díjat. 2007-ben a Duna Televízió Pacsira Népdaléneklési Versenyen III. helyezést értél el, és Aranypáva Nagydíjat nyertél. Felvettek a Zeneművészeti Egyetemre. Sok minden történt veled az elmúlt két évben, mit emelnél ki közülük?

Berta Alexandra: A legfontosabb, hogy felvettek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 2007-ben először induló népzene szakára, és a pengetős szakirányon egyedüli citerásként kezdtem tanulni. Maga a környezet is nagy változást jelentett, hisz nem itthon szüleimmel, hanem Bu-

éreztem magam, és ahogy tapasztaltam, a közönség is.

Azokat az együtteseket hívtam most meg erre a népzenei estre, akikkel valamilyen formában kapcsolatban vagyok; állandó tagként, közreműködőként zenélek-énekelek velük, vagy akikkel alkalmi formációban közösen fellépünk. Minden rendezvényen egyre több embert ismerek meg. A Gyöngyharmat együttesrel például egy népzenei versenyen találkoztam, ahol megkértek, hogy énekeljek velük. Folyamatosan és nagyon értékes emberekkel bővül az ismeretségi köröm.

Most a tanulás az első, mellette, ha tehetem, hétvégén vállalom fellépéseket. Tanulmányaim miatt hét közben vidéken nem tudok fellépést vállalni, de ahova hívnak, igyekszem elmenni.

Tervem a jövőre nézve, hogy tisztességgel befejezzem az egyetememet, a még vissza lévő négy évet, hisz most kezdtem a második évet. Igyekszem a tőlem telhető maximumot nyújtani az iskolában és a fellépéseken is.

Ezúton szeretném megköszönni támogatóimnak, hogy segítettek ezt az estét. És hálásan köszönöm szüleimnek a munkájukat, hisz ők ren-

geteget fáradoztak azért, hogy a mai nap jól sikerüljön. Én a szakmai részt, a próbákat és a műsorszámok összeállítását rendeztem, de az összes többi, a plakátok, meghívók készítése, terjesztése, a teljes szervezés, a vendéglátás, egyedül rájuk hárult.. Nagyon hálás vagyok nekik mindenért! Örülök, hogy ilyen szüleim vannak!

■ Lovásziné Anna

Orosz klubbal a Kárpátokban

A Paksi Orosz klub szervezésében kilenc napot töltöttünk el Ukrajnában 2008. szeptember 5-14. között a Kárpátokban.

Szeptember 5-én (pénteken) délután indultunk el Paksról és éjjel után érkeztünk meg Ungvárra (Uzsgorodra). Ungváron két éjszakát töltöttünk az „INTURIST-ZAKARPATYE” szállodában.

Szombaton a reggeli órákban indultunk sétára Ungvár történelmi belvárosába. Ungvár ma már a Kárpátalja legnagyobb városává nőtte ki magát. Az Ung folyó partján található Európa leghosszabb hársfa sétánya (2,2 km).

Utunk a Kárpátaljai Néprajzi Múzeumba, – mely szabadtéri skanzen – vezetett, Kárpátalja népi építészetének páratlan tárházába.

Az Ungvári vár (XII-XVI. század) több mint 360 évig volt a Drugeth olasz arisztokrata család nemesi birtoka. A vár nevezetessége a Heraklesz és a sas, amelyek az új évezred szimbólumaként szerepelnek.

Vasárnap reggel indultunk Munkácsra. A délelőttöt a Munkácsi várban töltöttük. Innen indultunk a Beregszentmiklósi várhoz (oroszul Csinnadievo), amely egy gyönyörű, 1749-ben kialakított parkban található. A Beregszentmiklósi várat Perényi gróf építtette a XV. században. Megálltunk a „Kárpátok” szanatóriumnál mely a Schönborn grófok vadászati rezidenciája volt hajdan, neobarokk stílusban épült. A mesterségesen kialakított tó alakját tekintve az egykori Osztrák-Magyar Monarchia térképét idézi. Délután indultunk tovább Lvovba. Útközben megálltunk a Vereckei-hágónál. Az 1896-os millenniumi ünnepségek alkalmával létrehozott emlékművet a tavasszal újították fel romjaiból. Késő este érkeztünk meg Lvovba, ahol három éjszakát töltöttünk a Tunist szállodában.

Hétfőn reggel autóbuzos és gyalogos sétát tettünk Lvovban (Lemberg). A magaslati várból szép panoráma tárult a hétszáz ezer lakosú vá-

rosra. Sétánk során a következőket érintettük: Havas Boldogasszony templom, Opera, Szent Anna templom, Szent Erzsébet templom, Szent György Székesegyház, Lőportorony, Mária mennybemenetele templom, Piac tér, Patika Múzeum, örmény templom és örmény városrész, „Dziga” Galéria, Dominikánusok templom. Délután a szabadprogramunkat sajnos elmosta a heves zivatar.

Kedden reggeli elutaztunk Zbarazsba, ahol megnéztük Ukrajna egyik legrégebb XVII. századi bástyaerődjét. Átutaztunk Kremenecke-Ukrajna egyik legfestőbb fekvésű városába. Felmentünk Bona magas hegyére, egy XIII. századi régi vár romjaihoz. Fentről, madártávlatból gyönyörködhattunk a városban, a Medobor (Mézgyűjtő) hegy panorámájában, amely nem más, mint az ősi Szarmata tenger megkövült korallzátonya.

Innen továbbutaztunk Pocsajevbe, a híres Főkolostorhoz (Lavrához). A szent hely jelentősége mivoltában a második a pravoszláv keresztények körében a kijevi Szofia Lavra után. A Pocsajevi Lavra fő szent ereklyéi – Szent életű Jób Pocsajevszkij porhüvelye, Istenszülő (Istenanya) csodatévő szent ikon, Istenanya lábnyoma.

Vissza utunkban Lvovba, útközben megálltunk az Oleszkai várkastélyban, ahol „lovagi” stílusban vacsoráztunk a „Gridnica” étteremben.

Szerdán a reggeli kiköltözés után indultunk Jaremcsa városába Halics ősi városán keresztül.

Délután érkeztünk meg Jaremcsába. Itt is három éjszakát töltöttünk el a tiszta fából készült „U Karljukov” szállodában.

Csütörtökön reggel elutaztunk Kolomijába, ahol a Húsvéti Hímes Tojás Múzeumot látogat-

tuk meg, majd az Etnográfiai Múzeum következett, amely a maga nemében az elsők közé tartozik a világon.

Pénteken reggel elmentünk a közeli Nemzeti Parkba, ami a múlt században a híres betyár búvóhelye volt. Megnéztük a Probij-zuhatagot, valamint a híres „szuvenir” piacot.

Szombaton a reggeli kiköltözés után útnak indultunk visszafelé, a határ felé. Útközben megálltunk a Tatar-hágón, sétát tettünk Rahó központjában. Fényképeket készítünk az „Európa közepe” Emlékműnél. Aztán Técsőre (Tjacsiv) utazunk a Tisza folyó partja mentén, jobb oldalról Kárpátalja, baloldaltól Erdély tájaiban gyönyörködhettünk.

Huszt vára mellett elhaladva, Nagyszőlős után megálltunk a Turul-émlékműnél, ahol II. Rákóczi Ferenc fejedelem csapatai először arattak győzelmet az osztrák csapatok fölött, és ahol, a legenda szerint a turulmadár (vadászsólyom) hozta vissza neki a csőrében a kezéből kiejtett kardot.

A határátlépés után éjfél után a hajnali órákban érkeztünk vissza Paksra.

A nagyon tartalmas, szép emlékekkel tértünk haza.

Köszönjük Szerjózsa bácsinak az út megszervezését.

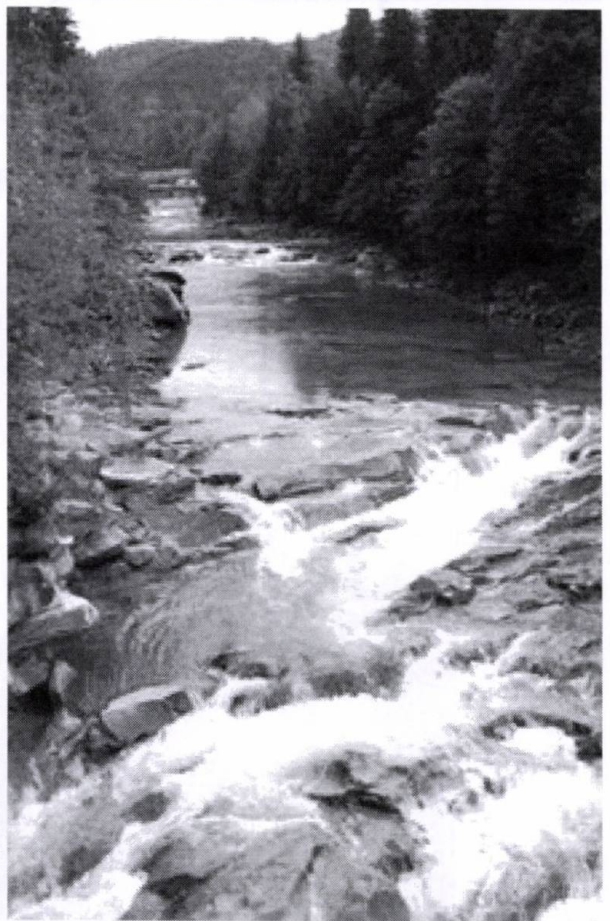
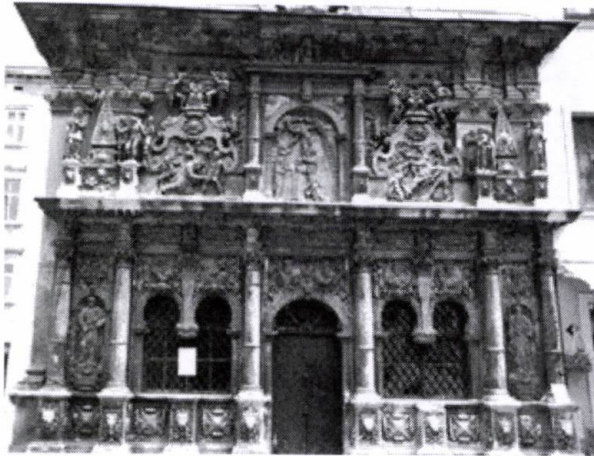
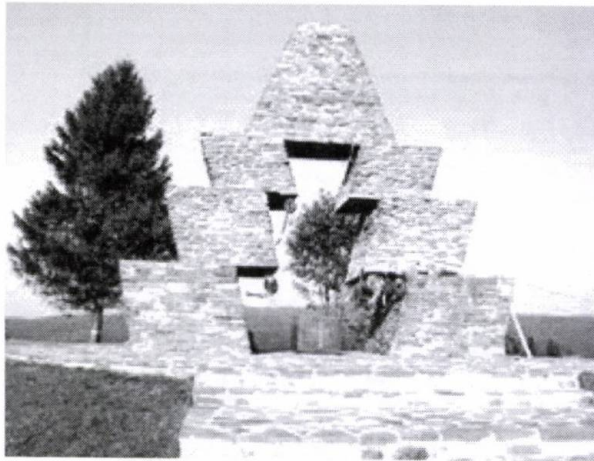
■ Wollner Pál

E HELYEN ALLT AZ A HAZ, MELYBEN
 1844 FEBR 20-AN SZÜLETETT
MUNKÁCSY MIHÁLY
 HONSZERZŐ A PÁD E HELVÜTT PIHENNE KI NAGY UTJÁT
 SAS SZEME ITT VILLANT OSE HAZAJA FELE
 ITT SZÜLETETT MUNKÁCSY MIHÁLY INNEN KELE ÚTRA,
 S ÚJ ESZMÉNYI HAZÁT HODITA LANG ECSETE.
 ALLITTATTA A PAKOCZI-KÖR 1882 NOV 14

Rembrandt bibliai témájú rézkarcai

Kiállítás a VMK-ban

Különleges tárlatnak adott két hétig otthont a paksi Városi Művelődési Központ: Rembrandt bibliai tárgyú rézkarcaiból nyílik kiállítás.

Az Oltalom Alapítvány gyűjteményéből összeállított mozgótárlat 2006-ban, a nagy holland mester születésének 400. évfordulója alkalmából indult útjára, dr. Reisinger János, irodalomtörténész gondozásában. Jelenleg Tolna megye településeit járja.

Rembrandt a világ egyik legismertebb festője és a 17. századi holland művészet egyik legjelentősebb alakja. Kb. 600 festményt, 300 metszetet és 2000 rajzot alkotott. Számos önarckép is fűződik a nevéhez. Munkáinak egyik fő jellegzetessége a drámai, igen életszerű jelenet, amelyből hiányzik az az erőltetett hivatalosság, ami kortársainál gyakran jelen van. Szintén kiemelhető az az érzékenység, amellyel az embereket, az arcokat ábrázolta.

A nagy holland mester minden idők legkiválóbb bibliai festője és illusztrátora is volt. Rajzaival, réz-

karcaival, lavírozott tusrajzaival és olajfestményeivel szinte az egész Bibliát feldolgozta. Életművének vezérmotívuma azonban kétségtelenül a tékozló fiú krisztusi példázatának újra és újra felvétele. Harminc évesen éppúgy ehhez nyúlt, mint a halála előtti évben, amikor híres olajfestményét megalkotta, mely ma az Ermitázsban látható. A most kiállítandó mintegy harminc, 1:1-es méretarányú másolat eredetijeit a világ legnagyobb múzeumaiban őrzik.

■ Prancz Zoltán

Rembrandt: A tékozló fiú hazatérése

MISZLAI GYULA

KARÁCSONY

Minden elhunyt gyermek emlékére

Mint némán nyíló pillanat
a hópelyhek lehullanak
nem fáznak a gyöngye ágak
lehelettel paroláznak.

A levelek, mint gondolat
pihennek könnyű prém alatt
álmukat őrzi sok fenyő,
mint holtakat a temető.

Most mindenhol karácsony van
szívekből száz pillangóhad
körbelengi a kis szobát
türelmet hint a gyertyaláng.

Nekem is van szép fenyőfám
tekintet tépte kis faág
alatta ülnek álmaim
mosolyom röpköd szárnyain.

Lassan minden kis szobára
ráhull az éj szempillája
összesűg a sok hópehely
átgördül a hold könnyemen.

A paksi löszfal

Paksi Tükör

tartalom

- 1 Serdülné Benke Éva: Az erdélyi szellem fáklyavivői, a Telekiek
- 11 Beregyei Miklós: Paks sajtótörténete, a Paksi Közlöny
- 26 Dr. Vértés László: A világhírű ősrégész...
- 28 Ragoncsa István: Gyűjteményem Paks város képeslapjaiból
- 37 Baranyai György: "Túlrepít a holtakon"
- 38 László-Kovács Gyula: Számadásra készítető idő
- 39 Paksi költők versei: Kuti Horváth György, Hegedűs János, Majoros Irén Erzsébet, Oláh Zoltán, Mislai Gyula
- 45 Schiff Júlia: Volt egyszer egy nyaraló...
- 49 Lovásziné Anna: Berta Alexandra népzenei koncertje
- 53 Wollner Pál: Orosz klubbal a Kárpátokban
- 57 Prancz Zoltán: Rembrandt bibliai témájú rézkarcai
- 58 Mislai Gyula: Karácsony
- 59 Képek a paksi löszfalról

PAKSI TÜKÖR

Irodalmi-művészeti és helytörténeti szemle

XV. évfolyam, 3. szám, 2008. decembere

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Beregyei Miklós

Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, Tell Edit, Györfly József és Szabó Péter

Tördelés: Törökné G. Judit

Kiadja: a Jámbor Pál Társaság

Felelős kiadó: a JPT elnöke

Készült: PA Zrt. Nyomda 2008/1458. sz.

Felelős vezető: Slonczki István

A szerkesztőség címe: Paks, Városi Könyvtár, Villany u. 1.

HU-ISSN: 1218-2109

1875

1875

1875

Ref. templom és iskola.

Üdvözlét Paksról.

Kezre szenteltünk! mindannyian volt
lepusztatva most beépített és halmozott
Itten nagy el tudott indulni '92. évi korszak
szat alkalmat kapott, manna az egyházzal
felgyógyulást nézi! Szablat kinn van
Wiener Halmán kiadása, Paks *prebelsi atyának*